

udenrigs

Fra nation til stat:
Er Kosovo
undtagelsen?

Beretninger fra:

Kosovo

Kurdistan

Nagorno-Karabakh

Tibet, Færøerne

og Mellemøsten

Søren Espersen: Opgør med Siumut

Den nye duo i russisk politik
De franske socialister slås
Pakistan efter mord og valg
Biografi om 'taberen' Lenin

1 · 2008

Verdenshavet og Frederiksholms Kanal:

Terror i Danmark? **2**

Noter i marginen: De egentlige europæere? *Uffe Østergård* **4**

TEMA

Kosovo – særtilfælde eller ny norm *Tonny Brems Knudsen* **7**

Serbernes sammenstød med virkeligheden *Richard Swartz* **19**

Nagorno-Karabakh – de facto stat på spring?

Märta-Lisa Magnusson **24**

Drømmen om et Kurdistan *Thure Krarup* **38**

Tibet: Nationalisme blokerer for kulturel identitet

Erik Meier Carlsen **48**

Færøerne: Nation eller stat? *Uffe Østergård* **54**

Grønland: Lad Rigsfællesskabet bestå *Søren Espersen* **73**

Mellemøsten: Nye grænser, nye konflikter *Anders Jerichow* **79**

BAGGRUND

Medvedjevs Rusland? *Mette Skak* **85**

De franske socialister mangler leder og politik

Connie Pedersen **97**

Pakistan: Mindre militær og mere demokrati *Ole Christensen* **103**

Danmarks stemme: Første kvartal 2008

Michael Seidelin og Anders Jerichow **108**

Spørgetid: Kritisk dialog med Kina? **112**

LITTERATUR

En sejrrig taber *Jan Jakob Floryan* **117**

Europas historie *Thorsten Borring Olesen* **121**

Et enestående tilfælde

Hvordan bliver en stat en stat? Det var ikke mindst det spørgsmål, vi søgte svar på, da vi besluttede, at gøre 'nationer uden stater' til tema for dette nummer af *Udenrigs*. Anledningen var bl.a., at Kosovo erklærede sig selvstændigt. Men som det hurtigt vil gå op for læseren af dette nummer, er der bestemt ikke noget enkelt svar på det spørgsmål. For inden for folkeretten finder man svar på, hvad en stat er, men ikke, hvordan man *bliver* sådan en.

Montevideo-konventionen om staters rettigheder og pligter fra 1933 skitserer kriterierne for en stat. Af den følger det, at der skal være en permanent befolkning på et velafgrænset territorium, der har en regering, som er i stand til at udøve myndighed på området og indgå relationer med andre stater. Men det er langt fra nok.

Det er mindst ligeså afgørende, at andre stater anerkender opkomsten som en stat: Uden anerkendelse, ingen legitimitet. Hvor mange anerkendende stater, der skal til, for at aspiranten bliver en stat, er et åbent spørgsmål, og så er vi tilbage ved udgangspunktet: En stat er en rigtig stat, når der er bred enighed om, at det er den. I realiteten kræver det altså stærke allierede, som kan gennemtrumpe, at den øvrige verden anerkender området som en stat.

Har Kosovo det? Det bringer vi en artikel om. USA har anerkendt Kosovo. Det har hovedparten af EU-landene også. Men ikke for eksempel Spanien og Slovakiet. Og for FN er Kosovo stadig blot et protektorat.

For Rusland er det ikke et gyldigt argument, at Serbien har forspildt sin historiske ret til området ved kun at vise interesse for jorden og ikke for majoritetsbefolkningen, som boede på den – tværtimod blev kosovoalbanerne direkte forsøgt udrenset.

Heller ikke Vesten ønsker, at Kosovo skal skabe præcedens – det vil åbne for en Pandoras æske af mindretal, der river sig løs. Så herfra lyder argumentet, at Kosovo er et enestående tilfælde. Spørgsmålet er så, om ikke alle stater oprindeligt er skabt på grundlag af unikke omstændigheder, og om ikke alle 'nationer uden stater' kan påberåbe sig sådanne.

I dette nummer af *Udenrigs* kan læseren selv få lov at dømme i artikler fra en lang række provinser: Fra Irakisk Kurdistan over Tibet til Nagorno Karabakh. Ja selv Grønland og Færøerne er medtaget: For også Danmark har flere gange måttet forholde sig til, hvad man skal stille op med folk, der vil have deres egen stat.

Redaktionen

Terror i Danmark

To kedelige mønstre tegner sig ved arrestationen af to tunesere og en dansk-marokkaner, som ifølge PET pønsede på at myrde en dansk bladtegner: Det ene mønster peger udad. Det andet peger indad.

Det første mønster viser, at hvis Danmark oppe i sit hyggelige hjørne af Europa havde troet sig fri for mellemøstlig vold og terror, så troede Danmark forkert. For arrestationen af de potentielle bladtegner-mordere er kun sidste led i en kæde af politiske voldshandlinger med rødder i den arabiske verden. Vi nævner i flæng: Planer om at myrde overrabbiner Bent Melchior, Blekingegadebandens røverier og overfald og nu senest ideen eller planen om at slå tegneren ihjel – med mere.

Det andet mønster viser, at Danmark i alle disse sager har givet afkald på retsforfølgelse af den politisk motiverede vold. Det er nok så grimt, for forsvaret imod terror og anden politisk vold skulle jo handle om at forsvare den demokratiske retsstat imod retsløshed og kriminalitet. Og hvis retsstaten foretrækker at nøjes med lade Politiets Efterretningstjeneste knuse eller afbryde formodede planer – men afstår fra at sætte voldsmand for en dommer

og dokumentere sin sag, så mangler ikke kun bevisførelsen for den formodede voldsplanlægning. Men retsstaten har også givet afkald på sit eget fundament – at ingen er skyldig, for det modsatte er bevist.

Tag nu voldsagerne først. Hvis vi går tyve år tilbage, fik overrabbiner Bent Melchior besøg fra PET, som ville orientere ham om, at palæstinensiske voldsmand med hjælp fra danske håndlangere planlagde at slå ham ihjel. Det lykkedes heldigvis ikke. Men for at gøre en lang historie kort, undlod Danmark ikke alene at retsforfølge de mistænkte, men også at udvise bagmændene, fordi man nødigt ville komme på kant med mellemøstlige terrorister.

“Man var mere villig til at risikere mit liv frem for at tiltrække en palæstinensisk terrorhandling. Det var min klare oplevelse, at man var bange for et palæstinensisk hævnangreb, hvis Danmark udviste palæstinenserne,” har Bent Melchior sagt.

Det var faktisk ikke først gang, at Danmark fik besøg af mellemøstlig terror. Tre år tidligere, i 1985, sprængte en bombe ved et amerikansk rejsebureau ved Vesterport i København, og også Københavns synagoge blev angrebet. Terroristerne

blev senere taget til fange i Sverige, og dømt ved en svensk domstol – men aldrig ved en dansk. Andre bomber eksploderede ved nogle jødiske virksomheder i København. De ansvarlige blev aldrig fundet.

Mens dette fandt sted, var Blekingegadebanden allerede godt i gang. Banden stjal våben og røvede banker m.m., begge dele på vegne af den palæstinensiske terrororganisation PFLP. Våbnene blev gravet ned til afhentning af kammerater i Frankrig og Schweiz, pengene blev formentlig sendt direkte til Melleløsten. Banden afstod ikke fra voldsanvendelse og endte som bekendt med at dræbe en ung dansk betjent.

Det er takket være journalisten Lars Villemoes fra *Information* og *Weekendavisen* og senere forfatteren Peter Øvig Knudsen og en bog af politimanden Jørn Moos kendt stof. Og dog, ikke så kendt endda. For banden har aldrig selv lagt kortene på bordet og nok så vigtigt: Banden er aldrig anklaget og dømt for terrorvinklen – med andre ord selve grundlaget for den omfattende kriminalitet og vold.

For også i dette tilfælde afstod anklagemyndigheden fra at gå efter en politisk konfrontation med de mellemøstlige voldsmand. Man afstod, som dokumenteret af Øvig Knudsen, sågar fra at kræve udlevering af to PFLP-mænd, som dengang blev arresteret i Paris med 'gevinsten' fra et af bandens røverier i Københavnsområdet.

Og i begyndelsen af februar 2008 skred Politiets Efterretningstjeneste så til arrestation af de tre formodede planlæggere af et mord på bladtegneren Kurt Westergaard, som i måneder allerede havde været presset til at leve i skjul – et stykke vellykket terror i sig selv.

Men hvad følger? En sigtelse? En anklage? En domsforhandling? Nej, hvis PET og Justitsministeriet kunne vælge, skulle intet andet ske end en diskret udvisning af de to tunesere og en fortsat overvågning af dansk-marokkaneren, så længe han måtte anses for interessant. Men hvorfor?

Én mulighed er naturligvis, at politiet følte sig så tilpas sikker på, at bladtegneren blev stræbt efter livet, men dog ikke havde bevismaterialet tilstrækkeligt på plads til at sikre en domfældelse.

Men en anden mulighed er, at Danmark igen har foretrukket at holde lav profil over for politisk vold fra Melleløsten og Nordafrika.

Hvis det første mønster – at Danmark ikke er et helle for international terror – må anses for dokumenteret, er det andet mønster – tilbøjeligheden til at dukke sig – foruroligende. Også politisk motiverede forbrydelser skal føres for en dommer. For et retssamfund er ikke bange for terrorister og forbrydere – det er dem, der skal være bange for retssamfundet.

Navigator

De egentlige europæere?

I takt med at modstanden mod det europæiske samarbejde har flyttet sig fra venstrefløjten til højrefløjten, er Danmark kommet til at ligne andre europæiske lande.

I resten af Europa var det primært konservative nationalister der afviste at afgive suverænitet til overnationalt organer, mens venstrefløjten var positiv over for forpligtende internationalt samarbejde. I Danmark specielt og Norden generelt forholdt det sig omvendt, idet venstrefløjten identificerede sig med den særlige nordiske udgave af velfærdsstaten, den såkaldte universalistiske model, og frygtede at katolske syd- og centraleuropæere ville besmitte den rene nordiske samfundsorden med rå kapitalisme og pavestyret katolicisme.

Sådan er det langt fra gået. Snarere ser vi i dag konturerne af en fælles europæisk velfærdsstat, samtidig med at selv den mest indædte SF'er er kommet til at se EU som en normativ stormagt, hvis produktionsstandarder danner norm i verden og på en række punkter kan bidrage til at civilisere Kina og USA.

Til gengæld frygter de nationalt tænkende, at EU i solidaritetens navn kan påtvinge Danmark og dan-

skerne en uønsket indvandrings- og flygtningepolitik. De gamle fronter eksisterer stadig på enkelte områder som overvågning og politisamarbejde. Men grundlæggende har mønstret i Danmark forskudt sig til europæisk normalstandard.

Samtidig er det med reform-traktaten endegyldigt gået op for de fleste at nationalstaten har sejret som princip i EU, der ikke er blevet det frygtede 'Europas Forenede Stater', men Europas samarbejdende nationalstater eller en føderation af nationalstater, som EU noget paradoksalt er blevet kaldt.

Ganske vist er det modificerede og 'europæiserede' nationalstater der udgør byggestenene i samarbejdet, og ganske vist suppleres samarbejdet af vidtgående harmonisering af love og retsafgørelser fra EF-domstolen i Luxembourg. Men det nu opgivne slogan 'forenede i forskellighed' er faktisk dækkende for EU-realiteterne, hvis man husker at tilføje at det er nationale forskelligheder, der anerkendes.

Det har især vist sig at være til fordel for de mindre og mellemstore lande i EU, især Danmark. Det er derfor ikke helt ved siden af at tale om at der er sket en 'danmarkise-

ring af EU'. De eneste der ikke har opdaget det, er store EU-lande som Storbritannien og Frankrig der ikke erkender, at de ikke længere er stormagter i den globale verden. Samt måske mellemstore stater som Polen der ønsker anerkendelse som store for at kompensere for fortidens ydmygelser.

Der er altså mange paradokser og modsat rettede tendenser på spil i det europæiske samarbejde. Fælles for disse tendenser er at handlinger har fået konsekvenser, som er næsten det modsatte af den oprindelige hensigt. Det er ikke enestående for det europæiske samarbejde. Faktisk er den mest udbredte årsag til samfundsmæssige lovmæssigheder de utilsigtede konsekvenser af anderledes tilsigtede handlinger. Men den generelle regel er særligt påfaldende når det gælder Europa.

Det medfører at man her skal være ekstra opmærksom for ikke at tro at ord, begreber og handlinger betyder det de siger – og som brugerne måske selv tror. Det kan være svært at acceptere for nordeuropæiske lutheranere der er opdraget med 'hertets tale' og at ord betyder det de udsiger.

Især nordiske modstandere af EU har naivt troet at slagord som 'Europas Forenede Stater' betød, at alting skulle styres fra et skummelt sted de kaldte Bryssel og at det nære demokrati skulle sættes ud af kraft. Det sidste klarer vi glimrende selv, se bare regionsreformen. Men det før-

ste er forkert som forskningen i administrativ 'europæisering' klart har vist.

Omvendt tog fx italienerne slagordet om 'Europas Forenede Stater' til sig med begejstring, idet de ikke drømte om at magtafgivelsen ville berøre dem selv, men kun fjerne magt fra at sted de kalder 'Rom', et sted som ingen italiener med respekt for sig selv har fidus til. Når og hvis konsekvenserne har ramt italienske borgere har de reageret lige så negativt som nordeuropæerne. Men det er uhyre sjældent sket. I realiteten har nettoresultatet af samarbejdet været en styrkelse af de enkelte borgeres rettigheder over for de nationale myndigheder.

Det kan være irriterende for nationale systemer, som vi oplever det i øjeblikkets debat om følgerne for de nationale sundhedssystemer af det grænseoverskridende frie sygehusvalg. Men det er svært at se retten som andet end en styrkelse af de enkelte borgeres rettigheder.

På samme måde er det et paradoksal faktum at de eneste politiske partier, som hidtil har opereret effektivt på tværs af grænser og nationale kulturer, er modstanderbevægelserne. I den nationale suverænitets navn har Drude Dahlerup og Jens Peter Bonde ført valgkamp i Irland mod Nice-traktaten. Ikke at det var specielt klogt eller rigtigt hvad de sagde. Men de opererede europæisk og bidrog på en paradoksal måde til udviklingen af en fælles eu-

NOTER I MARGINEN

ropæisk offentlighed, hvor mange vælgere på samme tid diskuterede de samme forhold og hørte på de samme argumenter.

Om denne velmente indsats så på længere sigt vil styrke udviklingen af en fælles europæisk identitet er selvfølgelig usikkert. Indholdet af deres udsagn er ikke helt lige meget. Men jeg er tilbøjelig til at lægge mest vægt på den utilsigtede, 'europæiserende' konsekvens af deres handlinger. Den samme omvendte konsekvens gælder for de pro-europæiske partier og politikere, der reelt har styrket deres nationale stater og identiteter ved at afgive suveræniteten i nærmere bestemt omfang på visse udvalgte områder. Resultatet er blevet en styrkelse af de nationale stater på en lang række områder og især skabelse af nationale identiteter i lande som ikke havde det i forvejen.

Et godt eksempel på det er Luxembourg. Dette storhertugdømme med godt 400.000 indbyggere var en stat som i 1800-tallet blev tilovers ved samlingen af Tyskland. Frankrig ville ikke tillade landet at indgå i det samlede Tyskland efter 1870, og unionen under den nederlandske konge fra 1814 blev gradvist opløst efter at Belgien brød ud i 1830. Det lille land i hjertet af Europa var dermed overladt til sig selv. Det led hårdt under Første og Anden Verdenskrig hvor det blev besat af tyskerne – ja under nazismen blev Luxembourg

ligefrem delt og indlemmet i Tyskland, hvorfor de unge mænd måtte kæmpe som tyske soldater. Befolkningen talte en tysk dialekt, letzeburgesch, men i parlamentet taltes fransk og tysk. Oven i købet praktiseredes den fornemme europæiske skik at lovforslag blev fremlagt på tysk, der som bekendt er bedst til at tænke på, mens lovene blev vedtaget på fransk, der er det klareste og mest umisforståelige sprog! Kort sagt en kombination af det bedste ved Europa. Derfor er skikken selvfølgelig heller ikke blevet fastholdt.

I stedet er Luxembourg, en af initiativtagerne til Kul- og Ståluunionen i 1950 og et helt centralt land i integrationsprocessen, slået ind på den almindelige nationaliserings vej. I 1984 blev letzeburgesch ophøjet til nationalt sprog og bruges nu af flertallet af parlamentarikerne i parlamentet. Også selv om disse skulle være af portugisisk afstamning som en stor del af Luxembourgs befolkning er.

Nationalstaterne har sejret og modstanderne af samarbejdet udgør den mest europæiske offentlighed. *EUropa* er fuldt af paradokser hvor meget lidt er, hvad det giver sig ud for at være. Og bekræfter netop der ved læren af europæisk historie.

Uffe Østergård, professor i europæisk og dansk historie, CBS

Kosovo – særtilfælde eller ny norm

Tonny Brems Knudsen

Hvad kommer det til at betyde, at en lang række vestlige lande nu har anerkendt Kosovo som en selvstændig stat? Vil det åbne for en flodbølge af suverænitetserklæringer, eller vil Kosovo blive anset for et helt unikt tilfælde?

I dette nummer sætter *Udenrigs* fokus på et af de mest sprængfarlige emner i international politik. Næmlig spørgsmålet om ikke uafhængige nationers ret til selvbestemmelse og suverænitet. Spørgsmålet har direkte betydning for fred og konflikt, orden og uorden, inklusion og eksklusion, og det kan derfor ikke undre, at det bestandigt er på det internationale samfunds dagsorden. Dette gælder både, når normerne for nationernes stilling og deres mulighed for selvbestemmelse ligger fast, og det gælder ikke mindst, når disse normer er under forandring eller måske endda opløsning.

En sådan periode med omfattende turbulens og usikkerhed om normerne for national selvbestemmelse, anerkendelse af nye stater og su-

verænitetens indhold så vi senest i forlængelse af den kolde krigs ophør og opløsningen af Sovjetunionen og Jugoslavien i en lang række nye stater. Senest har Kosovos uafhængighedserklæring søndag den 17. februar og den betydelige, men langt fra universelle, internationale anerkendelse heraf igen ført til en omfattende international debat. Ikke bare om selve anerkendelsen af Kosovo, men også om de internationale normer vedrørende nationernes stilling og anerkendelsen af nye stater.

Den aktuelle uenighed om anerkendelsen af Kosovo afspejler i den henseende et velkendt mønster i international politik: Enhver anerkendelse af nye stater, som ikke forekommer at være helt efter bogen, vil

med stor sandsynlighed føre til en kortere eller længere usikkerhed om de internationale spilleregler på dette punkt. Uenigheden er en understregning af, hvor vigtig spørgsmålet om nye statsdannelser er i international politik. Medlemskab af staternes klub er stadig en eksklusiv ting, og nationale gruppers løsrivelse er en næsten stensikker opskrift på international konflikt.

Debatten om nationernes stilling i det internationale samfund raser således igen. Som et bidrag hertil skal følgende spørgsmål tages op til nærmere overvejelse: 1) Hvilke dilemmaer rejser spørgsmålet om national selvbestemmelse og anerkendelsen af nye stater? 2) Hvilke nationale grupper kan gøre sig håb om suveræn uafhængighed i henhold til international praksis og gældende folkeretlige anerkendelseskriterier, 3) Hvilken præcedens har den aktuelle anerkendelse af Kosovos uafhængighed sat, og med hvilke konsekvenser?

Hvad Folkeretten siger

Folkeretligt refereres der ofte til Montevideo-konventionen om Staters Rettigheder og Pligter fra 1933, når man skal fastlægge det moderne suverænitetsbegreb. Her fremgår det, at kriterierne for at være en stat i folkeretlig forstand er en permanent befolkning, et defineret territorium og en regering, som i henhold til den dominerende fortolkning

også skal have effektiv kontrol inden for dette territorium. Udgangspunktet for det at være en stat er altså et 'effektivitetskriterium', hvoraf også følger at en rigtig stat ikke i udpræget grad kan være under andre staters kontrol.

Ud over denne faktiske evne til at udøve autoritet over en befolkning og et territorium rummer suverænitetetsbegrebet imidlertid en række afgørende normative og principielle aspekter: Staten skal være forfatningsmæssig uafhængig, og den skal anerkendes som suveræn af andre stater. Ellers har den ikke alle rettigheder og pligter under international ret, og dermed har den heller ikke fuld adgang til at deltage i den internationale politik på lige fod med andre stater. Sagt på en anden måde er der i henhold til suverænitetens interne aspekt 'ingen ved siden af staten' (effektiv og eksklusiv kontrol over indre anliggender) og i henhold til dens eksterne aspekt 'ingen over staten', hvor det sidste underbygges af normen om gensidig anerkendelse af suverænitet og det formelle lighedsprincip.

I henhold til denne opfattelse, som er funderet i teorien om det internationale systems samfundsmæssige karakter, har suverænitetet altså både en materiel (intern kontrol) og en konstitutiv (ret til deltage) dimension, og anerkendelsen af nye stater er både en konstatering af en eksisterende statsevne og en tildeling af en status som stat, der

ikke kan erhverves på nogen anden måde.

Den moderne legitimering af suveræniteten findes i princippet om national selvbestemmelse, som imidlertid aldrig har fået en realitet, som svarer til princippet navn. Lige siden idéen om ret til national selvbestemmelse blev født, har den altovervejende internationale holdning været, at dette er et uordensprincip, med mindre det fortolkes restriktivt. Alle nationer i verden kan ikke få deres egen stat. For det første fordi der er så mange nationer eller nationale grupper, at statsystemet ville blive sprængt i stumper og stykker, dersom de alle skulle være selvstændige. For det andet fordi mange nationer er vævet ind i hinanden i en grad, som gør det umuligt at trække grænserne efter nationale tilhørsforhold, uden at dette vil involvere uoverskuelige folkeflytninger. For det tredje fordi løsrivelse og anerkendelse af nye nationsbaserede stater i fraværet af folkeflytninger ofte vil udløse nye konflikter, enten fordi centralregeringen søger at modsætte sig en løsrivelse med magt, eller fordi løsrivelsen skaber nye mindretal, som straks kræver, at princippet om selvbestemmelse også udstrækkes til dem. Jugoslaviens opløsning i begyndelsen af 1990'erne og den aktuelle konflikt vedrørende Serbien, Kosovo og det serbiske mindretal i Kosovo understreger det med al tydelighed.

Selvbestemmelsesretten åbner, hvis

den tages bogstaveligt, simpelthen for en Pandoras æske af løsrivelse og konflikt. Den politiske og folkeretlige fortolkning af denne ret var derfor yderst indskrænkende og sprogligt set temmelig ulogisk i det meste af 1900-tallet: Retten til national selvbestemmelse var forbeholdt allerede eksisterende stater og (fra 1960'erne og frem) kolonistater og mandatområder. Med denne fortolkning har der i det meste af den nyere historie været lagt låg på den radikale udfordring til den internationale orden, som er forbundet med en accept af en almindelig ret til national selvbestemmelse.

Denne forsigtige udlægning af retten til national selvbestemmelse var sammen med effektivitetskriteriet (regeringens kontrol over befolkning og territorium) udgangspunktet for anerkendelsen af nye stater ved den kolde krigs ophør. En ny stat skulle i henhold til den fremherskende opfattelse ikke 'bare' have effektiv kontrol over indre anliggender, den skulle også have en ret til national selvbestemmelse. Der var derfor tale om en restriktiv anerkendelsespraksis, som gav nationer uden stat meget ringe muligheder for at blive anerkendt som suveræne, selv i de tilfælde, hvor der måtte være tale om de facto kontrol over et territorium.

Sovjets og Jugoslaviens opløsning

Med opløsningen af Sovjetunionen

og Jugoslavien i starten af 1990'erne og den dermed forbundne anerkendelse af i første omgang 20 nye stater (senere fulgte Montenegro og nu altså også Kosovo) blev der imidlertid sat spørgsmålstegn ved den hidtidige fortolkning af selvbestemmelsesretten: Gjaldt denne ret stadigvæk kun for allerede eksisterende stater, kolonistater og mandatområder, eller skulle den nu også omfatte delstater, eller nationer der tidligere i historien havde været uafhængige, eller måske ligefrem hvert nationalt mindretal, der effektivt og klart kunne fremføre et krav om national selvbestemmelse?

Ikke mindst tendensen til, at kandidaterne søgte at legitimere deres krav med afholdelse af folkeafstemninger udgjorde i den forbindelse en formidabel udfordring til de vestlige lande, for hvordan kunne man i forlængelse af den kolde krigs ophør og lanceringen af en ny verdensorden baseret på frihedsværdier som demokrati, menneskerettigheder og liberal markedsøkonomi afvise det ene udtryk for frihed, som om noget syntes at appellere til befolkningerne overalt i den tidligere østblok, nemlig national selvrealisering?

De vestlige lande var næppe i tvivl om, at en anerkendelse af nye stater efter Sovjetunionen og Jugoslavien kunne udløse en lavine af løsrivelser, uafhængighedserklæringer og anerkendelser, som kunne ryste såvel den europæiske som den inter-

nationale orden. Borgerkrig, international konflikt og kaos i normerne for anerkendelse var en reel risiko, og ifølge nogle iagttagere også en realitet, i årene efter den kolde krigs ophør. Derfor søgte især de vestlige lande efter et sæt af kriterier, som kunne muliggøre den i stigende grad uundgåelige anerkendelse af en række efterfølgerstater til Sovjetunionen og Jugoslavien.

En sådan anerkendelsesbølge var grundet opløsningsprocessens egen-dynamik uundgåelig for Sovjetunionens vedkommende. Hvad Jugoslavien angik, var det indledningsvis Vestens politik, at denne stat skulle forblive en enhed. Men løsrivelseskrigene, Kroatiens og Sloveniens evne til at holde på et territorium samt ikke mindst kampenes brutalitet førte hurtigt til et holdnings-skifte i en række centrale stater. Udfordringen var herefter at finde en formel, som kunne muliggøre anerkendelsen af et begrænset antal stater efter Sovjetunionen og Jugoslavien uden at fremprovokere en ukontrollabel bølge af løsrivelsesforsøg eller kaos i kriterierne for anerkendelse.

De nye principper

Anført af Vesten blev løsningen at fremsætte et princip om, at man kan anerkende delstater eller republikker med interne grænser, når den føderation de er en del af, går i opløsning. Autonome områder, provinser og lignende konstruktioner in-

den for en republik eller en føderation skulle imidlertid ikke anerkendes efter dette princip, selvom der måtte være 'administrative' grænser at gøre det efter, og nationale gruppers krav skulle slet ikke tages i betragtning. Det særlige ved republikkerne eller delstaterne var ifølge denne argumentation, at disse i forvejen havde klare grænser og en vis statslig status, som gjorde en anerkendelse mulig og kontrollerbar. Dette gjaldt i henhold til denne argumentation ikke for eksempelvis provinser, og da slet ikke for nationale grupper som sådan.

Det bærende princip for anerkendelsesbølgen i starten og midten af 1990'erne var således et (tillempet) effektivitetskriterium, hvor hovedvægten lå på forekomsten af eksisterende grænser, men – til forskel fra tidligere praksis – nu også i form af interne republikgrænser i føderalstater under opløsning. Til gengæld var man især for Kroatiens og Bosniens vedkommende ikke i stand til at opretholde princippet om fuld effektiv eller definitiv kontrol over det pågældende territorium. Dermed kom den konstitutive virkning af anerkendelserne også til at træde klarere frem, eftersom den internationale anerkendelse i nogen grad var med til at skabe Kroatiens og Bosniens suverænitet, ikke blot de jure, men også de facto.

Til gengæld sendte bølgen af anerkendelser i starten af 1990'erne ikke noget signal om, at det interna-

tionale samfund nu omsider var parat til at give retten til national selvbestemmelse tilbage til nationerne. En sådan præcedens ville man for enhver pris undgå. Det var republikkerne i de to føderationer, der fik anerkendt deres suverænitet, og grænserne blev ikke trukket efter nationale skillelinjer, men efter de eksisterende politiske grænser.

Den umiddelbare konsekvens af dette princip var, at områder som eksempelvis Abkhasien, Sydossetien, Transdnestr, Tjetjenien og Tatarstan i det tidligere Sovjetunionen, og Kosovo, Vojvodina, Krajina og Srpska i det tidligere Jugoslavien ikke skulle anerkendes som suveræne stater.

Disse områder kunne vel være de facto selvstyrende og uafhængige (som i tilfældet Abkhasien, Sydossetien, Transdnestr og Nagorno-Karabakh), de kunne kæmpe nok så indædt på basis af et oplevet retfærdigt krav om national selvbestemmelse (som i tilfældet Tjetjenien), og de kunne have nok så klare interne eller administrative grænser som i tilfældet Kosovo og Vojvodina. Men i fravær af tidligere status som republik i en føderation under opløsning skulle de ikke anerkendes.

Baggrunden for denne justering eller reformulering af principperne for anerkendelsen af nye stater var – især for Jugoslaviens vedkommende – i høj grad politisk. Det kom bl.a. til udtryk ved de åbenlyse overvejelser om anerkendelse som et konfliktløsningsinstrument, og ved visse sta-

ters sympati for en anerkendelse af især Kroatien og Slovenien. Men det lykkedes, til trods for disse politiske og pragmatiske overvejelser, alligevel at knytte anerkendelserne til de gældende folkeretlige kriterier, og den præcedens som hermed blev sat, havde en begrænset rækkevidde.

Med muligheden for at anerkende republikker i føderationer under opløsning havde man skabt en tilføjelse til de etablerede kriterier, som nok kunne sende problematiske signaler til løsrivelsesrepublikker i andre føderale statskonstruktioner. Men almindelige krav om national selvbestemmelse kunne man stadig dæmme op for. Europa slap ikke for turbulens, løsrivelsesforsøg, borgerkrige og skuffede forventninger i starten og midten af 1990'erne, men der var ikke tale om kaos, hverken politisk eller folkeretligt.

Lidt senere så semi-statslige, men ikke suveræne konstruktioner som Srpska i Bosnien dagens lys, Montenegro fik selvstændighed efter overenskomst med Serbien (hvilket er efter bogen), og Øst-Timor fik omsider sin uafhængighed fra Indonesien med udgangspunkt i det veletablerede princip om, at kolonistater har ret til selvstændighed efter 'saltvandskriteriet'. Den ret havde Øst-Timor i forhold til den tidligere kolonimagt Portugal, hvilket en folkeretsstridig indonesisk besættelse ikke kunne lave om på. Efter den umiddelbare turbulens i forbindelse med Sovjetunionens og Jugoslaviens

opløsning har der med andre ord været relativ stabilitet og forudsigelighed vedrørende anerkendelsen af nye stater fra midten af 1990'erne og frem. Territorium, grænser og (mere eller mindre) effektiv kontrol var stadig udgangspunktet for anerkendelsen af nye stater – ikke nationen. I hvilket omfang rækker anerkendelsen af Kosovo ved dette?

Folkeretsstridig anerkendelse?

Kosovos uafhængighedserklæring af 17. februar 2008 og den efterfølgende anerkendelse af Kosovo som et suverænt land anført af Vesten har naturligt nok ført til heftige diskussioner om anerkendelsens folkeretlige gyldighed, dens mulige præcedensvirkning og de politiske konsekvenser.

Som nævnt har anerkendelsen af suverænitet både materielle og konstitutive aspekter, og en overvejende konstitutiv tilgang til anerkendelsesproblematikken åbner – til forskel fra en deklarativ tilgang som tager udgangspunkt i tilstedeværelsen af effektiv kontrol over indre anliggender – i nogen grad for skabelsen af en ny stat som en viljesagt. Men uanset hvordan man vægter de to aspekter, så opererer folkeretten med et begreb om utidig anerkendelse. I sådanne tilfælde er der ikke bare tale om en uvenlig handling over for moderstaten, men også om en folkeretsstridig interventionshandling. Er den internationale anerkendelse af

Kosovo netop det, sådan som det hævdes af bl.a. Serbien og Rusland?

Imod denne påstand taler, at Kosovo har et klart defineret territorium, nemlig de interne provinsgrænser fra tiden i Serbien og Jugoslavien. Kosovo har også en regering med en vis evne til at udøve kontrol over dette territorium. Man kan dog diskutere, om regeringen er uafhængig af det internationale samfund, og om den ville være i stand til at udøve effektiv autoritet inden for hele Kosovo uden den internationale tilstedeværelse, særligt FN, EU og NATO. Omvendt gælder det for en lang række stater i det moderne internationale samfund, at de næppe kan siges at leve op til kriterierne om uafhængig og effektiv autoritet over hele deres territorium, og det folkeretlige krav herom er heller ikke absolut. Statsevnen taler således ikke imod anerkendelsen af Kosovo som uafhængig stat, men den taler heller ikke ubetinget for.

Mere alvorligt kan anerkendelsen af Kosovo siges at hvile på en regulær intervention udefra. Dels fordi Serbien ikke vil acceptere Kosovos uafhængighed, dels fordi Kosovos de facto uafhængighed anno 2008 er en følge af NATOs humanitære intervention i 1999, som ikke var autoriseret af FN's Sikkerhedsråd.

Baggrunden for Kosovos uafhængighed er indiskutabelt et forløb, der begyndte med et kosovoalbansk oprør mod det serbiske styre, en brutal nedkæmpelse af dette oprør

rettet også mod civilbefolkningen, og en humanitær intervention, som sigtede på at stoppe disse overgreb. Herefter kom oprettelsen af et de facto FN-protectorat baseret på Sikkerhedsrådets resolution 1244 af 10. juni 1999, en beslutning som Rusland støttede, men som rest-Jugoslavien inklusive Serbien kun gik med til under pres og ud fra en præmis om, at der ikke var lagt op til fuld suverænitet for Kosovo i denne resolution.

Set i dette lys, som kritikerne af Kosovos nylige uafhængighed hælder til, hviler denne uafhængighed altså i sidste instans på en folkeretligt tvivlsom militær intervention tilbage i 1999. Men formålet med NATOs intervention i 1999 var efter alt at dømme ikke et ønske om at oprette en ny stat. Man ville simpelthen stoppe afbrændingen af kosovoalbanske landsbyer, drabene på civile, som i flere tilfælde antog karakter af massakrer, og den interne og eksterne fordrivelse af store befolkningsgrupper. Denne humanitære intervention var i snæver forstand folkeretsstridig, da den ikke hvilede på et mandat fra FN's Sikkerhedsråd, men den kunne gives et vist folkeretligt forsvar baseret på den humanitære folkeret og FN's egen praksis for humanitær intervention eller slet og ret et princip om humanitær nødvendighed.

Uanset om man hælder til påstanden om ulovlig humanitær intervention eller folkeretligt berettiget hu-

manitær intervention, så kom protektoratet og Kosovos overgang til reelt selvstyre i stand som en konsekvens af en humanitær intervention, og ikke som et mål i sig selv. Kosovos aktuelle evne til at styre sig selv, og den reelle uafhængighed af Serbien, er i øvrigt en følge af, at FN-administrationen i overensstemmelse med Sikkerhedsrådets resolution 1244 har ført Kosovo frem til dette punkt. Hermed er en anerkendelse efter effektivitets- eller de facto kriteriet, en handling, der kan gives et folkeretligt forsvar.

Sikkerhedsrådets resolution 1244, som ordnede forholdene i Kosovo og oprettede FN-protektoratet efter at serberne havde bøjet sig for NATOs bombekampagne i 1999, var ganske vist ikke udtryk for Sikkerhedsrådets accept af angrebet på Jugoslavien. Det var imidlertid Sikkerhedsrådets bud på en ordning af forholdene i Kosovo. Protektoratet hvilede således i en beslutning fra FN's Sikkerhedsråd, og – kan det argumenteres – dermed i folkeretten. Det største problem med anerkendelsen af Kosovos uafhængighed er dermed, at resolution 1244, som gjorde Kosovo til et protektorat, ikke er afløst af en ny resolution. Hermed kan man sige, at det internationale samfund er endt i temmelig absurd situation, hvor Kosovo for mange stater er en uafhængig stat, mens det for FN som organisation stadig er et protektorat.

FN's generalsekretær Ban Ki-

Moon har sagt i en kommentar til Kosovos uafhængighedserklæring, at anerkendelse ikke er en sag for FN som organisation, det er en sag for medlemsstaterne. Og staterne kan – ligesom FN – næppe siges at være forpligtet til at bringe situationen tilbage til før NATOs humanitære intervention, dvs. en genetablering af Serbiens suverænitet over Kosovo. Især ikke når der uomtvisteligt blev begået meget alvorlige overgreb mod den kosovoalbanske civilbefolkning i 1998-99.

Pragmatiske hensyn

Ultimativt er de stærkeste argumenter for anerkendelsen af Kosovo således de pragmatiske: Hvordan kunne man – efter mere end otte års uafhængighed af Serbien og de voldsomme overgreb i 1998-99 som kulminerede med en fordrivelse af næsten hele den kosovoalbanske befolkning – forlange af denne befolkning, at den skulle vende tilbage til serbisk overhøjhed? Og hvordan skulle man presse albanerne – 90 procent af Kosovos samlede befolkning – til blot et minimum af accept af en sådan politik? Det var først og fremmest på grund af disse overvejelser, at anbefalingerne fra den uafhængige Kosovokommission, International Crisis Group og senest FN's mægler Martti Ahtisaari alle gik på en form for betinget uafhængighed.

Hermed har man bevæget sig væk fra den folkeretlige argumentation

og over i den politiske. Men anerkendelsen kan godt have en præcedensskabende og folkeretlig betydning, selvom den hviler på politiske og pragmatiske hensyn.

Hvilken præcedens?

Det forekommer relevant at overveje i hvert fald tre mulige præcedensskabende virkninger af anerkendelsen af Kosovo. Den *første* tænkelige præcedens kunne være, at alle nationer i verden, som har et klart flertal inden for et defineret territorium, og som har en væsentlig statsevne, nu kan gøre sig håb om international anerkendelse som suveræn stat. Dette ville bringe en række nationer i spil som umiddelbare kandidater til en snarlig anerkendelse som fuldt suveræne stater, fx kurderne, baskerne, abkhaserne, tjetjenerne, serberne i Srpska, russerne i Transdnestr, og ungarene i Vojvodina og Rumænien.

Der er næppe tvivl om, at flere af disse nationer uden (rigtige) stater har fået forstærket deres forhåbninger oven på anerkendelsen af Kosovo. Nogle af dem har ligefrem en regering med de facto kontrol over indre anliggender inden for et klart defineret territorium. Men den vestlige og internationale anerkendelse af Kosovo hviler ikke på et argument om, at en nation kan anerkendes, når den har en klart defineret territorium og en regering med effektiv kontrol over indre anliggender. Ar-

gumentet er i stedet, at der kan anerkendes, når sådan en nation samtidig har været udsat for forbrydelser mod menneskeheden som defineret i folkeretten (fx Romstatutten for International Criminal Court fra 1998). Dette var, som minimum, tilfældet i Kosovo i 1998 og 1999.

Den *anden*, og mere sandsynlige, præcedens af anerkendelsen af Kosovo kunne derfor være, at nationer, som er i klart flertal inden for givne grænser, og som har en betydelig grad af de facto kontrol over dette territorium, nu kan gøre sig håb om international anerkendelse, hvis de har været udsat for alvorlige overgreb. Denne mulige præcedens er ikke uproblematisk, for så gælder det 'bare' om at sørge for at få fremprovokeret sådanne alvorlige overgreb under den humanitære folkeret. Meget tyder endda på, at dette faktisk var en del af UCK's (den kosovoalbanske oprørsbevægelses) strategi i forbindelse med oprøret i 1998-99.

Men der knytter sig på den anden side en række ganske særlige politiske omstændigheder til det forløb, der ledte frem til anerkendelsen af Kosovo. For det første den omstændighed, at Serbien og serberne på grund af uhyrlighederne i Bosnien allerede inden overgrebene i Kosovo havde fået et internationalt ry for at overtræde den humanitære folkeret. For det andet at serbiske styrker tidligere havde lidt militære nederlag, som gjorde en betydelig militær

modstand over for en international intervention usandsynlig. For det tredje, at humanitære interventioner, som den der fandt sted i Kosovo i 1999, hørte til dagens orden i denne periode til forskel fra situationen efter '11. september', hvor sådanne lader til at forekomme sjældnere. For det fjerde, at der faktisk var en kreds af lande, som var parate til at intervenere. Og for det femte, at udgangen på den omstridte humanitære intervention blev oprettelsen af et FN-protectorat, som undlod at fastslå en klar fremtidig status.

Med et (strategisk) oprør, forbrydelser mod menneskeheden begået eller accepteret af centralregeringen i Beograd, en humanitær intervention uden mandat fra FN's Sikkerhedsråd, oprettelsen af et de facto FN-protectorat og sluttelig anerkendelsen af Kosovos uafhængighed er der på den ene side tale om et problematisk forløb, som sender et problematisk signal til andre løsrivelsesnationer, nemlig at oprør nogle gange betaler sig. På den anden side må man give Vesten ret i, at der virkelig har været tale om et helt unikt forløb, som kun kan forventes gentaget i meget få tilfælde. Tjetjenerne har været udsat for forbrydelser mod menneskeheden, men at skabe effektiv kontrol over indre anliggender er en håbløs opgave. Flere af de andre omtalte nationer har denne effektive kontrol over indre anliggender, men de har ikke været udsat for omfattende forbrydelser mod

menneskeheden, og de kan næppe heller (risikere at) fremprovokere noget sådant. Kurderne i det nordlige Irak, som allerede har fået en høj grad af national selvbestemmelse, og palæstinenserne kan måske siges at være eksempler med en vis lighed med kosovoalbanerne. Nogle vil hævde, at det samme gælder for serberne i Krajina. Men der er ikke åbnet for en bølge af nye anerkendelser, og der er heller ikke nogen åben invitation til nationale grupper om at forsøge sig med et oprør.

Det sidste er dog langt fra alene en konsekvens af en ideel international retsorden, men nok så meget af de magtpolitiske forhold. De etablerede stater har vedvarende fat i den lange ende, og de ønsker som udgangspunkt ikke at øge antallet af suveræne medlemmer af det internationale samfund.

Der kan som en *tredje* overvejelse imidlertid argumenteres for, at der med anerkendelsen af Kosovo er sat en – i henhold til folkerettens beskyttelse af menneskerettighederne og de nationale mindretal – mere positiv præcedens vedrørende 'betinget suverænitet'. Suveræniteten er ikke længere absolut. Folkemord og forbrydelser mod menneskeheden kan i dag føre til såvel en midlertidig (humanitær intervention og protectoratstyre) som en permanent fortabelse af suverænitet (anerkendelse af nationale mindretal, som har været udsat for overgreb).

Samtidig er der i tilfældet Kosovo

knyttet en række betingelser til suveræniteten, som næppe har noget historisk fortilfælde. Den plan for Kosovos betingede suverænitæt, som FN's mægler Marrti Ahtisaari har lagt frem er ganske vist ikke blevet konfirmeret i FN's Sikkerhedsråd grundet primært den russiske modstand mod Kosovos uafhængighed. Men det er den plan, som den internationale anerkendelse og Vestens fortsatte støtte hviler på, og det er også den plan, som Kosovos regering og parlament foreløbig har holdt sig til i form af vedtagelsen af en række nye love.

Til betingelserne for Kosovos uafhængighed hører bl.a. beskyttelse af serbiske lokalsamfund, mulighed for lokal selvbestemmelse og beskyttelse af den serbisk-ortodokse kirke og kultur. Samtidig er det forudset, at dette skal sikres gennem en fortsat international militær og civil tilstedeværelse i Kosovo, og en institutionaliseret overvågning af, at Kosovos regering faktisk lever op til disse betingelser; en opgave der på ubestemt tid er lagt i hænderne på en international civil repræsentant. Denne opgave vil i praksis være op til EU og måske også FN-missionen (UNMIK).

Det kan igen indvendes, at Kosovo er en helt unik case, og at Vestens engagement og prestigemæssige overvejelser er en afgørende forudsætning for, at der i dette tilfælde stilles reelle betingelser til suveræniteten. Moralsk og principielt kan

hverken Vesten eller FN (hvis generalsekretær har anbefalet betingelserne for Kosovos uafhængighed) holde til, at et selvstændigt Kosovo udsætter det serbiske mindretal for noget, der ligner den behandling, som kosovoalbanerne blev ofre for i 1998-99. Noget der ikke har forekommet helt usandsynligt set i lyset af martsurolighederne i 2004, hvor det serbiske mindretal i Kosovo blev udsat for en række overgreb. De opstillede betingelser for anerkendelsen af Kosovo stemmer imidlertid meget godt overens med FN's og Vestens humanitært funderede tilgang til konflikterne i dette land siden 1990'ernes slutning, og den internationale tendens til at kræve garantier for nationale og andre mindretal siden den kolde krigs ophør antyder ligeledes, at den absolutte suverænitets dage er ovre.

Efter anerkendelsen

På trods af denne mere positive fremstilling af anerkendelsen af Kosovo, er det ikke nogen køn situation, som denne nye stat, Europa og FN er havnet i. Kosovo må i dag siges at være en (slags) suveræn stat, men en række stater med Rusland, Kina og Serbien i spidsen vil i hvert fald foreløbig ikke regne Kosovo som sådan. Kosovo kan heller ikke umiddelbart blive medlem af FN, der efterhånden er blevet selve symbolet på fuld deltagelse i det internationale samfund. Der er derfor

ikke tale om fuld deltagelse i det internationale samfund, og Kosovo kan næppe heller oppebære samtlige rettigheder og pligter under international ret. Endvidere er der stadig en oplagt risiko for en de facto opdeling af Kosovo i en albansk og en serbisk del.

For FN er problemet at Kosovo i henhold til Sikkerhedsrådets resolution 1244 fra 1999 fortsat er under FN-administration. UNMIK må derfor foreløbigt fortsætte, sådan som FN's generalsekretær også har lagt op til. Den planlagte overdragelse af det statsbyggende og kontrollerende ansvar til EU kan kun ske inden for rammerne af resolution 1244 og, formentlig, under forudsætning af en form for fortsat FN-administration.

Groft sagt må Kosovo derfor indtil videre rent formelt og formentlig også reelt forblive en slags protektorat for FN (som fastlagt i resolution 1244), mens Kosovo for EU vil være en selvstændig stat, som organisationen samtidig må understøtte og overvåge. Dette sætter såvel EU som FN i en mærkværdig situation, uanset om man placerer hovedansvaret for denne situation i Beograd, Moskva eller de vestlige hovedstæder.

Endelig kan det anføres, at den europæiske familie af stater nu for alvor fremstår som en broget og uhomogen forsamling. Billedet af det stringent organiserede statssamfund, hvor al autoritet ligger hos fuldt suveræne og fuldt effektive sta-

ter og ingen andre steder, er for længst krakeleret. I stedet har vi et internationalt politisk spil præget af tilstedeværelsen af mange forskellige aktører, overlappende suveræniteter (EU), betinget suveræniteter (Kosovo og til dels Bosnien), de facto, men ikke de jure, selvstyrende stater (fx Transdnestr og Abkhasien), semi-selvstændige enheder (fx Srpska) og en kompleks dynamik af typen inklusion/eksklusion (vedrørende medlemskab af det internationale samfund eller EU).

Politisk set er dette en stor udfordring, akademisk set er det bare spændende. Men for nationer uden stater er billedet overvejende uændret: De skal – realistisk bedømt – fortsat ikke gøre sig de store forhåbninger.

Tonny Brems Knudsen er lektor ph.d i international politik på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet.

Udvalgt litteratur:

- Christensen, Per Bredholt (2002), *Anerkendelse af Stater*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Crawford, James (1979), *The Creation of States in International Law*, Oxford: Clarendon Press.
- Knudsen, Tonny Brems & Carsten Bagge Laustsen (2006) (eds.), *Kosovo between War and Peace: Nationalism, Peacebuilding and International Trusteeship*, London: Routledge.
- SNU (1994), *Magt og normer i international politik*, København: SNU.
- UN Security Council, S/2007/168/Add.1, "Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement".

Serbernes sammenstød med virkeligheden

Richard Swartz

Mange serbere er tilbøjelige til at tro, at deres vanskeligheder skyldes en ond omverden og ikke deres egne valg. De mener, at de har retten til Kosovo, skønt de ikke aner, hvad de i givet fald skulle stille op med to millioner albanere

Serberne er de sidste i Østeuropa, som endnu ikke har lært forrige århundredes store østeuropæiske lektie: at alle i denne del af Europa er tabere.

Tabere? Men serberne har altid ment, at de hørte hjemme blandt sejrherrene. Har de ikke befriet sig selv fra både osmanner og habsburgere, været med til at vinde to verdenskrige og med deres sejre på slagmarken og omverdenens velvilje taget sig af de andre sydslaviske folk og givet dem Jugoslavien som et fælles hjem? Var de ikke de første til at sige nej til Stalin for derefter at opfinde en 'tredje vej' for at slippe for at underkaste sig Vestens kapitalisme?

Til denne serbiske selvopfattelse hører også overbevisningen om altid at have ført krig mod nogen af

deres naboer, kun hver gang retmæssigt forsvaret sig. Desto større bliver chokket, når det viser sig, at omverdenen er af en anden mening. Den deler ikke denne opfattelse af historien, skønt serberne fremturer og nægter at revidere den. Irriteret, men dog tålmodigt, forsøger Vesten at håndtere denne serbiske trods (*inat* med et smukt tyrkisk låneord), mens serbernes østeuropæiske naboer medlidende eller skadefro ryster på hovedet. De ved jo bare alt for godt, at serberne befinder sig i samme affaldsspand som dem, og som de efter kommunismens fald forsøger at kravle op af.

End ikke NATOs bombekrig mod Serbien fik serberne til at indse, at deres selvopfattelse måske er autistisk og langt hinsides al europæisk virkelighed. Snarere tværtimod: in-

genting har som disse bomber overbevist serberne om, at de har ret, og at Europa tager fejl. Lige siden har Serbien befundet sig i en dybere krise end måske nogensinde, siden staten blev til i 1800-tallets første halvdel. Tiden er af lave: også tidligere venner er blevet fjender, falske venner som har sat sig for at lemlæste Serbien, som om landet er en koloni og ikke en suveræn stat.

Således blandes i samtidens serbiske bevidsthed manglende forståelse med aggression, selvmedlidenhed med trods, selvoptagethed med udfald mod omverdenen, alt sammen med det formål at holde selvopfattelsen uforanderligt intakt

Serbiens forspildte ret

Det er svært at argumentere mod dem, som mener at Serbien har forspildt retten til Kosovo. Konflikten mellem serbere og albanere har i praksis været akut lige siden Titos død i 1980, og den kulminere i Beograds bestræbelser i 1999 på at rense provinsen for dens albanske befolkning, den direkte årsag til NATO's luftkrig. I strid med den daværende jugoslaviske forfatning blev Kosovos autonomi i 1989 ophævet af Slobodan Milosevic, denne politiske leder, som serberne gang på gang genvalgte i frie valg, inden han i efteråret 2000 blev styrtet ved en 'revolution', som snarere fortjener betegnelsen klassisk paladskup. Men selve konflikten går længere tilbage

i tiden, næsten altid med serberne som de politisk, økonomisk og militært dominerende, om end med albanerne som provinsens flertalsbefolkning i hvert fald i mindst hundrede år. I dag berører den albansk-serbiske konflikt direkte spørgsmål om serbisk identitet, og de forestillinger albanerne har om en fælles nation. Det er den sidste uløste konflikt på Balkan af virkelig betydning, med potentiale til at forvandle regionen til et urocenter igen, og det må siges, at en løsning virker fjern og faktisk svær at forestille sig.

For det er ubestrideligt, at fortsat serbisk suverænitet over Kosovo efter hvad der skete under Milosevic omgående ville føre til krig. End ikke de – på papiret – meget generøse erklæringer om selvstyre, som Beograd har tilbudt, havde den mindste chance for at blive accepteret af albanerne i Kosovo. Samtidig har Beograd demonstreret, at man ikke er parat til at betragte et sådant selvstyrende, men folkeretsligt fortsat serbisk Kosovo som andet end en anomali. Der er ikke fremlagt nogen som helst planer for, hvordan en sådan selvstyrende del af staten skulle kunne integreres i den.

Årsagerne hertil ligger lige for: albanerne udgør allerede en femtedel af befolkningen i Serbien i dag og ville med deres høje fødselshyppighed snart blive en dominerende faktor i enhver serbisk stats indenrigspolitik. Men det er kun yderst få serbere, som kan forestille sig albanere

i landets parlament (skupstina) som tungen på vægtskålen i, hvad de ser som rent serbiske anliggender, albanske programmer i det statslige fjernsyn eller dele af Beograd opkøbt af albanske forretningsmænd.

Ingen serbisk politiker af betydning ville derfor vove at foreslå en sådan løsning, eftersom nationale målsætninger på Balkan går forud for demokratiske. Og selv om også albanerne afviser en sameksistens, som i dagens Europa er det normale, kan serbernes insisteren på en enhedsstat virke mere formalistisk og hyklerisk og i hvert fald mindre praktisk end albansk suverænitet.

Men hvem bliver de næste?

Alligevel er USA's og EU's holdning dikteret mere af, hvad der opfattes som tvingende omstændigheder, end af virkelig overbevisning. At berøve en europæisk stat en stor del af dens territorium er yderst problematisk, og det hjælper ikke at som et mantra gentage, at en sådan løsning ikke må ses som et præjudikat, at Kosovo er et 'enestående tilfælde'. Enestående? Men historien er fuld af sådanne højtidelige, spidsfindige erklæringer, som blev fuldkommen ignoreret af begivenhedernes gang.

Sådanne forsikringer bør vel derfor først og fremmest betragtes som politisk peptalk og moralsk terapi for de politikere i Vesten, som plejer at udfærdige dem. I hvert fald er det svært at tro, at serbere i Bosnien og

albanere i Makedonien ikke skulle påberåbe sig et suverænt Kosovo for egen regning. Ironisk nok har Vesten desuden i praksis stillet sig bag, hvad man hele tiden har hævdedet at være imod på Balkan: en revision af de eksisterende grænser.

En sådan grænserevision kan desuden se ud som en ganske vist uudtalt og utilsigtet, men ikke desto mindre faktisk accept af den etniske udrensningens logik. Og selv om den overvejende er selvforskyldt fra serbisk side, er det netop denne logik, som har ført til, at så mange serbere er udvandret fra Kosovo, at der er skabt et mere end 90 procent 'rent' etnisk område, som nu 'belønnes' med selvstændighed. Det er sandt at baggrunden for krigen i Kosovo ser anderledes ud end baggrunden for krigen i andre dele af det tidligere Jugoslavien; men slutresultatet kan siges at blive det samme, også her efterfølgende accepteret af det internationale samfund: fred er kun blevet mulig ved at den etniske udrensning stort set er gennemført.

Men præcis som det er tilfældet med Balkan-krigene, bærer netop serberne også det største ansvar for de etniske udrensninger på Balkan. Havde de ikke ved det ene valg efter det andet støttet Milosevic, denne politiker der som den første bevidst forsøgte at bruge nationalismen for at undgå en europæisk demokrativering, så havde slovenere, kroater og andre måske ikke haft deres homogene nationalstater i dag. Men så

danne historiske ironier får sjældent nogen anerkendelse, og man skal ikke regne med at se monumenter eller torve omdøbt til Slobodan Milošević' ære i byer som Zagreb, Sarajevo eller Ljubljana.

Kosovos krigsvante nye ledere

Albanerne står sidst i køen på Balkan. Omverdenen har for det meste ignoreret dem, og deres nationale opvågningen kom sent. Albanerne bor på Balkan spredt over fem statsdannelse (Albanien, Makedonien, Montenegro, Grækenland og Kosovo) og vil snart blive Balkans mest talrige nation næst efter rumænerne. Mange albanere opfatter det sikkert som uretfærdigt, at de endnu ikke har kunnet samles i en enkelt nationalstat. Men bortset fra spredte tilløb er det svært at få øje på et fælles program for nationen eller en sammenhængende politisk bevægelse, som ville kunne gennemføre det. Traditionelt er albanernes interesser snarere blevet defineret i regionale end i nationale termer; albanske klaner og storfamilier var irriterede over grænser (uden hvilke det er svært at forestille sig en nationalstat), som hindrede dem i at bevæge sig frit frem og tilbage i et område, de betragtede som deres.

Efter at det osmanniske imperium i begyndelsen af 1900-tallet mistede sin indflydelse i Europa, har albanerne levet mere eller mindre undertrykte af deres slaviske og græske

naboer, men i selve Albanien også under et næsten halvtredsårigt kommunistisk diktatur, det værste som Europa oplevede. Først da NATO i 1999 havde brug for nogen til at slå mod serberne også på landjorden i Kosovo kom deres store historiske chance. Washington lovede til gengæld albanerne selvstændighed, og nogle, heriblandt mistænksomme naboer, har siden betragtet Kosovo som et albansk Piemonte og den første begyndelse til en fremtidig storalbansk statsdannelse.

I hvert fald er albansk politik i Kosovo for første gang siden 1945 domineret af en ung generation, som med våben i hånd har forsvaret sit land og samtidig gjort sig fri af en ældre generations pragmatiske, patriarkalske ledelse. Dennes sidste repræsentanter – som Azem Vlasi eller Ibrahim Rugova – var påvirkede af titoistiske forestillinger, som dog gav et vist spillerum for dialog, kompromis og forhandlingsløsninger. Med den unge generations politiske emancipation er alt dette forsvundet. Rugova blev endog stemplet som 'forræder', inden han døde.

Disse unge ledere bebrejder den ældre generation, at den med sin politiske strategi ikke opnåede noget som helst, en noget kategorisk dom i betragtning af de fremskridt, som trods alt skabtes i det sidste årti under Tito. Men denne nye ledelse med en opvækst præget af undertrykkelse, arbejdsløshed, eksil og kriminalitet – Carla del Ponte taler om

‘gangstere i uniform’ – er for en stor del resultatet af netop den serbiske politik, og hvordan man end ser på det, er dette hvad både serbere og det internationale samfund har at holde sig til. Forhåbningen er vel, at denne nye politiske klasse i mere end blot symbols betydning bliver i stand til at skifte uniformen ud med jakkesæt og slips.

Den politiske kultur som råder på Balkan taler dog næppe for det. Et kompromis ses her som et tegn på svaghed eller ligefrem underkastelse. I stedet for en demokratisk diskurs foretrækker man politiske nulsumsspil, hvor egen gevinst modsvares af modstanderens tab. Det gælder om at sejre og besejre. Det siges, at serberne ‘inderst inde’ skulle være på det rene med, at Kosovo er tabt. Men det er ikke det samme som, at de vil finde sig i det. Serberne har altid vidst, at de i 1389 tabte slaget på Solsortesletten (Kosovo Polje); men det har ikke hindret dem i at i århundreder tro på og virke for en sejr hinsides slagmarken.

Dagens Serbien lever langt stærkere end andre samfund i Østeuropa i en både mytisk og realistisk-modernistisk verden, hvor den meget reelle konflikt omkring Kosovo paradoksalt forstærker netop myten. Europa – EU – har forstået meget lidt af dette. Serbien opfattes ganske vist som noget besværlig, men dog som en post i regnskabet, hvor man kan viske lidt ud, hvorefter alt er i orden igen. Man vil ikke se virkeligheden:

et folk som giver omverdenen skylden for alle sine ulykker, ude af stand til selvkritik og selverkendelse, en stat hvor ekstreme nationalister udgør parlamentets største parti, hvis retorik er fuld af ord som ære, blod, herkomst og grænser, og hvis leder sidder i en celle i Haag anklaget for krigsforbrydelser.

I samme parlament sælges hans og andre krigsforbryderes bøger åbenlyst; i den seneste vil Vojeslav Seselj på mere end tusinde sider påvise, at kroater egentlig ikke er andet end serbere, som af Vatikanet er blevet forført til katolicismen. En sådan partileder må være enestående i dagens Europa.

Alligevel bagatelliserer politikere i Vesten sådanne kendsgerninger, hvis de overhovedet lægger mærke til dem. Omstændighederne kan dog komme til at spille netop disse nationalistiske kræfter kort i hænde, og ‘omstændighederne’ er her bare et andet ord for Kosovo.

Richard Swartz er svensk journalist og forfatter, baseret i Stockholm (Svenska Dagbladet), Wien og på Istrien i Kroatien. Hans arbejdsområde gennem en menneskealder er Øst- og Centraleuropa og Balkan.

Artiklen er afleveret inden uafhængighedserklæringen den 17. februar 2008.

Oversat fra svensk af Klaus Carsten Pedersen.

Nagorno-Karabakh – de facto stat på spring?

Märta-Lisa Magnusson

Facit efter 16 års fredsbestræbelser er status quo. Aserbajdsjans krav om suveræn kontrol med Nagorno-Karabakh og insisteren på respekt for princippet om staternes territoriale integritet har medvirket til at Nagorno-Karabakh ikke er blevet anerkendt som en de jure stat

På den tidligere Sovjetunionens territorium findes fem såkaldte de facto stater. En af dem er Republikken Nagorno-Karabakh (NKR). Den har eksisteret siden 6. januar 1992, da de lokale myndigheder i det primært armensk befolkede autonome område Nagorno-Karabakh – siden 1923 en del af Aserbajdsjan – udråbte sig som en selvstændig stat. Men ligesom de øvrige de facto stater i det postsovjetske rum er NKR, der dækker et område på ca. 4.500 km² og i dag har en befolkning på omkring 150.000, ikke anerkendt af nogen anden stat eller af det internationale samfund. Heller ikke Armenien, der støtter karabakh-armeniernes ret til selvbestemmelse, har anerkendt NKR.

Den væsentligste forskel mellem de facto og 'rigtige' (de jure) stater er netop, at førstnævnte ikke nyder international anerkendelse og således heller ikke har adgang til den eksklusive klub af stater der udgør det internationale samfund. De facto staterne er dermed heller ikke beskyttet af de normer og regler der gælder for anerkendte stater. De facto staternes primære interesse er derfor at opnå anerkendelse. Indtil det er sket – og det sker sjældent – er det vigtigste mål at sikre de facto statens fysiske overlevelse.

Ligesom andre de facto stater, både i og uden for det postsovjetske rum, har NKR konsolideret sin selvudråbte suverænitet ved at opbygge institutioner, der ligner de jure sta-

ters. NKR har eget parlament, regering, præsidentembede, væbnede styrker, politi og sikkerhedsorganer, toldmyndigheder og endda 'diplomatiske' repræsentationer i en række lande, herunder Rusland, USA og Frankrig. NKR har endvidere egen forfatning, eget flag, statsemblem og en række andre statsattributter. NKR har selvfølgelig også en officiel webside (www.nkr.am), hvor republikkens officielle institutioner findes beskrevet med links til republikkens frimærker, nationalsang, historiske mindemærker og nationale højtidsgange.

Karabakhs ældste 'statsinstitution' er parlamentet. Det blev oprettet allerede før uafhængighedserklæringen, og det var det nylig oprettede parlament, der proklamerede uafhængigheden. Siden da har yderligere tre parlamentsvalg været afholdt: i april 1995, juli 2000 og senest i juni 2005. I den første periode efter uafhængigheden var NKR's statsbyggningsprojekt besværliggjort af en krig med moderrepublikken Aserbajdsjan. Under krigen, der blev initieret af Aserbajdsjan med det formål at genoprette kontrollen med Nagorno-Karabakh, var området styret af en 'statslig forsvarskomite', oprettet af NKR's regering. Men da krigen var forbi, og de aserbajdsjanske styrker slået tilbage, fik statsbyggningsprojektet ny dynamik, og præsidentembedet blev oprettet. Lederen af den statslige forsvarskomite, Robert Kocharjan, blev i decem-

ber 1994 NKR's første præsident, udpeget af parlamentet.

I november 1996 gennemførtes præsidentvalg, og Kocharjan blev nu også NKR's første valgte præsident. Efter at han i marts 1997 blev hentet til Armenien og udnævnt til premierminister dér (og et år senere valgt til præsident) gennemførtes fremskudte præsidentvalg i NKR. Det blev vundet af Arkadij Ghukasian, der siden 1993 havde været NKR's udenrigsminister. Ghukasian vandt også det næste præsidentvalg, der blev afholdt i 2002. Ved det seneste præsidentvalg, afholdt i 2007, vandt Bano Sakhakian, tidligere chef for sikkerhedsorganerne i Nagorno-Karabakh. Samtlige præsident- og parlamentsvalg i Nagorno-Karabakh er blevet afvist som illegitime af Aserbajdsjan, og internationale organisationer har markeret deres enighed i dette spørgsmål ved ikke at sende valgobservatører til den ikke-anerkendte republik.

Krigen mod Aserbajdsjan, hvor styrker fra Armenien deltog på karabakh-armeniernes side, blev afsluttet ved en russiskformidlet våbenhvile den 12 maj 1994. Ved våbenhvilens underskrivelse var ikke blot Nagorno-Karabakh, men også store områder uden for selve enklaven, i alt 13% af Aserbajdsjans territorium, under armenske og karabakh-armenske styrkers kontrol. NKR havde dermed opnået en sikkerhedszone, der omfattede direkte geografisk adgang til Armenien, direkte grænse

med Iran og en bufferzone i øst mod resten af Aserbajdsjan. Våbenhvileaftalen gav NKR ro til at konsolidere sin 'statslighed' og ophævede områdets geografiske isolation som enklave, omgivet af aserbajdsjansk territorium. Den aseriske befolkning i de okkuperede territorier, ca. en halv mio., var under krigen blevet fordrevet eller var flygtet til andre steder i Aserbajdsjan. Selve Karabakh var stort set rensat for aserier, som ved krigens start havde udgjort ca. 22% af den samlede befolkning på dengang 185.000.

Våbenhvilen af maj 1994 har holdt nogenlunde siden da. Men Aserbajdsjan har hverken accepteret tabet af Nagorno-Karabakh eller de okkuperede territorier uden for selve området. I den senere tid er den officielle retorik blevet stadig mere aggressiv i Aserbajdsjan, hvor voksende olieindtægter har muliggjort forbedringer af landets væbnede styrker.

Hvorfor ingen politisk løsning?

Det internationale samfund, repræsenteret ved OSCE, har været involveret som fredsmægler i konflikten. Men på trods af intensive bestræbelser er der ikke lykkedes at opnå en politisk løsning. Mæglingsforsøgene startede allerede i foråret 1992, da OSCE (dengang CSCE) på et ekstraordinært ministerrådsmøde besluttede at oprette et særligt forhandlingsforum, kaldet 'Minsk-konferencen', med det formål at søge en fre-

delig løsning på den eskalerende konflikt. En gruppe af 11 medlemslande blev udpeget som deltagere i fredskonferencen, der skulle finde sted i Hvideruslands hovedstad. Minsk-konferencen har stadig ikke været sammenkaldt. Men mæglingsforsøg har været foretaget, og forhandlinger har fundet sted inden for rammerne af den oprettede mekanisme, siden sommeren 1992 kaldet Minsk gruppen. Siden begyndelsen af 1997 er Minsk gruppen ledet af en formandstrojka bestående af Rusland, USA og Frankrig. Men selv med denne stormagtstygde har mæglingsforsøgene ikke resulteret i substantielle resultater.

Facit efter 16 års fredsbestræbelser er således status quo. Aserbajdsjan har ikke opnået en genintegration af Nagorno-Karabakh i Aserbajdsjan, og Nagorno-Karabakh har ikke opnået anerkendelse af sin selvudråbte suverænitet. Hvad skyldes denne status quo, der alt andet lige er til fordel for Nagorno-Karabakh, som har kunnet befæste sin eksistens som de facto stat.

Konflikten beskrives ofte som en mellemstatslig konflikt mellem Armenian og Aserbajdsjan, dvs. konflikten fremstilles som baseret på armensk irredentisme snarere end karabakh-armensk separatisme. Synspunktet hviler især på Armeniens dokumenteret aktive deltagelse på karabakh-armeniernes side i krigen 1992-94 og på den rimelige antagelse at uden den ville karabakh-arme-

nierne næppe have været i stand til ikke blot at drive de aserbajdsjanske styrker ud af Nagorno Karabakh, men også at foretage vellykkede offensiver langt ind på aserbajdsjansk territorium uden for selve Karabakh.

Fra genforening til selvstændighed

Andre forhold har bidraget til opfattelsen af at konfliktens primære parter er Armenien og Aserbajdsjan. Til at begynde med ønskede karabakh-armeniernerne at blive genforenet med Armenien. En appel om områdets overdragelse til Armenien blev vedtaget af regionsmyndighederne i det autonome område Nagorno-Karabakh i februar 1988. Daværende sovjetisk Armenien støttede både officielt og på folkeligt niveau karabakh-armeniernes appel, medens Aserbajdsjan – og Sovjetunionens Øverste Sovjet – afviste den. Armeniens Øverste Sovjet vedtog i oktober 1989 en beslutning om at genforene Nagorno-Karabakh med Armenien. Denne beslutning, som der også refereres til i den armenske uafhængighedserklæring af 23. august 1991, er aldrig blevet ophævet. Men armenske embedsmænd har siden selvstændigheden gjort meget ud af at forsikre at Armenien ikke har territorielle krav på Aserbajdsjan.

At Armenien ikke ville tage yderligere skridt til genforening stod klart for karabakh-armeniernerne i efteråret 1991. Da Aserbajdsjan kort tid efter Armenien også forlod Sovjetunio-

nen og genoprettede den uafhængige Aserbajdsjanske republik, der havde eksisteret i 1918-20, erklærede Nagorno-Karabakh sig for en republik inden for den stadig eksisterende Sovjetunionen. Beslutningen var først og fremmest baseret på frygt for at komme ind under udelt aserbajdsjansk dominans, men sandsynligvis også på den realistiske vurdering at Armenien næppe ville starte sin bane som selvstændig stat med at annektere en del af en naborepublik.

Da Sovjetunionen endelig brød sammen, og Aserbajdsjan desuden i mellemtiden havde ophævet Nagorno-Karabakhs autonomi, tog Nagorno-Karabakh det endelige skridt og erklærede sig, efter en folkeafstemning om spørgsmålet, for en uafhængig stat (regionens aseriske befolkning deltog ikke i folkeafstemningen). Medens erklæringen om oprettelse af en republik direkte under Sovjetunionen påberåbte 'det armenske folks ret til genforening' fandtes ingen sådan reference i uafhængighedserklæringen.

Fra januar 1992 er konflikten således først og fremmest en intra-statlig konflikt, mellem på den ene side centralmagten i Baku og, på den anden, den 'selvudråbte' NKR, men med Armenien som væsentlig medspiller på Karabakh-armeniernes side. Armeniens rolle i konflikten gør også at den adskiller sig fra de øvrige 'separatistkonflikter' i det postsovjjetiske rum. Hverken Abkha-

sien (i Georgien), Tjetjenien (i Rusland) eller Transdnistriem (i Moldova) har etnisk beslægtede stater at læne sig op ad. Sydossetien (i Georgien) har etniske fæller i Nordossetien på den russiske side, men Nordossetien er ikke en stat, kun en delrepublik i den Russiske Føderation.

Armenien sikrer de facto stat

Armenien selv hævder at den ikke er en primær part i konflikten, men at man deltager i forhandlingerne om en løsning, fordi konflikten også involverer problemer, der er direkte relateret til Armenien, så som flygtningeproblemer og økonomiske blokader. Selv om man afviser at skulle have territoriale krav over for Azerbajjan, støtter man Karabakh-armeniernes ret til selvbestemmelse. Samtidig har man ikke på noget tidspunkt taget skridt til at anerkende NKR's uafhængighed – som jo var baseret netop på selvbestemmelsesprincippet. Armenske embedsmænd bruger aldrig betegnelsen *Republikken* Nagorno-Karabakh i officielle sammenhænge, kun betegnelsen Nagorno-Karabakh. Den radikalt nationalistiske ide om Nagorno-Karabakhs genforening med Armenien, der bragte Armeniens første præsident, Levon Ter Peterossian, til magten i 1990, blev efter at Armenien selv havde erklæret selvstændighed, nedtonet til fordel for armensk nations- og statsbygning inden for de eksisterende grænser. Som medlem

af FN og OSCE kan Armenien ikke uden politiske omkostninger anerkende NKR uden at moderrepublikken Aserbajdsjan har gjort det først. Armenien insisterer imidlertid fortsat på at en løsning skal findes inden for rammerne af selvbestemmelsesprincippet, og at en løsning skal omfatte garantier for karabakh-armeniernes sikkerhed.

“Armenia’s position on the Nagorno-Karabakh conflict has been clear and consistent since day one. The conflict is between the people of Nagorno-Karabakh, who are striving for their self-determination, and the Azerbaijani government, which is refusing to address the rights and security concerns of the people of Nagorno-Karabakh”, sagde den armenske udenrigsminister, Papazjan, i en tale i FN i 1993.

Under præsident Levon Ter Peterossian var Armeniens position i spørgsmålet om Nagorno-Karabakhs politiske status at man ville acceptere en hvilken som helst løsning, Nagorno-Karabakh og Aserbajdsjan måtte blive enige om. Statusspørgsmålet var ikke det mest fremtrædende i fredsforhandlingerne i denne periode. Fokus i forhandlingerne var en løsning på konflikten militære aspekter.

Efter 1998 skete en ‘karabakhisering’ af Armeniens position. Hvor Armenien hidtil havde undgået direkte ekspliciteringer i statusspørgsmålet – ud over referencer til karabakh-armeniernes ret til selvbestem-

melse – begyndte man nu at være mere konkret. Armeniens ny præsident, Robert Kocharjan, gik ind for 'jævnbyrdige, horisontale' relationer mellem Nagorno-Karabakh og Aserbajdsjan. Kocharjan fastholdt også det synspunkt han havde haft som præsident i Nagorno-Karabakh, nemlig at områdets politiske status skulle afklares samtidig med – ikke efter – en aftale om tilbagetrækning af styrker fra de okkuperede territorier uden for området. På dette punkt havde Ter Petrossian været mere fleksibel.

Under Ter Petrossian nægtede Armenien at have været indblandet militært på karabakh-armeniernes side. Den position har man nu forladt og medgiver at man havde været involveret på karabakh-armeniernes side, men kun i en senere fase af krigen. Armeniens støtte til NKR, både militært og politisk, har bidraget til at regionen ikke er blevet re-integreret i Aserbajdsjan.

Aserbajdsjan blokerer

Medens Armenien ser konflikten som mellem Aserbajdsjan og Nagorno-Karabakh, ser Aserbajdsjan den som mellemstatslig, og som udtryk for armensk aggression.

Aserbajdsjan afviser den officielle armenske fremstilling af konflikten som demagogi. I en tale til FN i september 1994 sagde Aserbajdsjans præsident, Haidar Alijev: "The Republic of Armenia, under the pre-

text of realization of the right to self-determination of an ethnic group of Armenians living in Nagorno-Karabakh region of Azerbaijan, is openly carrying out plans on annexation of the territories of our state, forcibly changing our state borders and expelling the Azerbaijani population from their homes. All this is cloaked in an arbitrary interpretation of the 'rights of people for self-determination' as the right of any ethnic community to self-proclaim its independence and join another state. I think there is no need to prove that here we are not dealing with the 'realization of the right for self-determination' but with a gross violation of international law in the form of aggression against the sovereignty, territorial integrity and political independence of a UN member state".

Da Aserbajdsjan opfatter konflikten som udelukkende mellem Aserbajdsjan og Armenien nægter man også at forhandle direkte med NKR, som man opfatter som en illegal struktur og som agent for Armeniens ambitioner om territorial ekspansion. Aserbajdsjan ønsker kun at forhandle med Armenien.

Aserbajdsjans holdning til en politisk løsning er og har været genoprettelse af Aserbajdsjans suveræne kontrol over Nagorno-Karabakh, tilbagetrækning af armenske styrker fra de okkuperede territorier uden for Nagorno-Karabakh og tilbagevenden af de internt fordrevne fra

disse områder. Respekt for Aserbajdsjans territoriale integritet er således bundlinjen i Aserbajdsjans holdning til en politisk løsning, men siden slutningen af 1996 har man været villig til at give 'den højeste grad af autonomi' til Nagorno-Karabakh. Spørgsmålet om Nagorno-Karabakhs politiske status kan, ifølge Aserbajdsjan, dog først diskuteres efter at de armenske styrker er trukket tilbage fra de okkuperede territorier, og de internt fordrevne har fået mulighed for at komme tilbage dertil.

Aserbajdsjans krav om genoprettelse af Aserbajdsjans suveræne kontrol med Nagorno-Karabakh og insisteren på respekt for princippet om staternes territoriale integritet har bidraget til at NKR ikke har opnået en ændring af sin de facto status til 'de jure'.

'Karabakhisering'

NKR deler Aserbajdsjans synspunkt at konflikten er mellemstatslig. Siden Nagorno-Karabakhs uafhængighedserklæring har konflikten per definition, set fra NKR's synspunkt, været mellem to selvstændige stater: NKR og Aserbajdsjan. NKR har også, til forskel fra Armenien og Aserbajdsjan, fra starten insisteret på at statusspørgsmålet havde højeste prioritet, og at det skulle afklares ikke efter, men sammen med andre spørgsmål relateret til konflikten, først og fremmest spørgsmålet om tilbagevinding fra de okkuperede

territorier. Bundlinjen i NKR's position er og har været selvbestemmelseretten. De okkuperede territorier er NKR's vigtigste brik i forhandlingerne om en politisk løsning.

"It is very obvious that an arrangement based on Azerbaijan's conditions, that is our withdrawal from their territories before solving the final status of Nagorno-Karabakh, would result in a loss of interests in future negotiations about that status by our opponents. This would undoubtedly scuttle a comprehensive solution and obstruct international security guarantees to Nagorno-Karabakh", sagde NKR's præsident Arkadij Ghukasian i en tale i Los Angeles i marts 1999. Territorier i bytte for anerkendelse og sikkerhed er NKR's position.

Medens Aserbajdsjan hele tiden, og Armenien i perioder, har insistet på en 'skridt-for-skridt' model, så har NKR hele tiden insistet på en 'pakkeløsning'. Indtil slutningen af 1990'erne insisterede NKR også på fuld anerkendelse af sin selvudråbte uafhængighed, men har siden modereret dette krav til "ingen vertikal relation mellem Aserbajdsjan og NKR". Denne position, som NKR's tidligere præsident Kocharjan fik indflettet i et forslag fra Minsk Gruppens formandskab i 1998, og som gik ind for en 'fælles stat' mellem Aserbajdsjan og Nagorno-Karabakh (meget tæt på en konføderation) er, set fra Aserbajdsjans side, det samme som at fastholde kravet om

uafhængighed og dermed uacceptabelt for Aserbajdsjan. "We did not accept the proposal of the co-chairs on a 'common state'. The term common state, which has no international law basis, implies that the Nagorno-Karabakh is an independent state and territorial entity, and grants it, equally with Azerbaijan, the status of the subject of the 'common state'. This proposal fully contradicts norm and principles of international law, deprives Azerbaijan from a part of its territory and actually legitimates Armenian aggression against Azerbaijan", sagde præsident Alijev i 2001.

Efter at NKR's præsident Kocharjan i 1998 blev præsident i Armenien blev også NKR's position i fredsforhandlingerne styrket. Udsigten til en reintegrering af Nagorno-Karabakh i Aserbajdsjan blev fra nu af endnu mindre.

NKR har, siden den blev oprettet i 1992, haft udbredt folkelig støtte i Armenien. Den folkelige opbakning har betydet, at armenske ledere ikke uden store politiske omkostninger har kunnet tillade sig at gå på kompromis i Nagorno-Karabakh spørgsmålet. Det erfarede Ter-Petrossian i efteråret 1997, da han viste sig villig til at gå med på et kompromisforslag fra Minsk-formandskabet og accepterede en 'skridt-for-skridt' løsning af konflikten, dvs. accepterede tilbagetrækning af styrker fra de okkuperede områder inden en afklaring om Nagorno-Karabakhs politi-

ske status. Det kostede ham præsidentposten. Han blev tvunget til at gå af i utide. På samme måde har Karabakh spørgsmålet kostet hele to aserbajdsjanske præsidenter deres poster. Det skete i hhv. 1992 og 1993 da præsidenterne Mutalibov og Elchibej blev afsat, fordi de ikke magtede at generobre kontrollen med Nagorno-Karabakh.

NKR har også stor støtte blandt den armenske diaspora, der har stor politisk indflydelse især i USA og Frankrig. Armenien har været og er stadig afhængig af økonomisk støtte fra diasporaen, som i betydelig grad også støtter Nagorno-Karabakh. Ter Petrossian vakte stigende utilfredshed blandt diasporaen for sin manglende vilje at anerkende Nagorno-Karabakh, og dette bidrog til at svække hans position. Diasporaens støtte til Armenien voksede igen efter at Kocharjan blev præsident.

Sidst men ikke mindst har NKR også haft stor opbakning blandt den politiske elite i Armenien. Dette har især været tilfældet efter 1997, da der skete en 'karabakhiseringen' også af den armenske elite, herunder magtministerierne. 'Karabakhiseringen' på ledelsesniveau er fortsat under Kocharjan.

Effekt af internationale normer

Nagorno-Karabakhs fortsatte eksistens som de facto stat uden udsigt til anerkendelse 'de jure' er også en effekt af internationale normer. Si-

den afkoloniseringen, der muliggjorde oprettelsen af uafhængige stater i de tidligere kolonier på basis af princippet om folkernes ret til selvbestemmelse, har den dominerende opfattelse i det internationale samfund været at stater, der én gang er etableret som selvstændige, ikke må splittes op med påberåbelse af selvbestemmelsesprincippet. Selvbestemmelsen kan så at sige kun bruges én gang. Kun hvis parterne i en løsrivelseskonflikt er enige om en 'skilsmisse', som tilfældet var i Eritrea og Tjekkoslaviet; eller hvis stater, der er oprettet som føderationer 'imploderer', som Sovjetunionen og Jugoslavien gjorde, accepteres opsplittning af etablerede stater af det internationale samfund.

Den dominerende internationale diskurs opretholder således suverænitetsprincippet og respekten for staternes territoriale integritet. Mange etablerede stater har egne aktive eller potentielle 'separatister', der kunne tænkes at påberåbe sig selvbestemmelsesretten som støtte for krav om en egen stat.

Så længe Aserbajdsjan fastholder sin ret til Nagorno-Karabakh er udsigterne til en international anerkendelse af NKR således små.

Den OSCE ledede fredsproces har hele tiden været baseret på princippet om staternes territoriale integritet, dvs. man har støttet Aserbajdsjans position. Stort set hele vejen igennem fredsprocessen har Minsk Gruppens forslag haft som udgangs-

punkt, at en løsning måtte findes inden for rammerne af Aserbajdsjans territoriale integritet. Indtil CSCE's topmøde i Budapest i december 1994 fremlagde Minsk Gruppen en køreplan for en løsning af den væbnede konflikt, der var baseret på en række resolutioner om konflikten, vedtaget i FN's Sikkerhedsråd i 1993. Samtlige Sikkerhedsresolutioner (der i øvrigt for de flestes vedkommende var baseret på anbefalinger fra CSCE-mæglerne) fastslog Aserbajdsjans (og Armeniens) territoriale integritet.

Også i perioden mellem Budapest-mødet og OSCE-topmødet i Lissabon i december 1996 var det, ifølge kilder involveret i processen, dette princip, der lå til grund for mæglerens fredsforslag. På Lissabon-mødet formuleredes tre konkrete principper for en løsning af konflikten: Aserbajdsjans og Armeniens territoriale integritet; højeste grad af selvstyre for Nagorno-Karabakh inden for Aserbajdsjan, og sikkerhedsgarantier for Nagorno-Karabakh og hele dens befolkning.

Armenien nægtede at acceptere Lissabon-principperne og NKR, der ikke var med ved topmødet, afviste det kategorisk. "Forhandlingerne vil ikke lede til de ønskede resultater, hvis mæglerne forsøger at pre-determinere Nagorno-Karabakhs status inden for rammerne af Aserbajdsjans territoriale integritet", sagde NKR's daværende præsident Kocharjan.

Også de forslag der er fremkommet efter Lissabon-mødet, med undertagelse af 'fælles stats' forslaget af 1998, har været baseret på princippet om staternes territoriale integritet. 'Fælles stats' forslaget blev imidlertid ikke støttet af OSCE som sådan.

Medens russerne ved flere lejligheder under fredsprocessen har støttet Nagorno-Karabakh, har man ikke på noget tidspunkt eksplicit støttet karabakh-armeniernes krav om en egen stat. I slutningen af 1994 røg Rusland ud i en krig med egne separatister i Tjetjenien, og de skulle jo ikke få griller i hovedet af russisk støtte til separatisterne i Nagorno Karabakh.

Rusland støtter Nagorno-Karabakhs ret til selvbestemmelse, sagde den russiske udenrigsminister, Jevgenij Primakov, i december 1996, men kun inden for rammerne af Aserbajdsjan, "der kan ikke være tale om en anden løsning". På et SNG-møde i januar 2000 sagde Ruslands ny præsident, Vladimir Putin, at "absolut anerkendelse af staternes territoriale integritet" skulle være basis for enhver konfliktløsning.

Også Minsk Gruppens medformandsland USA har fastholdt princippet om staternes territoriale integritet. "All of us, I believe, here, recognize the territorial integrity of Azerbaijan and see that as a starting point. I think if one did not recognize that, there would not be much to negotiate, there would not be a

problem here. But we, like the entire international community, support the territorial integrity of Azerbaijan, and certainly the United State does", sagde USA's amerikanske medformand, Rudolf Perina, i mars 2002.

Siden det lykkedes for russerne at knuse den tjetjenske udbryderrepublik i den anden russisk-tjetjenske krig (som startede i 1999), er Kreml blevet mere afslappet med hensyn til støtte til separatister – uden for Rusland. I forbindelse med Kosovos uafhængighedserklæring har præsident Putin erklæret, at international anerkendelse også kunne blive aktuelt for udbryderregionerne i Georgien og Moldova. Indtil videre har han dog ikke nævnt Nagorno-Karabakh.

Dysfunktionel forhandlingsform

OSCE er en klub af stater. Da NKR ikke er anerkendt som stat, kan den heller ikke deltage i fredsforhandlingerne på samme vilkår som Aserbajdsjan – og Armenien. Ifølge en finsk rapport om Minsk Gruppens mæglingsbestræbelser under Finlands medformandskab (1995-96) var: "The most serious procedural dispute of the conflict... the status of Nagorno-Karabakh in the peace process. Despite the de facto situation Azerbaijan still refuses to recognize Karabakh as a party to the conflict. It argues that the conflict is between Armenian and Azerbaijan

and that the Armenian and Azeri communities are the only ‘interested parties’ which in fact was the formulation in the Helsinki decision of March 1992. The position of the Minsk Group members is clear: without any hesitation Nagorno-Karabakh is the third party to the conflict – and to avoid further polemics the OSCE documents speak collectively about ‘the Parties to the conflict’”.

Repræsentanter for Nagorno-Karabakh har fra starten af været inddraget i fredsforhandlingerne, men ikke som repræsentanter for *Republikken* Nagorno-Karabakh. Heller ikke Minsk Gruppen ønskede at bruge den fulde betegnelse, idet det kunne opfattes som en anerkendelse af den selvudråbte stat.

Op til våbenhvileaftalen i maj 1994 insisterede præsident Jeltsins særlige repræsentant i Karabakh-konflikten på at Aserbajdsjan skulle anerkende Nagorno-Karabakh som part i konflikten, og den russiskformidlede våbenhvile blev da også underskrevet af chefen for NKR’s væbnede styrker. Men dette er det eneste tilfælde hvor NKR har figureret som ‘ligestillet’ part i forhandlingerne.

“I militære aftaler anerkender vi armenierne i Nagorno-Karabakh som krigsførende side, men, i overensstemmelse med det internationale mandat fra 24. marts 1992 accepterer vi kun to parter i konflikten, Armenien og Aserbajdsjan, og kun

to interesserede parter, armenierne i Nagorno-Karabakh og aserbajdsjanerne i Nagorno-Karabakh. Vi vil ikke afvige fra denne position”, sagde lederen af den aserbajdsjanske forhandlingsdelegation.

Siden begyndelsen af fredsprocessen har NKR på sin side krævet at blive anerkendt som en fuldgældig part i forhandlingerne. “Uden Karabakh er det ikke muligt at løse problemet. Det afhænger hverken af Aserbajdsjan eller Armenien, eller af Rusland og USA. Karabakh var part i krigen og bør være part i forhandlingerne – dette er hævet over enhver tvivl. Hvorfor er problemet stadig ikke løst? Fordi der stadig ikke er stillet den rigtige diagnose. Der er tale om en krig mellem Nagorno-Karabakh og Aserbajdsjan. Aserbajdsjan startede og tabte krigen. Ja, Armenien er part i konflikten, men Armenien er en impliceret part. Naturligvis stillede Armenien op til Karabakhs forsvar, sagde NKR’s præsident Ghukasian i et interview 2003. (forfatterens oversættelse)

Siden 1999 har fredsforhandlingerne udelukkende været bilaterale, mellem præsidenterne i Armenien og Aserbajdsjan. De to landes præsidenter har mødtes ca. 15-20 gange, men uden at konflikten er bragt nærmere en løsning.

Til at begynde med syntes NKR at acceptere det bilaterale forhandlingsformat, sandsynligvis for at Aserbajdsjan nu forhandlede direk-

te med deres egen tidligere præsident, Kocharjan. I den senere tid er NKR's utilfredshed med at være helt udelukket vokset, og man understreger at ingen forhandlingsløsning uden NKR's fulde deltagelse kan accepteres.

Minsk-processens statsfikserede forhandlingsform har været dysfunktionel. Udelukkelsen af Nagorno-Karabakh som ligeberettiget part i forhandlingerne har medført, at vigtige spørgsmål ikke har kunnet drøftes. Dels fordi Armenien ikke altid har været den relevante forhandlingspartner, og dels fordi man i NKR ikke altid har ment at Armenien var berettiget til at forhandle på NKRs vegne. "Armenien er ikke bemyndiget til at løse konflikten på vore vegne", sagde Gukhasian i marts 1998. Men så længe Aserbajdsjan nægter at tillade NKR's fulde deltagelse i fredsprocessen, er det ikke ret meget mæglerne kan gøre. NKR på sin side har – når det passede den – kunnet påberåbe, at man som ikke-ligestillet part heller ikke er forpligtet på noget som helst Armenien og Aserbajdsjan måtte være blevet enige om.

Således bidrager selve forhandlingsformen til at det ikke har været muligt at opnå en løsning af konflikten, hverken i form af NKR's reintegration i Aserbajdsjan eller anerkendelse af NKR. For et par år siden fremlagde Minsk Gruppens formandskab endnu et forslag til principper for en løsning. De omfattede,

ifølge rapporter, tilbagetrækning fra en del af de okkuperede territorier og en folkeafstemning om Nagorno-Karabakhs fremtidige status efter at de fordrevne azerer var vendt tilbage. Men hvordan parterne har reageret vides der ikke ret meget om. Hemmelighedskræmmeriet omkring de bilaterale forhandlinger har været stort og spekulationerne mange.

Der har også været forlydender om at Armenien og Aserbajdsjan skulle have opnået enighed om at 'bytte territorier' og åbne internationalt bevogtede 'korridorer' mellem Armenien og Aserbajdsjan. Men uanset hvad Armenien og Aserbajdsjan måtte blive enige om, vil der ikke ske de store fremskridt, hvis ikke NKR bliver inddraget og får medejerskab af de foreslåede løsninger.

Rivalisering fremmer de facto status

OSCE' forsøg på at opnå en løsning på konflikten har været hæmmet af en voksende symbiose mellem fredsmægling og stormagtsinteresser. På trods af at Rusland med Sovjetunionens opløsning var svækket internationalt, var landet den dominerende eksterne magtfaktor i Kaukasus indtil midten af 1990'erne. Også Tyrkiet og Iran manifesterede sig i denne periode som eksterne magtfaktorer i Kaukasus, men ikke med samme indflydelse som Rusland. Fra midten af 1990'erne blev Ruslands rolle ud-

fordret ved at også USA begyndte at engagere sig seriøst i området. Der opstod en situation med stormagtsrivalisering, (som også involverede Tyrkiet og Iran på hhv. USA's og Ruslands side). Rivaliseringen mellem USA og Rusland fik fornyet drivkraft efter terrorangrebet i New York i september 2001 og USA's øgede engagement i kampen mod international terrorisme.

Indtil begyndelsen af 1993 deltog Rusland loyalt i CSCE's bestræbelser på at opnå en løsning på Karabakh-konflikten. Men i slutningen af 1992 skete en kursændring i russisk udenrigspolitik mod mere traditionel magtpolitik, og dette afspejlede sig også i den russiske indsats i fredsprocessen. Rusland begyndte at promovere sin egen agenda og overtog gradvis fredsprocessen.

Rusland har 'vitale interesser' i de tidligere sovjetrepublikker, fastslog præsident Jeltsin i en tale i februar 1993. Det var på tide, at FN og andre internationale organisationer gav Rusland særlige beføjelser som garant for fred og stabilitet i det tidligere Sovjetunionen fortsatte han. Rusland ønskede på dette tidspunkt således at demonstrere over for det internationale samfund, at Rusland var den mest egnede til at agere fredsskaber i det tidligere sovjetiske område. Rusland udnyttede Karabakh-konflikten i et, om end forges, forsøg på at få indsat fredsbevarende styrker på Aserbajdsjans territorium.

Rusland brugte også konflikten til at lægge politisk pres på Aserbajdsjan, der til forskel fra Armenien, modsatte sig deltagelse i SNG samarbejdet, og, ligesom Georgien, søgte at distancere sig fra Rusland. Primus motor i våbenhvileaftalen i maj 1994 var den russiske forsvarsminister, ikke OSCE's Minsk Gruppe. Under sit sololøb støttede Rusland dokumenteret skiftevis Aserbajdsjan og Armenien/NKR militært. Det forhold at Rusland i 1994 fik tilbudt permanent medformandskab af Minsk Gruppen skal ses som et forsøg fra OSCE's side på at få Rusland til at agere mere konstruktivt i fredsprocessen.

Set fra russisk synspunkt var en løsning, der genoprettede Aserbajdsjans kontrol med Nagorno-Karabakh ikke fordelagtig. Armenien er, grundet gammel frygt for Tyrkiet – og dermed også for det med Tyrkiet kulturelt beslægtede Aserbajdsjan – interesseret i gode relationer med Rusland. En løsning i Aserbajdsjans favør ville på sigt kunne føre til en normalisering mellem Armenien og Aserbajdsjan og dermed mindske Ruslands indflydelse over begge. Anerkendelse af NKR ville være en indirekte støtte til Ruslands egne separatister. Status quo var således, set fra russisk synspunkt, en bedre løsning end andre alternativer.

Ruslands interesse i status quo blev ikke mindre efter at USA begyndte at engagere sig i Kaukasus. USA lagde ikke skjul på at man så

en løsning på konflikten i en energi-strategisk kontekst, og USA støttede eksplisit Aserbajdsjan. Rusland havde ingen interesse i et genforenet og stabiliseret Aserbajdsjan, hvor kaspisk olie kunne flyde roligt gennem amerikanskfinsierede pipelines, og hvor lederne roligt kunne pleje deres stadig tydeligere ambitioner om et tættere samarbejde med NATO.

USA's interesser i Kaukasus var følgende: at balancere Ruslands indflydelse i Kaukasus og holde Iran ude; at styrke Tyrkiets økonomi og forhindre Iran i at styrke sin ved hjælp af oliepenge fra lukrativ olie-transit; at styrke det stort set bankrotte Georgien ved hjælp af olietransitpenge for dermed at reducere landets afhængighed af Rusland – og endelig at mindske Vestens afhængighed af olie fra Den Persiske Golf.

Set i lyset af disse formål var Aserbajdsjan naturligvis langt vigtigere end Armenien. Et stabiliseret Aserbajdsjan betragtedes som en forudsætning for realiseringen af strategiske pipelineprojekter uden om Rusland.

Men samtidig med at USA ønskede at fremme strategiske og kommercielle interesser i Aserbajdsjan

måtte Washington også tage hensyn til en indenrigspolitisk faktor i form af indflydelsesrige pro-armeniske lobbygrupper, der blokerede for nødvendig støtte til forbedring af forretningsklimaet i den olierige, men korrupsionsplagede republik.

Balancen mellem USA og Rusland ændrede sig i takt med udsigterne til realisering af pipelineplaner, stigende oliepriser og graden af Aserbajdsjans orientering mod Vest. Siden 1999 har USA holdt en mere dæmpet profil som mægler i konflikten og, ligesom Rusland, foretrukket status quo. Men efter terrorangrebet 11. september 2001 har USA fået en fornyet interesse i Aserbajdsjan, manifesteret i øget militært samarbejde med republikken.

Stormagtsrivaliseringen har altså bidraget til at en løsning på basis af Aserbajdsjans territoriale integritet ikke har været mulig – selv om både Rusland og USA hævder at de går ind for en løsning på basis af dette princip. Symbiosen mellem fredsmægling og stormagtsrivalisering har således også bidraget til at opretholde NKR som en de facto stat.

Märta-Lisa Magnusson er lektor ved IMER, Malmö Högskola, og ekstern lektor ved Institut for Statskundskab, Kø-

Drømmen om et Kurdistan

Thure Krarup

Den kurdiske region har etableret sig som Iraks succeshistorie. Her er sikkerhed, økonomisk vækst og politisk stabilitet, hvilket har givet næring til drømmen om en selvstændig kurdisk stat. Fremtiden for den plagede kurdiske befolkningsgruppe er dog langt fra sikker i et Irak, hvor hensynet til kurderne meget vel kan drukne i landets politiske kaos og storpolitiske overvejelser

Passagererne i Austrian Airlines Flight OS829 fra Wien til Erbil i det nordlige Irak passer ikke rigtigt sammen. Dansk-irakere i træningsdragter, højtråbende amerikanske soldater og forretningsmænd med vestlige og arabiske pas i nypressede jakkesæt. Jeg er lidt urolig. Jeg har været i Irak før, men da var det iført uniform og med et skarpladt våben hængende ned langs siden. OS829 lander, og skiltet over ankomsthallen proklamerer 'Welcome to Kurdistan'. Jeg sætter mig ind i en spritny gul taxa og kører gennem rolige gader og nydelige kvarterer mod mit hotel. Det føles ikke som Irak, og det er det egentlig heller ikke.

Kurdistan eksisterer ikke, men

'Irakisk Kurdistan', som er regionens officielle navn, er det tætteste kurderne nogensinde har været på en stat. Det er Iraks kurderes region, som både er mentalt og fysisk afsondret fra det øvrige Irak. De kalder det selv 'Det Andet Irak'.

Kurderne er den af Iraks befolkningsgrupper, der har lidt hårdest under Saddam Husseins regime. Kurderne blev brutalt undertrykt, og nogle af Saddams grusomste forbrydelser blev begået mod kurderne. Giftgasangreb, deportationer, tortur og politisk undertrykkelse er alle elementer i en nær fortid, som kurderne har lagt bag sig, men ikke har glemt. Kurderne har gennem al historisk tid følt sig svigtet og under-

trykt af arabere, europæiske kolonimagter, amerikanere, tyrkere og iranere, og mistroen til især Iraks arabiske grupper har levet videre. Det kurdiske dilemma er en uløst problematik i det internationale samfund om verdens største nation uden en stat. En debat, der ofte er blevet ignoreret, men som har fået fornyet relevans efter invasionen af Irak.

En ny start

Invasionen af Irak i 2003 gav kurderne en ny start, og siden da har Irakisk Kurdistan været et område præget af fremskridt. Det er ingen tilfældighed, at det er den kurdiske region, der bliver fremhævet, når statsledere fra Bush til Fogh skal fremhæve positive historier fra det irakiske kaos. Irakisk Kurdistan er et område, der har været plaget af Saddams undertrykkelse og en intern borgerkrig, og som har rejst sig politisk og økonomisk efter det tidlige regimes fald. Det er den perfekte historie om berettigelsen af invasionen af Irak. Men kurderne balancerer lige nu mellem himmel og helvede. Mellem en kurdisk region, der har oplevet store fremskridt og en irakisk stat, der er ramt af anarki og kaos. Mellem kurdernes drømme og Iraks realiteter.

Kurderne har som gruppering ofte været overset i debatten om det irakiske magtopgør og kampen om Iraks fremtid som stat, idet der har

været en tendens til udelukkende at fokusere på den sekteriske magtkamp mellem Iraks sunni- og shi'agrupperinger. Det er imidlertid en grov fejltagelse at udelade den stærke og homogene kurdiske befolkningsgruppe af denne ligning. Kurderne vil i lige så høj grad som Iraks arabiske grupper komme til at determinere Iraks fremtid og enhver debat omkring den irakiske konflikt er nødt til at tage højde for den kurdiske faktor.

Denne artikel vil på den ene side forklare baggrunden for den positive udvikling i den kurdiske region og på den anden side se på fremtidsperspektiverne for Iraks kurdere og de udfordringer kurderne står overfor i et Irak på randen af borgerkrig.

Fra borgerkrig til politisk forsoning

Efter pres fra det internationale samfund opnåede den kurdiske region i Irak de facto-autonomi i 1991. Saddams straf for et kurdisk oprør i kølvandet på Iraks invasion af Kuwait og den efterfølgende krig med den vestlige koalition var skånselsløs, og de globale nyhedsmediers dækning af op imod en million fordrevne kurdere på flugt tvang Vesten til at handle.

Kurderne blev tildelt selvstyre over de tre kurdiske provinser (Erbil, Suleymaniya og Dohuk) i det nordlige Irak og de to primære politiske partier, PUK og KDP, dannede samlingsregeringen Kurdish Regio-

nal Government (KRG). De to partier havde imidlertid svært ved at dele magten mellem sig, og en bitter borgerkrig mellem de to partier udspillede sig i midten af 1990'erne.

Ifølge kurderne selv var borgerkrigen et nødvendigt onde, der lærte de politiske partier den absolutte nødvendighed af at samarbejde og skabe kompromiser om den politiske kurs. Kurderne har taget deres interne magtkamp og var ved invasionens start den eneste af Iraks grupper, der havde en fungerende politisk organisation.

Perioden efter invasionen har været kendetegnet ved en høj grad af politisk stabilitet i Irakisk Kurdistan. Den irakiske forfatning har tildelt kurderne retten til at bibeholde en høj grad af politisk autonomi, og lovgivningsarbejdet og den politiske genopbygning i den kurdiske region er nået langt. Et væsentligt element i denne genopbygning har været den stadig større sammensmeltning og politiske forsoning mellem de to altdominerende partier, PUK (ledet af Jalal Talabani) og KDP (ledet af Nechirvan Barzani). Foreningen af det politiske system giver kurderne en betydelig fordel såvel i bekæmpelsen af regionens interne problemer som i magtspillet med Iraks arabiske befolkningsgrupper.

Der er enighed mellem partierne omkring de overordnede politiske strategier og stor opbakning bag den politiske ledelse i KRG. Der er derudover gjort en stor indsats for

at professionalisere det politiske system og lade teknokrater overtage administrative poster fra partimedlemmer. Til dette formål har man i særdeleshed gjort brug af personer fra den kurdiske diaspora.

Kurdere fra hele verden er vendt tilbage for at deltage i den politiske genopbygning af den kurdiske region. De medbringer vigtige uddannelsesmæssige kompetencer og forståelse for den praktiske udøvelse af demokratisk styre.

Gruppen af professionelle embedsmænd og akademikere i regionen vokser derfor støt, og denne gruppe udgør den 'lærde middelklasse', som traditionelt er fundamentet for en velfungerende politisk organisering, men som er fraværende i resten af Irak.

De to partier har vedtaget en funktionel arbejdsdeling i den praktiske udøvelse af det politiske lederskab. Mens Jalal Talabani blev valgt til posten som Iraks præsident og officielle statsoverhoved, fik Nechirvan Barzani posten som premierminister for KRG og politisk leder af Irakisk Kurdistan. Alle væsentlige politiske poster er derudover fordelt ligeligt mellem partierne. Nechirvan Barzani beskrives som en moderne leder med et stort talent for forhandling, og han er med til at tegne billedet af den kurdiske politiske elite, der beskrives som pragmatiske, rationelle og kompromissøgende.

Mens ikke alle politiske fraktioner i Irak deler denne opfattelse, er der

nærmest utvetydig opbakning bag den politiske ledelse fra den kurdiske befolkningsgruppe i Irak. De kurdiske politikere nyder – i modsætning til de sunni- og de shi’amusliske politikere – deres befolknings støtte og tillid. Kurderne selv forklarer det med, at de kurdiske politikere er vokset ud af befolkningen. De har spildt deres eget blod for Kurdistan og den kurdiske sag, som en minister i KRG udtrykte det.

Fortsatte udfordringer

Den klart definerede politiske elite, afklarede interne magtforhold, befolkningens opbakning, reel erfaring med demokratisk styre og et politisk sindelag, der er mere teknokratisk og sekulært end de øvrige irakiske fraktioner udgør de primære faktorer, der forklarer de politiske fremskridt i Irakisk Kurdistan og kurdernes store indflydelse på det politiske spil i Bagdad.

Kurderne søger at anvende denne indflydelse til på den ene side at holde sig uden for den sekteriske magtkamp mellem Iraks arabiske grupper og indtage en neutral mæglerrolle mellem disse parter, og på den anden side at stå stejlt på de kurdiske mærkesager. De primære kurdiske mærkesager er – ud over en opretholdelse af den kurdiske regions politiske autonomi – en retfærdig fordeling af indtægterne fra Iraks olie samt en løsning på den delte by Kirkuks fremtidige status.

Især sidstnævnte er et sprængfarligt politisk emne, der udgør den pt. mest kritiske udfordring for kurdernes forhandlinger med Iraks arabiske grupper. Kurderne anser Kirkuk for at være deres hovedstad og gør demografisk og historisk krav på byen, der blev ‘tvangsarabiseret’ under Saddams styre. De enorme olie-reservoirer i området omkring byen og dens uhomogene befolkningsmæssige karakter gør imidlertid spørgsmålet om byens fremtid politisk følsomt og gør byen til en oplagt scene for sekterisk vold.

Kirkuk vurderes af flere kilder som værende Iraks pt. farligste by. Ifølge den irakiske forfatning skulle spørgsmålet om Kirkuks fremtidige status have været afgjort ved en folkeafstemning blandt byens indbyggere inden udgangen af 2007, men er druknet i det ineffektive lovgivningsarbejde i Bagdad. En løsning på Kirkuk-spørgsmålet er kurdernes absolut vigtigste politiske prioritet, og det er ved dette spørgsmål, at kurdernes pragmatisme forvandles til stejl nationalistisk idealisme.

På trods af områdets politiske stabilitet og fremskridt har Iraks kurde fortsat store politiske udfordringer foran sig, både på den interne og den eksterne front.

Internt kritiseres den politiske ledelse for at udøve ekstrem politisk topstyring. Den politiske magt er koncentreret ikke blot omkring ledelsen i PUK og KDP, men omkring områdets to magtfulde familier fra

Talabani-slægten og Barzani-slægten. Der er således langt fra tale om vestlige forestillinger om demokratiske tilstande, og systemet er hermetisk lukket for folk uden tilknytning til den politiske elite, ligesom dialog med befolkningen eller civilsamfundet er ikke-eksisterende. De lovgivende og dømmende institutioner er ligeledes blevet udsat for hård kritik for udbredt nepotisme, korrupsion og ineffektivitet. Det lovgivningsmæssige apparat i regionen er trods den partimæssige forsoning fortsat splittet mellem partierne.

På overfladen er størstedelen af ministerierne forenede og partimæssigt uafhængige, men i praksis finansieres og kontrolleres de direkte af enten PUK eller KDP. Systemet er dybt uøkonomisk, hvilket tydeliggøres af, at 63 procent af den kurdiske regions budget går til offentlige lønudgifter. Systemet skal rationaliseres, og de mange offentlige embeder der udelukkende skyldes nepotisme og familieaftaler og ikke bunder i reelle kvalifikationer, skal skæres væk. Det politiske klima er udover partisplittelsen præget af et sammenstød mellem et forældet, bipolært system, der er et levn fra borgerkrigen, og en mere liberal og moderne tankegang som den lærde middelklasse er eksponenter for.

*Ekstern*t har kurderne været udsat for kraftig kritik fra både lokale og regionale aktører. Regionalt er den største udfordring KRG's konflikt med Tyrkiet vedrørende den tyrkisk-

kurdiske separatistbevægelse PKK, der opererer fra bjergene i det nordlige Irak og gennemfører raids ind i Tyrkiet.

Tyrkiet har de seneste måneder haft en enorm hærstyrke opmarcheret ved den tyrkisk-irakiske grænse og tyrkiske bombefly har ved flere lejligheder krydset grænsen for at ramme PKK's lejre. I februar gennemførte Tyrkiet den første landoperation ind i det nordlige Irak, hvilket fra de irakiske kurderes side blev mødt med kritik og en appel til verdenssamfundet om, at nabostater skulle respektere Iraks suverænitet. Operationen blev imidlertid accepteret af USA, hvorfor kurderne i realiteten var magtesløse og var tvunget til at se passivt til, mens den tyrkiske hærstyrke bevægede sig ned igennem den kurdiske region.

Tyrkiet har ved flere lejligheder kritiseret KRG for stiltiende at acceptere PKK's tilstedeværelse i regionen og dermed for at billige terror. KRG's svar på denne kritik har konsekvent været, at KRG ikke har indflydelse på PKK, og at konflikten er et internt tyrkisk anliggende. KRG er dog tvunget til at agere med stor varsomhed velvidende, at ethvert kurdisk ønske om autonomi afhænger af forholdet til naboen mod nord, ligesom Tyrkiet er kurdernes vigtigste handelspartner og regionens adgangsvej til det vestlige marked. En militær reaktion fra KRG er derfor ikke en mulighed, og så længe Tyrkiet indskrænker sine angreb

til at omfatte de øde bjergregioner langt fra kurdernes større byer, vil man være ude af stand til at reagere på Tyrkiets anslag mod regionen, ligesom man i praksis ikke vil have nogen interesse heri.

Dette blev tydeliggjort under den seneste konflikt, hvor Jalal Talabani på tyrkisk TV erklærede, at PKK var en terroristorganisation, og at KRG ikke havde problemer med den tyrkiske landoperation – så længe den var rettet alene mod at fjerne truslen fra PKK. Dette var en klar afvigelse fra den hidtidige retorik og en eksplicit anerkendelse af at kurderne prioriterer et godt forhold til Tyrkiet højere end en nyttesløs moralsk støtte til de tyrkisk-kurdiske landsmænd fra PKK, og endnu et eksempel på at den politiske ledelse i Irakisk Kurdistan på pragmatisk vis prioriterer sine kampe med omhu.

Kritikken i den interne irakiske debat er primært kommet fra sunni-muslimske politiske og religiøse grupper. Sunnitterne kritiserer kurderne for i flere tilfælde at gå politisk enegang og agere uden konsultation med den irakiske regering, ikke mindst i forbindelse med fordelingen af Iraks olie, hvor kurderne selvstændigt har underskrevet flere kontrakter med udenlandske firmaer og vedtaget sin egen regionale olielovgivning. Dermed har kurderne marginaliseret den irakiske regering og bidraget til dennes splittelse.

Kurderne og sunnitterne har vidt forskellige idealer om Iraks fremtid

som stat. Sunnitterne ønsker først og fremmest at bevare Irak som en samlet stat med en stærk politisk og økonomisk centralisering omkring Bagdad og ser derfor kurdernes krav om vidtgående autonomi som en forløber for en reel opsplittning af staten. Kurderne har siden invasionen været amerikanernes tætteste allierede og bidraget til, hvad der af mange opfattes som forsøget på at gøre Irak til en vestligt domineret koloni, hvilket i nogle kredse har givet dem tilnavnet 'Iraks jøder'. Analogien mellem Irakisk Kurdistan og Israel er blevet fremført af flere fremtrædende sunni-muslimske organisationer, og ikke kun i Irak.

Iraks sikre oase

Kurderne har erkendt, at sikkerhed er den væsentligste forudsætning for genopbygningen af Irak og for at opnå fremskridt på den politiske og økonomiske front. Derfor er den sikkerhedsmæssige opgave, der ligger i at isolere området og afskærme den kurdiske region mod import af det irakiske kaos prioriteret meget højt. Udlændinge og investorer skal kunne føle sig trygge i den kurdiske region, fordi ingen udenlandske firmaer vil investere i regionen og ingen fra Vesten vil besøge området, hvis man har en frygt for, at man som virksomhed vil være et mål for terrorister.

Den kurdiske region skal kunne bevise, at den er sikkerhedsmæssigt

stabil og helt forskellig fra det øvrige Irak. Og kurderne har haft succes med denne bevisførelse. Alle statistikker placerer den kurdiske region som Iraks absolut sikreste område, og eksempelvis har regionens hovedstad, Erbil, kun været udsat for to mindre terroranslag i de seneste tre år. Terroraktioner rettet mod civilbefolkningen anses af de kurdiske myndigheder ikke længere for at være en reel risiko, og man føler sig faktisk tryk, når man vandrer rundt i Erbil.

Den væsentligste årsag til denne succes er, at kurderne har haft held til at forsegle Irakisk Kurdistan grænser fra Iraks arabiske regioner. Der er ekstreme sikkerhedsforanstaltninger i form af stærkt bemandede checkpoints ved alle indfaldsveje til den kurdiske region. Man frygter araberne, og alle biler og personer, der krydser grænsen til den kurdiske region, bliver ransaget grundigt, især hvis bilen har arabisk indregistrering. Ingen arabere kommer ind i Irakisk Kurdistan, medmindre de kan fremvise en arbejdstilladelse til den kurdiske region eller en skriftlig invitation fra en kurdisk statsborger.

Derudover har man hele vejen rundt om regeringsbyen Erbil gravet en middelalderinspireret voldgrav. Tre meter dyb, tre meter bred og 91 kilometer i diameter sikrer den kurderne mod uvelkomne gæster, der prøver at undgå de almindelige veje. De kurdiske sikkerhedsstyrker pa-

truljerer massivt i de største byer og langs grænsen til det øvrige Irak. I modsætning til de irakiske sikkerhedsstyrker er kurdernes såkaldte Peshmerga-styrker fuldstændigt loyale over for den kurdiske sag og dybt respekterede af lokalbefolkningen.

Denne loyalitet betyder også, at efterretningsarbejdet i regionen er yderst effektivt. Der er klare markører på hvem der er kurder, og hvem der ikke er – tøj, sprog, ansigts-træk – og tilstedeværelsen af ukendte eller suspekte personer bliver anmeldt til den kurdiske efterretningstjeneste. Systemet fungerer.

Iraks slagmarker er imidlertid aldrig langt væk, og i Mosul og Kirkuk langs den kurdiske grænse er kurderne tilbage i den offerrolle, de så ofte har været i. Der er flere – i særdeleshed sunniarabiske – militisgrupper, der specifikt retter deres angreb mod kurdere med det mål at trække kurderne ind i den sekteriske konflikt i Irak. Kombineret med en opmarcheret tyrkisk hærstyrke og med aggressive nabostater som Syrien mod vest og Iran mod øst, er Irakisk Kurdistan fortsat ikke helt den turistdestination, som de ønsker at blive.

Byggeboom og økonomisk ulighed

På den økonomiske front har den kurdiske region ligeledes udviklet sig til en anomali i forhold til det øvrige Irak. Man har haft held til at tiltrække investeringer fra udenlandske firmaer og har indgået store

og yderst lukrative kontrakter med firmaer fra Tyrkiet, Norge, Canada og Dubai om prøveboringer og udvinding af nye oliefelter i området. De fleste meldinger går på, at regionen har vækstrater i BNP på omkring 10 procent per år.

Resultatet af de stigende udenlandske investeringer har været et sandt byggeboom og en ekstrem optimisme for områdets økonomiske fremtid. Nye luksuriøse boligområder, indkøbscentre, universiteter, hospitaler og hoteller skyder op som paddehatte overalt. Eksklusive boliger skal lokke udlændingene og investorer fra de arabiske stater til at slå sig ned i området. Tre nye femstjernede hoteller skal trække turister til. En ny lufthavn skal gøre adgangen til området nemmere. Der er planer om store barer og et kasino. 'Dubais lillesøster' kalder direktøren for områdets indtil videre eneste femstjernede hotel Irakisk Kurdistan.

Men ikke alle kurdere har nydt godt af den positive udvikling. Uligheden er stigende, den generelle levestandard lav og arbejdsløsheden høj. Langt størstedelen af befolkningen har ikke fået del i boomet, og der er stigende kritik af KRG for ikke at gøre den almindelige kurders liv synligt bedre. For at bruge pengene på prestigebyggerier frem for at forbedre elektricitetsforsyningen, sundhedssektoren, infrastrukturen og vandforsyningen. Velfærdstigningen er primært koncentreret

omkring en nyrig overklasse i de største byer, og det bliver en meget stor udfordring for KRG at bryde dette mønster. Mønsteret skal imidlertid brydes, hvis de fortsat ønsker den brede befolknings utvetydige støtte.

Den klart væsentligste indtægtskilde for den kurdiske region er fortsat den del af Iraks olieindtægter, der tilfalder regionen. Udformningen af en fælles irakisk olielovgivning har udgjort en bitter konflikt mellem Bagdad og kurderne og gør det stadig. Blodsudgydelse i Irak drejer sig altid i en eller anden grad om Iraks sorte guld.

Kurderne har i forhandlingerne krævet 17 procent af Iraks olieindtægter og dette ønske er indtil videre blevet accepteret, men kurdernes krav om decentralisering af kontrollen med olien og deres ret til selvstændigt at forhandle kontrakter med udenlandske oliefirmaer er fortsat kilde til stor vrede hos de arabiske forhandlingspartnere. Den fælles irakiske olielov er fortsat ikke vedtaget i det irakiske parlament, og mens kurderne fortsætter med at agere unilateralt på området, synes et kompromis længere og længere væk.

Drømmen

Alle kurdere indrømmer, at den store nationale drøm er et selvstændigt Kurdistan. Der er imidlertid forskel på forestillingerne om, hvilket terri-

torium denne stat skal grundlægges på. Den kurdiske befolkningsgruppe i Irak er primært mobiliseret omkring ideen om en kurdisk stat inden for Iraks grænser frem for den mere hardline kurdiske nationalismes ide om et Stor-kurdistan, der også inkluderer kurdisk dominerede områder i nabolandene Tyrkiet, Iran og Syrien.

Den kurdiske befolkning opfatter først og fremmest sig selv som kurdere og kun i meget begrænset grad som irakere, og de ønsker et Irakisk Kurdistan, der i praksis er uafhængigt af Bagdad, og ultimativt en selvstændig kurdisk stat. Et ønske, der blev understreget ved en uofficiel afstemning om kurdernes fremtidige status i Irak i januar 2005, hvor over 90 procent af den kurdiske befolkning stemte for kurdisk selvstændighed.

Den kurdiske nationalfølelse er ekstremt fremtrædende overalt i den kurdiske region, og nationale symboler som det kurdiske flag, billeder af de kurdiske ledere Barzani og Talabani og kort over den kurdiske 'stats' territorium ses overalt. Irakiske flag har indtil for ganske nylig været forbudte i regionen, og det arabiske sprog findes hverken i tale eller skrift blandt de lokale.

Kurderne støtter dog fortsat op om den politiske linje som KRG har udstukket, og som indebærer at Irakisk Kurdistan forbliver en del af den irakiske stat, men har en høj grad af politisk selvbestemmelse i et

Irak, der er styret efter en decentraliseret føderal model.

Kurdernes fremtid i Irak

Kurdernes fortid i Irak har været karakteriseret ved undertrykkelse og mistro til den irakiske stat.

Det kurdiske projekt i Irak er derfor at opbygge en holdbar, selvstyrende politisk enhed i de tre kurdiske provinser i Irak – i realiteten et statsbygningsprojekt. Det har det været siden kurderne i kølvandet på den første Golfkrig opnåede de facto-autonomi i 1991.

Kurderne har ikke en stat, og det er ikke den officielle strategi at stræbe efter en stat, men erkendelsen fordret af kurdernes historie og Iraks nuværende kendsgerninger er, at kurderne må stræbe efter at opbygge de strukturer, der karakteriserer en stat. Håbet er, at de realpolitiske vinde på et tidspunkt vender, og det internationale samfund vil overveje berettigelsen af en kurdisk stat. Man har erkendt, at et selvstændigt Kurdistan i den nuværende situation ikke er en mulighed, hvorfor kurderne har stillet sig tilfreds med – for nu – at være en del af et føderalt Irak.

Kurderne bliver aldrig irakere, og kravet for at vedblive en del af Irak er, at man bibeholder en høj grad af politisk selvbestemmelse, og at de kurdiske mærkesager om en løsning på Kirkuk-problematikken samt en retfærdig fordeling af indtægterne

fra Iraks olie tages alvorligt i Bagdad. Kurderne skal søge en balance mellem at realisere deres egne drømme og undgå at ignorere Iraks problemer som stat. En balance mellem en insisteren på de kurdiske ambitioner og en nødvendig tålmodighed i relationerne med et splittede Bagdad.

De kurdiske krav til et fremtidigt Irak og de politiske prioriteringer, som kurderne opfatter som presserende, er imidlertid blot ét element af en debat, der involverer langt større konflikter og langt stærkere aktører end kurderne. Den stemme, der opfatter kurderne som en *agent provocateur* – en provokatør med det ene formål at splitte Irak op og erklære sig selvstændige – er magtfuld.

Tyrkiet og Iran frygter en kurdisk stat af frygt for oprør blandt landenes store kurdiske mindretal. Iraks sunni-muslimer frygter en disintegration af den irakiske stat, da det område, hvor de udgør majoriteten, er afskåret fra Iraks olie, og de støttes af magtfulde sunni-muslimske stater som Saudi-Arabien.

USA og Vesten deler muligvis en sympati for den kurdiske sag, men er primært interesserede i at forbedre sikkerhedssituationen og skabe en bred politisk forsoning mellem Iraks befolkningsgrupper, der vil kunne retfærdiggøre en militær tilbagetrækning og lukke en sag, der absolut ikke er indenrigspolitisk go-

odwill i længere. Storpolitisk og regional hensyntagen til at undgå en irakisk borgerkrig og opretholde Iraks territoriale integritet vil derfor utvivlsomt veje tungere end hensynet til Iraks kurdere.

Debatten om Irak involverer enorme politiske interesser og indsatser og risikoen for, at kurderne endnu engang vil ende som offer i et storpolitisk spil, er derfor absolut til stede.

For Iraks kurdiske befolkningsgruppe kolliderer fortidens undertrykkelse med drømmene og håbet for fremtiden i nutidens politiske debat. Kurdernes skæbne bliver i sidste ende afgjort af den vanskelige og uforudsigelige balancegang mellem den realpolitiske pragmatisme og opportunisme knyttet til Iraks realiteter og idealismen knyttet til et mishandlet folks drømme.

En balancegang, hvor kurderne lige så godt kan blive tabere som vindere.

Thure Krarup er cand. scient. pol. Han har skrevet speciale om kurderne i Irak, og i den forbindelse gennemførte han et feltarbejde i Erbil, hvor han bl.a. interviewede en lang række politikere og embedsmænd i den kurdiske regionalregering, KRG. Thure Krarup er desuden sprogofficer i arabisk og har været udsendt med Forsvaret til Irak i 2005-2006.

Tibet: Nationalisme blokerer for kulturel identitet

Erik Meier Carlsen

Urealistiske forestillinger om ‘nationalitet’ og ‘demokrati’ i moderne vestlig forstand blokerer for at opretholde tibetansk kulturs vitalitet og for dens mulighed for – på egne præmisser – at forny sig i takt med den kinesiske folkerepublik

Tibet er blevet en af vor tids mest velkendte fortællinger om national identitetsdannelse og selvstændiggørelse – selv om det er sket på præmisser, der sjældent har ladet et realistisk billede af processen og dens betingelser fremstå for betragteren.

Realiteten er, at Tibet aldrig – eller i hvert fald ikke de sidste 1000 år – har været en nationalstat, der på nogen måde kan sammenlignes med vores moderne, vestlige opfattelse af fænomenet, som indebærer et politisk, juridisk, territorielt og folkeligt fællesskab.

Det vidtstrakte tibetanske kulturområde er spredt ud over et kolosalt areal, som delvist er helt ubeboeligt. Resultatet er, at etnisk-kulturelle tibetanske befolkningsgrupper har beboet adskilte områder – om-

kring store floder – af det store territorium og ikke siden sammenbruddet af det tibetanske, legendariske imperiale Yarlung-dynasti i 840 efter vor tidsregning har været underkastet en sammenhængende politisk styreform og lovgivning – før etableringen af Den Kinesiske Folkerepublik (PRC) i 1949-50

De adskilte tibetanske samfund, først og fremmest i Centraltibet og Østtibet, har haft meget forskellig historie og helt forskellige relationer til de kinesiske kejserdynastier og den republikanske og senere kommunistiske kinesiske centralregering.

Vor tids al-tibetanske religiøse leder, Hans Hellighed Dalai Lama, har fra sit eksil i Indien søgt at repræsentere en sammenhængende

tibetansk nation, der krævede selvstændighed, senere selvstyre, men som en samlet politisk enhed. Netop den manglende realisme i dette krav har efter alt at dømme været en afgørende blokering for, at den kinesiske centralregering og Dalai Lama har kunnet nå en forståelse, som kunne have bidraget til at beskytte tibetansk kultur og religion.

Dalai Lama har i flere omgange og med stigende klarhed accepteret, at Tibet nu og i al tænkelig fremtid er en del af den kinesiske folkerpublik, men han har insisteret på 'selvbestemmelse' gennem etablering af en form for vestligt liberalt demokrati, omfattende alle omkring seks millioner tibetanere, der i dag lever spredt og fordelt på 4-5 regioner i PRC. En sådan løsning forekommer ikke alene politisk urealistisk, men også praktisk uigennemførlig, og den kinesiske centralregering har kategorisk afvist den.

Før Kina tog kontrol

Indtil 1950, da den kinesiske hær tog kontrol med den del af det tibetanske kulturområde, der befinder sig nord for Himalayas bjerge, var det kulturelle Tibet et broget mønster af meget forskellige samfundstyper. Den mest kendte og spektakulære tibetanske samfundsdannelse var Lhasa-staten i Centraltibet, der var domineret af Dalai Lama-institutionen og det dermed forbundne magtcenter Ganden Paladset (*gan-*

den phodrang), der siden det 17. århundrede havde været en form for regering i det centrale Tibet – med aspirationer om at dominere hele det tibetanske kulturområde.

Ganden Paladset var en forlængelse af den form for hof, der i Tibet havde udviklet sig omkring de religiøse hierophanter, de såkaldte 'bevidst genfødte lamaer', på tibetansk *tulku*. Ganden Paladset var hoffet omkring Dalai Lama, en tulku inden for den reformerte gelugpa-skole, der gennem en nær forbindelse til krigeriske mongolske stammer mod nord var blevet en mægtig politisk faktor i Centraltibet. Den femte Dalai Lama og hans mongolske allierede overvandt midt i det 17. århundrede Centraltibets hidtil dominerende religiøs-politiske magthaver og etablerede et nyt magtmonopol i det centrale Tibet, hvor Lhasa blev hovedstad og hjemsted for det legendariske Potala-palads. Gennem sine mongolske allieredes erobringer kom den femte Dalai Lama nærmere en genskabelse af det legendariske Yarlung-dynastis besiddelser end nogen anden tibetansk fyrste. Den femte Dalai Lamas død blev hemmeligholdt i en årrække, mens hans regent (der muligvis var hans illegitime søn) fastholdt magten, men herefter gik det voldsomt tilbage for Dalai Lamaernes kontrol.

I det folkerige Østtibet, hvor hovedparten af alle tibetanere bor omkring fire store nord-syd-strømmende floder, fik Dalai Lamaerne aldrig

politisk magt af betydning. Dalai Lamaernes religiøse betydning nød bred anerkendelse, men de østtibetanske samfund udviklede sig i et broget mønster af selvstændige nomade- og bondesamfund, ofte små klosterstater med religiøse magtcentre og ofte under kontrol af kinesiske fyrster og krigsherrer med mere eller mindre løse bånd til den kinesiske centralregering.

Syd for Himalaya udviklede tibetanske kultur-samfund sig tilsvarende selvstændigt. Der opstod tibetanske 'kongeriger' i Lhadak, Khunu, Sikkim, (nu Indien) Khumbu, Mustang (Nepal) og Bhutan (selvstændigt).

Kejserrigets kollaps

I nyere tid kom den 13. Dalai Lama til at anføre en proces, der er blevet opfattet som en 'national selvstændiggørelse' af Tibet, efter en britisk invasion som 'erobrede' Lhasa i 1904. Ekspeditionen nedkæmpede effektivt den tibetanske modstand og gennemtvang en handelsaftale, der etablerede britiske handelscentre i Centraltibet. I de nærmest følgende år kollapsede det kinesiske kejserrige, og den 13. Dalai Lama søgte med halvhjertet britisk støtte at etablere en tibetansk selvstændighed.

Projektet mødte dog alvorlig modstand, dels fra den nye, republikanske kinesiske regering, dels fra en stærk konservativ og kinesisk-venlig fraktion blandt den monastiske poli-

tiske elite i Lhasa og fra store dele af den tibetanske adel og verdslige godsbesiddere. Også den markante religiøse leder Panchen Lama, der – med center i Tibets næststørste by Shigatse – styrede et næsten selvstændigt teokratisk samfund, kom i konflikt med den 13. Dalai Lama og flygtede til Kina, hvor han opnåede den republikanske regerings støtte. Den konservative, Kina-venlige fløj var dybt skeptisk over for den begyndende indtrængen af vestlig, europæisk kultur og ved alle tanker om styrkelsen af en 'national' stat, der truede det magtprivilegium, som hidtil reelt havde tilhørt tre gigantiske gelugpa-klostre omkring Lhasa, som kontrollerede Ganden Paladset.

Resultatet blev, at den 13. Dalai Lama måtte begrænse sine bestræbelser, og at han efter sin død umiddelbart blev afløst af en stærkt Kina-venlig regent (Reting), der sendte en ekspedition til det kinesisk-kontrollerede Østtibet, hvor den fandt en ny Dalai Lama-inkarnation i en kinesisk-talende tibetansk familie.

Den nuværende Dalai Lama

De første år under den nuværende Dalai Lamas opvækst blev præget af et blodigt opgør mellem den konservative Kina-venlige og den vestligt orienterede fraktion inden for den tibetanske elite i Lhasa.

Den vestligt orienterede fraktion vandt magten i nogle år, den tidligere regent og Dalai Lamas far blev

myrdet efter en borgerkrigs-lignende opstand. Men da kommunisterne vandt magten i Tibet, og den sejrri-ge Folkets Befrielsehær rykkede ind i Østtibet lykkedes det den Kina-ven-lige fløj at gennemføre et fremryk-ke magtskifte, hvor den kun 15-åri-ge Dalai Lama fik magten. Med den unge Dalai Lama i spidsen søgte den nu dominerende fløj i den ti-betanske elite en forhandlingsløs-ning med den kinesiske central-regering, der omvendt viste sig villig til at lade den hidtidige feudale elite bevare deres magtpositioner i Cen-traltibet. Den tibetanske elites skep-sis over for de antifeudale og religi-onsfjendtlige erobrere var dog stor nok til at meget store værdier allere-de i 1950 blev deponeret i Indien.

Til gengæld var den unge Dalai Lamas personlige engagement i et åbent og tillidsfuldt forhold til den kinesiske centralmagt og specielt den karismatiske leder Mao Dze-dong betydeligt.

I den sidste halvdel af 50'erne ind-ledte den kinesiske centralregering en hårdhændet kommunisering af Østtibet og udløst dermed blodige opgør og store flygtningestrømme, som drog mod Lhasa og lejrede sig i tusindtal omkring hovedstaden. Den massive indvandring belastede Lha-sas økonomi og forsyningssituation alvorligt og var en afgørende faktor i de tiltagende spændinger, der i 1959 førte til Dalai Lamas flugt.

Den eksilregering der blev etable-ret i Nordindien, var domineret af

Ganden Paladset og dermed en for-længelse af de tre store Gelugpa-klostres magt. I de første år af eksilet kom det til betydelige magtkampe i det tibetanske eksilsamfund, hvor den unge Dalai Lama med tiltagen-de selvstændighed og myndighed satte sig igennem, idet han etablere-de et nyt ideal om en tibetansk nati-onal enhed, på tværs af de forskelli-ge sekter og det vidstrakte territo-rium, hvor de tibetanske kulursam-fund havde hjemme.

Dalai Lamas selvstændighed og økumeniske, nationale ambition vandt stor tilslutning i det heteroge-ne eksilsamfund, der talte flygtninge fra mange egne af kultur-Tibet. Til gengæld kan man sige, at der var tale om en ny form for national identitet, som aldrig før har eksiste-ret.

Regering i eksil

Efter Dalai Lamas flugt udviklede si-tuationen i Tibet sig meget konfron-tatorisk og polariseret, kulminerende med kulturrevolutionen, der over hele den kinesiske folkerepub-lik førte til blodige og destruktive overgreb på tradition, kultur og reli-gion med mange tusinde ofre.

Men efter Maos død og Fireban-dens fald begyndte den kinesiske centralregering omkring 1980 at søge kontakt med Dalai Lama samti-dig med at Tibet-politikken blev ændret, tibetanerne fik kulturelle og økonomiske særrettigheder og gen-

opførelse af klostre og religiøst liv satte ind med stor styrke.

Den nye situation var en udfordring for eksilregeringen, men tilnærmelserne mødte vanskeligheder og midt i firserne indledte eksilregeringen en umådelig vellykket offensiv i den vestlige verden: Ny-buddhistiske, religiøse grupper i Vesten blev tilskyndet til at organisere sig i 'støttekomiteer' og 'kultursamfund' og markere sig politisk for den 'tibetanske sag', og Dalai Lama markerede sig med politiske taler i Washington og Europa-Parlamentet, hvor han tilbød en 'middelvej': Tibetansk selvstyre inden for kinesisk overhøjhed, idet han samtidig utvetydigt understregede ikke-voldsstrategien.

Kampagnen i Vesten fik enorm succes der kulminerede, da Dalai Lama i 1989 fik Nobels fredspris. Samtidig udrød der sporadiske demonstrationer i Centraltibet, hvor særligt Dalai Lama-loyale munke og nonner noget letsindigt udfordrede myndigheder med krav om 'Frit Tibet'.

En ny Panchen Lama

Den kinesiske Centralregering reagerede skarpt med arrestationer og fængslinger og krigsretstilstand. Den markante liberalisering der havde præget firserne, blev i nogen grad sat i stå i Centraltibet, mens Østtibet har nydt godt af en højere grad af frihed til kulturel og religiøs udfoldelse.

Midt i 90'erne var der tendenser til en ny åbning i forholdet mellem den kinesiske centralregering og eksillederen, men situationen blev tragisk belastet af et mislykket forsøg på at indsætte en ny inkarnation af Panchen Lama i 1995. De to tidligere Panchen Lama-inkarnationer havde fungeret i meget tæt alliance med den kinesiske centralregering, og den seneste inkarnation der blev i Tibet efter Dalai Lamas flugt, spillede en nøglerolle i genrejsningen af buddhismen siden 80'erne.

Da han døde i 1989, opstod der efter nogle års forvirring åbenbart et slags fælles ønske blandt Tibets ledende lamaer, den kinesiske centralregering og Dalai Lama om, at der kunne installeres en ny Panchen Lama med både Dalai Lamas og centralregeringens godkendelse. Projektet gik imidlertid galt på grund af gensidig mistillid, og da Dalai Lama imod traditionen og den fælles forståelse valgte ensidigt at bekendtgøre sin foretrukne kandidat, slog centralregeringen bak, fjernede Dalai Lamas kandidat fra offentlighedens søgelys og lod Tibets kinificerede religiøse institutioner udvælge en anden kandidat.

Konflikten har udløst en ny bølge polarisering, som har sat en ny tids religiøse ledere i Tibet under pres og igen gjort former for religiøs udfoldelse kontroversiel.

I 2000 forsøgte den kinesiske centralregering igen at etablere en forhandlingskontakt til Dalai Lama, ef-

ter nogle iagttages bedømmelse for at passivisere Tibet-spørgsmålet op til Kinas værtsrolle under de olympiske lege 2008. I de seneste otte år har der været seks forhandlingsmøder mellem Dalai Lamas udsendte og den kinesiske centralregering i Kina og Tibet. Men forhandlingerne har ikke ført til noget resultat.

Blokering for forhandling

En helt afgørende blokerende faktor synes fortsat at være eksilregeringens krav om et samlet 'Stortibet' med et særligt, vestligt inspireret demokrati som styreform. Centralregering står fast på, at den kinesiske folkerepubliks forfatning allerede giver selvstyre til de etniske og kulturelle mindretal.

En meget problematisk konsekvens af de blokerede forhandlinger er konsekvenserne for den faktiske udvikling i Tibet. Konflikten med

Dalai Lama og eksilsamfundet synes fortsat at politisere dele af de buddhistiske aktiviteter i Tibet og nedtone regeringens ønsker om at give de nødvendige ressourcer og udfoldelsesmuligheder for tibetansk sprog, kultur og religion.

En nærliggende risiko synes at være, at urealistiske krav om 'nationalitet' og 'demokrati' i moderne, vestlig forstand, blokerer for helt afgørende muligheder for at opretholde den tibetanske kulturs buddhismes vitalitet og forudsætninger for på egne præmisser at forny sig i takt med den kinesiske folkerepubliks udvikling.

Erik Meier Carlsen er forfatter og journalist, politisk kommentator ved Dagbladet Information.

Artiklen er afleveret før urolighederne i Tibet i marts 2008.

Færøerne: Nation eller stat?

Uffe Østergård

Er Færøerne en nation uden stat? Det mener næsten alle færinger. Mange – muligvis et flertal – ønsker at gå skridtet videre til en helt uafhængig national stat med økonomisk og muligvis også fuld politisk uafhængighed af Danmark

At en uafhængig færøsk stat vil skulle klassificeres som mikrostat i lighed med øriger i Stillehavet bekymrer tilsyneladende ikke nationalt selvbevidste færinger. Hvordan danskerne i den danske del af Rigsfællesskabet ser på Færøerne er mere uklart. Modsat holdningen til Grønland er det først og fremmest uvidenhed der præger forholdet.

Forholdet mellem de to rigsd dele i den konstruktion der i grundloven kaldes 'Rigsenheden', også selv om vi i praksis er gået over til at tale om rigsfællesskabet, er i øjeblikket mere end nogensinde til forhandling. Forhandlingerne foregår på baggrund af den aftale om hjemmestyre der blev vedtaget i 1948 efter en afstemning, der endte med et meget snævert flertal for uafhængighed. Fra officiel dansk side har man hidtil kviet sig ved at anerkende Færøerne som en egen nation, da nation i dansk

politisk sprogbrug normalt antages at være identisk med stat. Det er ikke helt urimeligt, som det fremgår af navnet de Forenede Nationer, der som bekendt ikke består af folk, men af stater.

Alligevel kan der argumenteres for at skelne mellem folk, nation og stat. Det var hvad færøske repræsentanter fremførte i diskussioner med den danske regering i foråret 2000, hvor de ønskede sig anerkendt som både et folk og en politisk nation, på færøsk '*tjóð*', uden af den grund at bryde alle bånd til rigsfællesskabet. Den danske reaktion var imidlertid, at en anerkendelse som nation ville indebære fuld selvstændighed, opløsning af Rigsfællesskabet og dermed bortfald af al økonomisk støtte fra Danmark. Det var det færøske flertal ikke indstillet på og slog derfor ind på en vej mod gradvis overtagelse af det økonomiske

ansvar for stadig flere områder, sådan som det er muligt under hjemmestyre-aftalen. Alt tyder på at denne proces inden for en overskuelig tidshorison vil ende med selvstændighed for Færøerne, politisk såvel som økonomisk.

Om det så også vil indebære en udtræden af Rigsfællesskabet afhænger i vid udstrækning af den danske fortolkning af begrebet som nation og folk. Det forudsætter imidlertid en nytænkning af den lange danske tradition for at afvise føderalisme. I debatterne om indretningen af den danske helstat i 1830'erne sejrede afvisningen af regioner.

Dengang var sloganet vendt mod anerkendelsen af en jysk region nord for Kongeåen, der kunne indgå i helstaten på linje med Øerne, Slesvig/Sønderjylland og Holsten. Debatterne i de regionale Stænderforsamlinger, den danske sejr i borgerkrigen 1848-51 og det totale nederlag i 1864 førte til sejr for en centralistisk opfattelse af nationalstaten. Det kostede enheden med Island, der frigjorde sig fra Danmark i 1918 og blev egen republik i 1944. Færøerne – og fra 1979 også Grønland – er forblevet sammen med Danmark i en konstruktion der statsretligt er langt mere kompliceret, end vi normalt anerkender.

Rigsfællesskabet

“Denne grundlov gælder for alle dele af Danmarks rige”, står der i

Grundlovens §1. Den danske stat består altså af flere dele, knyttet sammen af en fælles forfatning. Hvori denne sammenknytning består, hvilke enhederne er, og hvordan forbindelsen nærmere skal forstås, siges der imidlertid intet om i lovteksten. For at få en antydning om det skal man gå til forarbejderne i *Forfatningskommissionens betænkning* nr. 837/78 bd. 1-2 fra 1953.

Her står at ‘Danmarks Rige’ består af tre dele: Danmark, Færøerne og Grønland (s. 28). I grundlovens § 3 defineres derefter en fælles lovgivende, udøvende og dømmende magt for disse tre dele af det danske rige.

I dag bruges normalt udtrykket ‘Rigsfællesskab’, men det blev eksplicit afvist af juristen Alf Ross i hans forslag til færøsk hjemmestyrelov af 16. juni 1947 og siden i 1978 af Hjemmestyre-kommissionen for Grønland (*Betænkning* 837/78, bd. I, 7). Begge forslag foretrak i stedet ordet ‘Rigsenhed’.

Loven om Færøernes hjemmestyre af 23. marts 1948 indledes således: “I Erkendelse af den Særstilling, som Færøerne i national, historisk og geografisk Henseende indtager inden for Riget, har Rigsdagen i Overensstemmelse med Vedtagelse i Færøernes Lagting vedtaget og Vi (Frederik IX) ved Vort Samtykke stadfæstet følgende Lov om Færøernes forfatningsmæssige Stilling i Riget:

§ 1. Færøerne udgør inden for

denne Lovs Rammer et selvstyrende Folkesamfund i det danske Rige. I Henhold hertil overtager det færøske Folk ved sin folkevalgte Repræsentation, Lagtinget, og en af dette oprettet Forvaltning, Landsstyret inden for Rigsenheden Ordningen og Styrelsen af færøske Særanliggende som angivet i denne Lov.” (Himmelstrup og Møller (red.), *Danske Forfatningslove* 2. udg. 1970, 165).”

Den grønlandske hjemmestyrekommission overvejede eksplicit den rette terminologi og nåede frem til, at betegnelsen ‘fællesskab’ efter normal juridisk sprogbrug anvendes om forbindelsen mellem suveræne stater. Men da Grønland netop ikke tilstræbte national uafhængighed, anså man det for mest logisk og dækkende at benytte udtrykket ‘rigsenhed’ om staten som helhed (Harhoff 1993, 31).

Statsministeriet anvendte imidlertid udtrykket ‘Rigsfællesskabet’ i en skrivelse af 23. december 1975 til Hjemmestyrekommissionen (optrykt som bilag til *Betænkning* 837/78 bd. 2, 7). Men tilføjede samtidig at en hjemmestyreordning inden for rigsfællesskabets rammer udelukkede dannelsen af et statsforbund eller en forbundsstat eller lignende.

Betegnelsen ‘rigsenhed’ er imidlertid ikke en realistisk karakteristik af den danske stats karakter. Enhed antyder en grundlæggende fælles identitet som netop ikke foreligger, uanset om man definerer identite-

ten sprogligt, kulturelt, etnisk eller nationalt. Riget består af tre rigsdele som er grundlæggende forskellige med hensyn til sprog, kultur, klima og livsmønstre. Ud over fælles udenrigspolitik og internationale hensyn holdes rigsfællesskabet sammen af en fælles historie og gensidige politiske og økonomiske interesser. Derfor den fælles forfatning.

Men hvordan skal man oversætte Rigsfællesskab til andre sprog, fx engelsk? *Empire*, *Commonwealth* eller *Realm*? Harhoff har valgt den sidste løsning. Det er teknisk rigtigt, men virker temmelig gammeldags med konnotationer i retning af middelalderens og nyere tids territoriale monarkier.

Den mere neutrale fagterminologi ‘composite state’ eller ‘konglomeratstat’, som i den historiske faglitteratur bruges om Storbritannien samt Danmark og Sverige i 1600- og 1700-tallet, virker for teknisk på de fleste.

Vil ikke være føderation

Uanset hvordan man løser det terminologiske og klassifikatoriske problem om karakteren af den sammensatte stat, må det slås fast at færinger og grønlandere ikke er mindretal i den danske stat, men udgør egne nationer (selvstyrende folkesamfund) med egne statslige beføjelser. Der er tale om tre nationer med stigende grad af reel forskel og selvstændighed som bedst vil

kunne håndteres af et fælles 'rigsråd' for rigets tre dele, lidt i stil med det fælles rigsråd for Danmark, Slesvig og Holsten fra 1854 til 1863 – som dog aldrig fungerede. Det understreges af det forhold at hverken Færøerne eller Grønland er medlemmer af Den Europæiske Union.

'Danmark' er altså en *enhed af dele*. Men det er ikke umiddelbart det samme som en enhedsstat. Sådan opfattes forholdene blot i daglig tale. I Grønland og på Færøerne ser tingene imidlertid helt anderledes ud, som det blev klart for den danske offentlighed og regering i de smertelige forhandlinger i 1994-95 om ansvaret for 90'ernes gældskrise på Færøerne.

Og igen i foråret 1998, hvor de færøske og grønlandske medlemmer af Folketinget kunne afgøre regeringens politiske farve og udnyttede denne position til at aftvinge den danske regering store økonomiske indrømmelser. Og nu senest i debatten om de nordatlantiske, især de grønlandske repræsentanters, stemmeafgivning i 'interne' danske sager. Før Frederik Harhoff i 1993 skrev en afhandling om Rigsfællesskabet, blev der ikke spekuleret nærmere over karakteren af denne sammensatte stat.

Den manglende evne til at forstå Rigsfællesskabet som en føderation hænger sammen med at Danmark i dag ses som en centraliseret enhedsstat i den dårlige tradition, der blev introduceret i 1830'erne af den nati-

onalliberale politiker Orla Lehmann (1810-70). Lehmann spurgte retorisk i en tale den 28. maj 1838 i Københavns Læseforening:

“Men gives der da Provindser i Danmark? Nej, mine Herrer! man har jo end ikke i støvede Archiver, langt mindre i den friske lyslevende Virkelighed, kunnet finde saa meget som et Navn til den ene af de Halvdele, hvori man vilkaarligen har deelt vort Danmark; der gives i Danmark ingen Provindser. Eller er det maaskee Jyllands saakaldte Fastlandshed, (Latter), hvori Grunden skal ligge til denne Adskillelse – saa har den Nat, da Vesterhavet holdt Bryllup med Liimfjorden, saa har den Storm, der pløiede sin vaade Fure giennem Jyllands Sanddyner, kuldkastet dette hele System (Bifald)! Eller er det de særlige Interesser, der gjorde særlige Stænder nødvendige? Men hvilke ere da disse? Hvor ere de? Hvad er deres Navn? Tusinde Gange er dette Spørgsmaal blevet opkastet, men aldrig er det endnu blevet besvaret. Jeg skal sige Dem Grunden: Fordi der i Danmark ikke gives særlige Interesser i anden Betydning end den, hvori hvert Amt, hvert Herred, hver By, hver Gade kan siges at have dem – der gives i Danmark ingen Provindser, der gives kun eet Danmark, beboet af Danske (stærkt Bifald)! Danske af samme Æt, med samme Historie, et eneste udeleligt Folk med fælles Charakter og Sæder, fælles Sprog og Litteratur, med fælles Minder og

Forhaabninger; Danske der, som Kong Kristian den Femtes Lov siger, have een Gud, een Tro, een Konge, og een Lov. Derfor ønske da vi Danske ogsaa alle – deri i det mindste enige med vor Kongelov – at “hele Landet, intet undtagen, skal være uskift og udeelt” (citeret efter avisen *Kjøbenhavnsposten* 28. maj 1838).

Med denne latterliggørelse af enhver tale om eksistensen af danske provinser og mindst af alt en nørrejysk krævede Orla Lehmann nedlæggelsen af den selvstændige nørrejyske stænderforsamling i Viborg fra 1834 og inkorporering af hele Slesvig eller Sønderjylland, uanset hvad befolkningen selv måtte ønske.

Talen markerede et højdepunkt i den kampagne Københavns liberale opposition førte mod alle tilløb til regional eller føderal organisering af riget, en kampagne der fra 1842 førte til en forbitret konflikt med et tysk orienteret parti i Slesvig og Holsten, som krævede det forenede Slesvig-Holstens tilslutning til et forenet Tyskland.

Følger for Færøerne

Denne ophedede debat om ‘dansk’ og ‘tysk’ fik interessante virkninger for Færøerne, der var blevet et dansk amt i 1816. Færøerne hørte sammen med Island og Bornholm til Øernes Stænderforsamling, som mødtes i Roskilde i den vigtige periode fra 1834 til 1848.

I Stænderforsamlingen førtes en

diskussion om repræsentation og forvaltning af de atlantiske dele af staten som er blevet grundigt undersøgt af den færøske historiker Jákup Thorsteinsson i en disputats fra 1990. Den dominerende opfattelse var at færøsk ikke var et eget sprog, men en dansk dialekt. Opfattelsen byggede på et udstrakt ukendskab til forholdene. De ca. 7.000 indbyggere på øerne havde under enevælden sjældent haft mere end ca. ti repræsentanter fra den danske stat, især præster.

I debatten faldt i 1846 følgende udtalelse, som færøske debattører siden har nydt at rive danskere i næsen:

“Færøernes beboere, som ikkun udgør ca. 7000 individer, består udelukkende af simple for højere dannelse blottede almuesfolk, og en repræsentation, udvalgt af deres midte, ville upåtvivleligen savne den fornødne indsigt og dygtighed, som måtte være til stede i en stænderforsamling ... Det ligger derhos i øernes interesse gennem en repræsentativ forbindelse med hovedlandet, at erholde den nærmere adgang til delagtighed i de goder, som dettes større kræfter kan yde dem; og det er formentlig indlysende, at, når øernes handel engang bliver frigivet, og deres havne åbnet for fremmede, ville folket yderligere fjerne dem fra hovedlandet, når det ikke med dette delte folkelige institutioner.” (*Roskilde Stændertidende*, her efter Debes 1982, 34 med moderne retskrivning).

Det kan lyde fornærmende, men tilsvarende ytringer faldt ofte om andre dele af det danske rige, især Jylland. Reelt var indlæggets krav om et fælles parlament for hele riget udtryk for konstitutionel liberalisme. Alternativet ville have været et krav om en føderation, men kun ganske få, som den radikale demokrat A. F. Tscherning, tænkte i føderalistiske baner.

Heller ikke islændingene forestillede sig en føderation i deres kamp for selvstændighed. De fem islandske medlemmer af den Grundlovgivende Rigsforsamling i 1848 havde kun ét formål, at sørge for at Grundloven ikke kom til at gælde for Island. Da de opfattede Danmark og Island som to jævnbyrdige folk under en fælles konge ønskede de ingen repræsentation i Rigsdagen.

Og da islændingene kunne henholde sig til et løfte fra den enevældige konge om at de skulle høres, inden der blev truffet afgørelse om landets fremtidige status, havde de en solid basis at arbejde ud fra. Et sådant løfte havde de meget mindre Færøer aldrig fået.

Dansk eller færøsk sprog

I 1845 indførte den danske regering et dansksproget skolevæsen på Færøerne.

Hensigten var den velmenende at udstrække loven om almindelig skoleundervisning, som var indført i de centrale dele af det danske monarki

i 1814, til denne fjerne del af riget. Det skete som led i den almindelige modernisering af staten under den sene enevælde. Studerer man den danske administrations akter fremgår det at hensigten ikke var ikke kulturel undertrykkelse, som det ofte hævdes fra færøsk side (Wåhlin 1989).

En tilsvarende lov blev indført i Norge i 1837, hvor den også hurtigt løb ind i sprogstridigheder, der endte med opfindelsen af nynorsk og en efterfølgende heftig sprogstrid mellem bokmål (dansk) og det nye kunstsprog, nynorsk, som hævdedes at være det oprindelige norske.

Man kan sige at den danske skolelov kom for sent i forhold til den nationalistiske vækkelse i 1800-tallet. Loven kom aldrig til at virke og blev opgivet igen i 1854 pga. manglende økonomi.

Først i 1872 oprettedes et dækkende skolesystem på Færøerne drevet af kommunerne, men det var stadig udstyret med danske skolebøger. Lærebøger på færøsk udkom så sent som efter 1900, og først i 1938 blev færøsk anerkendt som undervisnings- og kirkesprog (Rasmussen 1987).

Den sene anerkendelse skildres normalt som en dansk undertrykkelse, men der er intet som tyder på at de danske myndigheder ikke ville have fulgt samme politik som i Island, hvis der havde været færøsk enighed (Wåhlin 1989, 27). Det var de dominerende færøske politikere

der ønskede undervisning på dansk. Havde de ønsket færøsk og villet betale for det, havde de formentlig fået det. Det danske imperium har altid været svagt pga. de lange afstande og derfor normalt tvunget til at følge de lokale kræfter. Problemet på Færøerne var at finde ud af hvad de lokale ønskede.

Færøerne og det færøske sprog eksisterede selvfølgelig længe før 1800-tallet i hvert fald fra omkring 825, da norske bosættere afløste de irske munke som havde bragt de får til øerne, der har givet dem navn.

Sammen med Island, Grønland, Orkney- og Shetlandsøerne hørte Færøerne under det vidtstrakte, højmiddelalderlige norske kongedømme. Og fulgte derfor med dette ind under den danske krone i 1380 (Imsen 2005). Der var dog fortsat et norsk rigsråd, som ved kongevalgene før reformationen i 1536 i princippet kunne have valgt en anden konge end den danske.

Efter borgerkrigen 1534-36 og Christian den Tredjes magtovertagelse blev det norske rigsråd nedlagt, men landet blev stadig til en vis grad betragtet som et selvstændigt rige, som i perioder blev styret af en statholder. Ved freden i Kiel 1814, hvor Norge blev afstået til Sverige, forblev Færøerne, Island og Grønland i det danske kongerige. Allerede i 1709 var Færøerne blevet skilt fra Norge og kom til at høre under Sjællands stift og amt; efter 1814 administreredes Island, Grønland,

Færøerne og Bornholm af 'Islandske og Bornholmske Kontor' der afløste det i 1814 nedlagte 'Nordenfjeldske kontor'.

Monopol på handel

Handelen på øerne var fra midt i 1500-tallet til 1856 organiseret som et monopol i hænderne på skiftende købmænd eller adelige. Dette system blev ofte og med rette kritiseret af talsmænd fra øerne. Men det må erindres at systemet med at give købmænd monopol på handelen på Færøerne og Island oprindeligt var indført for overhovedet at få skibe til at anløbe denne fattige udkant af riget.

Fra udgangen af middelalderen formåede befolkningen i Atlanten ikke længere selv at bygge havgængede skibe, især pga. mangel på anvendeligt tømmer. For Grønland betød det at forbindelsen til Norge helt blev afbrudt, hvorefter den nordiske befolkning forsvandt. I Island og på Færøerne opretholdtes en beskeden forbindelse, som efterhånden helt overgik til København.

I dag kan man få et indtryk af handelens beskudne omfang ved at besøge det 'Færøske Pakhus' ved Frederiksholms kanal, der i dag anvendes i dag til mødelokale for statsadministrationen. Man får et levende indtryk af hvor ringe Færøernes betydning var, når man ser hvor lille bygningen var, mange gange mindre end det pakhuss for den grønlandske

handel der senere blev opført. 'Nordatlantiske Brygge' rummer repræsentationerne for Grønland og Færøernes hjemmestyre og Islands ambassade.

Nationalister og økonomiske liberalister er i dag helt enige om at lægge monopolhandelen for had. Igen er det dog klogt at anskue fænomenet i historisk kontekst og overveje hvad alternativerne ville have været for Færøerne i den resourcesvage dansk-norske enevældige stat, der i 1600-tallet måtte kæmpe for sit liv mod Sverige og andre stormagter. Uden monopol på handelen kunne resultatet let være blevet en total afbrydelse af alle forbindelser til øerne i Nordatlanten, som derved ville have været overladt til baskiske og nederlandske hvalfangere og nordafrikanske sørøvere.

Det er stærkt tvivlsomt om de ville have taget større hensyn til lokalbefolkningen end de enevældige konger, der – alle forsømmelser til trods – dog opfattede indbyggerne på Færøerne og Island som undersætter og – indrømmet beskedne – skatteobjekter.

Som led i den almindelige administrative modernisering af enevældens stat blev det gamle Lagting i Tórshavn nedlagt i 1816, lidt senere end Bornholm. I modsætning til Island fik Færøerne ikke deres gamle Lagting tilbage, men fik som dansk amt en kongevalgt repræsentant i Rigsdagen med Grundloven fra 1849. Derved grundlagdes traditio-

nen for en nordatlantisk repræsentation i Folketinget med dens komplicerede – og ulogiske – blanding af folkerepræsentation og statsrepræsentation, der i tilspidsede situationer som den nuværende kan give anledning til konflikt.

Land med egne love

Ifølge den nu afdøde færøske historiker Hans Jacob Debes var Færøerne såvel under den norske som den danske krone et særligt *land* med egne love og lagmanden som formand for Lagtinget og øverste domme. Ofte brugtes udtrykket 'skatteland', indtil man gik over til betegnelsen 'bilandene' for alle de nordatlantiske dele af staten. Lagmanden var næsten altid færing, og det samme gjaldt sysselmændene, sorenskriverne, flere af præsterne samt rektoren ved latinskolen i Tórshavn (der eksisterede fra 1547).

Kronens øverste embedsmand var landfogeden. Han var næsten altid dansk, men opholdt sig kun om sommeren på Færøerne, mens der om vinteren var konstitueret en færøsk 'vinterfoged' (Debes 1991). Ligesom Island var øerne altså styret af en indfødt embedsstand der befandt sig mellem 'konge og almue' som det hedder i Harald Gustafssons undersøgelse af forholdene på Island i 1700-tallet (Gustafsson 1985).

Ved henvendelser til kongen under enevælden identificerede færin-

gerne sig altid som færing, aldrig som nordmænd eller danskere. Oftest omtalte de sig selv som 'folk', ellers som 'undersætter' eller 'bønder'. Kongelige breve indledtes normalt med en hilsen til kongens (kronens) undersætter (bønder) 'på Vort Færø' (Debes 1991, 87).

I Island protesterede man som anført mod nedlæggelsen af Altinget og repræsentationen i Øernes Stænderforsamling, hvilket resulterede i oprettelsen af Altinget i 1843 som en egen Stænderforsamling. En tilsvarende selvbevidsthed fandtes ikke i den meget mindre færøske befolkning.

Færøsk sprogrensning

Men debatterne i Stænderforsamlingen der i 1845 resulterede i indførelsen af dansk sprog i skolen på Færøerne, gav stødet til en færøsk sprogrensning. Set fra i dag kan forløbet minde om naive studenterløjer som vi kender dem fra *Genboerne* og *Nøddebo Præstegård*. Den unge stud. theol. V. U. Hammershaimb som var fjerde generation af en færøsk embedsslægt, blev i 1843 på sit værelse på Regensen i København opsøgt af en ung mand der bad om oplysninger om færøske folkeviser. Hammershaimb henviste den besøgende til at opsøge Svend Grundtvig.

Hvorefter det viste sig at den unge mand netop var Svend Grundtvig, søn af den navnkundige N.F.S.

Grundtvig og senere fremtrædende filolog og folkemindeforsker. De to fandt hurtigt sammen og Hammershaimb tog i *Kjøbenhavnsposten* 19. december 1844 under mærket 'en færing' til orde mod den danske regerings undertrykkelse af det færøske sprog.

Hammerhaimb introducerede en sammenligning mellem det danske sprogs stilling over for tysk i Slesvig og dansk over for færøsk på Færøerne som skulle få afgørende følger: "Jeg maa da først fremkomme med den Paastand, at det færøiske Sprog ligesaa lidet vilde kunne kaldes en Dialect af Tysken, som det Danske en Dialect af Tysken, omendskjøndt det Danske har optaget mange tydske Ord og har forandret noget af sin Bøjningsmaade efter Tysken. Og dog er det Færøiske en Dialect, men en Dialect, der har Islandsken til sin Moder; herom udtaler vor berømte Prof. Rask sig i sin islandske Grammatik (Kbhvn. 1811) pag. 240 paa følgende Maade: 'Paa Færøerne derimod har det gamle Sprog vedligeholdt sig i en fra Islandsken noget afvigende Sprogart. Imidlertid er dog gaaet med Islandsken paa Færøerne som med Dansken i Slesvig; thi endskjøndt Inbyggerne altid tale Færøisk med hinanden saa forrettes dog Gudstjenesten ikke i landets Sprog, men paa Dansk.'" (citeret efter Bekker Nielsen 1978, 84).

Året efter fulgte Svend Grundtvig op med en pamflet, *Dansken paa Færøerne*, der meget fortjenstfuldt

blev genudgivet med efterord og noter i 1978 af filologen Hans Bekker-Nielsen.

Sammenligningen med det trængte danske sprog i Slesvig var slående og virkede især overbevisende i de højskolekredse som i anden halvdel af 1800-tallet kom til at dominere den danske kulturpolitik. Det var vanskeligt som dansker at kæmpe mod det overlegne tyske sprog i Slesvig og samtidig optræde dominerende over for det færøske på Færøerne. Den forholdsvis stærke position for dansk på Færøerne skyldtes dog først og fremmest færingerne selv. Kampen mellem de to sprog var primært et internt færøsk fænomen, ikke en kamp mellem to stridende nationer, som det oftest fremstilles fra færøsk side. Den færøske nationalismes historie bekræfter på smukkeste vis antagelserne i den internationale nationalismeforskning (som den fx kan følges i Hettne, Sörlin och Østergård 2006).

Færøerne var ingen koloni i dette ords formelle betydning som fx de Vestindiske Øer, men en del af det danske rige. Alligevel passer udviklingen godt ind i det mønster vi kender fra den nationale bevidstgørelse blandt antikoloniale eliter i det 20. århundrede. Også på Færøerne opstod den nationale tankegang blandt privilegerede eliter under studierne i metropolen og blev eksporteret tilbage til moderlandet, hvor tankegangen blev overtaget af en lokal elite af forretningsfolk og offentligt an-

satte på lavere niveauer, især skolelærere. Den nationale sprogbrug foregav at gælde hele 'folket', men viser sig ved nøjere undersøgelse at have været ret så topstyret.

På Færøerne kan man se denne klassemodsætning i indstillingen til nationalitetsspørgsmålet i det retsent organiserede socialdemokrati, *Javnaðarflokkurin*, fra 1925. Dette var indtil for ganske nylig danskvenligt, nærmest på linje med Sambandspartiet. Den holdning er imidlertid snarere udtryk for national indifferens, som det var tilfældet i de klassiske socialdemokratier indtil Første Verdenskrig. For de færøske socialdemokrater der organiserede de lønarbejdende fiskere især på Suderoy, var hovedmodstanderen rederne. Og da disse, især fra 1939 med oprettelsen af *Fólkaflokkurin* (Folkeflokken), gik ind for national selvstændighed, samarbejdede socialdemokraterne med deres partifæller i Danmark der ud over bloktilskud også hjalp dem i kampen mod økonomisk indspisthed og direkte udnyttelse. At det ikke er let at oprettholde en upartisk retsstat i et talræssigt så lille samfund, har den færøske underklasse ofte måttet sande.

Selvstændighedsbevægelsen

Opdagelsen af en særlig færøsk identitet begyndte med filologernes interesse for sproget. Som Rasmus Rask havde bemærket var det mid-

delalderlige sprog bevaret, men det taltes i forskellige varianter på øerne. Ved henvendelser til de danske embedsmænd anvendte befolkningen normalt dansk. Til forskel fra Island kendes der ikke middelalderlige sagaer fra Færøerne. Til gengæld havde man bevaret den middelalderlige kædedans intakt sammen med en mængde kvad og viser.

Hele denne tradition blev på initiativ af danske folkemindeforskere indsamlet og udgivet, især af de færingske forskere Jakob Jakobsen og V. U. Hammershaimb. I 1854 lagde Hammershaimb grunden for det standardiserede, moderne færøske sprog med udarbejdelsen af *Færøisk Sproglære*. Det varede dog længe, før der var enighed om hvilken ortografi der skulle benyttes. Hammershaimb valgte nemlig en ortografi der var inspireret af islandsk – derfor det bløde d i *tjóð*. Onde tunger blandt hans modstandere hævdede at det blev gjort for at forøge afstanden til dansk.

Under alle omstændigheder understreger det at ingen sproglige valg er politisk neutrale eller selvfolgelige. Men det var altså hans valg som sejrede. Det skyldtes den politiske udvikling.

Lidt tilspidset kan man hævde at den moderne færøske nation blev til på Regensen i København på et møde blandt færøske studenter 26. februar 1876. Som den færøske etnolog og historiker Jóan Pauli Joensen bemærker i et foredrag fra 2003,

‘Opfindelsen af det færøske folk’, er det ikke afgørende om man kalder opdagelsen af en færøsk national identitet et ‘fund’ eller en ‘opfindelse’, selv om den rette betegnelse er blevet diskuteret intenst i forskningen (Joensen 2003, 46).

I forskningen er der fuld enighed om at noget nyt var begyndt, og at der i dag uden nogen tvivl eksisterer en fuld udviklet national færøsk identitet. Forskellen går på om dette nye opfattes som en genoplivning af en undertrykt middelalderlig kultur, eller om der var tale om noget nyt der betjente sig af ældre traditioner. Diskussioner om ‘opfindelse’ versus kontinuitet og konstans af national identitet foregår i alle lande, også Danmark.

På Færøerne var resultatet at den traditionelle folkekultur blev inkorporeret i den nye nationale kultur i nye former som fx digtning på færøsk. Dermed blev der sat navn på nationen og folket, især i form af digte om landet, naturen, folket, bygderne og historien. Dog skulle det vare helt til 1938, før man kunne kommunikere officielt med Vorherre på færøsk, men det forhindrede ikke færøske salmedigtere i at digte salmer på færøsk langt tidligere.

Modernisering af bondekulturen

Den nationale bevidstgørelse hang sammen med moderniseringen af den gamle bondekultur på

øerne. Havfiskeriet som Joensen har studeret i mange værker, skabte en ny kultur der afløste den traditionelle enhedskultur, der byggede på få-reavl og strikning af strømper som i århundreder udgjorde den vigtigste eksportartikel fra øerne (Joensen 1975, 1985 og 1987).

Her kan bemærkes at den gamle bondekultur, som historikeren Gudmundur Hálfðanarson så glimrende har studeret det for Islands vedkommende, blev ved at dominere i den nye politiske kultur, selv om virkeligheden havde ændret sig radikalt med overgangen til langdistance havfiskeri. Det førte for Islands vedkommende til at den nationalistiske bevægelse længe førte en tilbageskuende økonomisk politik, fordi den forbandt selvstændighed med den traditionelle bondekulturs normer og dyder, selv om det industrialiserede havfiskeri krævede en helt anden politik (Hálfðanarson 2006).

Denne hypotese er ikke systematisk blevet undersøgt for Færøernes vedkommende, men det virker sandsynligt at det samme *ikke* skete på Færøerne, netop fordi selvstændighedskræfterne ikke sejrede, og de danske myndigheder derfor i afgørende situationer kunne gennemtvinge en mere tidssvarende økonomisk politik – og beskytte underklassen mod den allergroveste udbytning.

Prisen var den splittelse af den nationale bevægelse der stadig grundlæggende præger det færøske samfund. Færingerne er fuldstændig

enige om at være en selvstændig nation, men uenige om i hvilket omfang en egen nation forudsætter en helt uafhængig stat, og om et statsforbund (dvs. føderation) med Danmark ikke rummer fordele ud over de kontante pengeoverførsler, der har tabt i betydning de senere år. I denne diskussion er de dansk orienterede ikke blevet hjulpet af den danske uvilje til at skelne mellem folk, nation og stat.

Med det stigende fiskeri der blev indført efter forbilledet fra Shetlands-øerne og nedlæggelsen af monopolhandelen i 1856, blev Færøerne til et kapitalfattigt, men kapitalistisk samfund af samme type, som de findes langs kysterne i hele det nordlige Atlanterhavsområde, Newfoundland, Shetland, Nordnorge og Island.

Baggrunden var at den færøske befolkning var begyndt at vokse stærkt fra slutningen af 1700-tallet. I begyndelsen søgte man at ernære den voksende befolkning ved at opdyrke mere jord i bygderne, hvor især kartofler gjorde det muligt at ernære flere mennesker end det traditionelle fårehold og strømpefabrikation. De nye husmandsbrug satsede som et supplement på kystnært fiskeri. De danske myndigheder søgte flere gange forgæves at fremme et havgående fiskeri med eksport af saltet og tørret fisk, klipfisk.

Først fra 1872 kom der gang i fjernfiskeriet, da tre fiskere i Tórshavn gik sammen om at erhverve en

såkaldt slup, hvorfra de kunne fiske i havet med lange liner. Det blev indledningen til et veritabelt fiskeeventyr, godt hjulpet af at briterne på denne tid gik over til dampdrevne ståltrawlere og solgte deres sejlskibe billigt.

Denne tekniske ændring ramte fiskerbefolkningen på Shetlands-øerne hårdt. Shetlands nedgang og Færøernes opgang markeredes symbolsk ved salget af den sidste slup fra Shetland til Færøerne i 1906. I løbet af 30 år voksede den færøske fiskerflåde til over hundrede havgående skibe (Joensen 1987). Det indebar at bønderne ikke mere kunne få arbejdskraft til deres gårde, da de fleste mænd blev fiskere.

De opgav dog ikke helt selvforsyningsøkonomien og dette sikkerhedsnet skulle vise sin nytte i krisituationer, især under verdenskrisen i 1930'erne.

Det unge kapitalistiske samfund havde svært ved at finansiere fiskeriet. I modsætning til den danske satsning på andelsorganisering var det på Færøerne ligesom i de andre nordatlantiske fiskersamfund købmændene, der som redere kom til at dominere fiskeriet ved hjælp af det såkaldte 'truck-system'. Det indebar at arbejdsgiveren fik lønmodtagerne til at købe varer i deres butikker i stedet for at få udbetalt lønnen i rede penge.

På Færøerne kaldtes systemet 'kontrabogssystemet', hvorefter fiskerne påmønstrede i marts og gav

deres arbejdskraft til rederen et halvt år mod afregning til efteråret, ofte endda først til jul. Til gengæld kunne fiskerens familie købe på kredit i rederens købmandsforretning i hele perioden (Joensen 1987).

Dette system fungerede i princippet helt til Anden Verdenskrig. Mange redere gik dog konkurs efter verdenskrisen i 1929 og rev de fiskere de skyldte penge med sig i faldet. Krisen førte til oprettelsen af Sjóvinnubanken i 1932 for at kunne imødekomme kravet om rede penge (Joensen 1987, 136-37).

Trods krisen og de hårde tider, især for lønarbejderne, klarede Færøerne sig stort set igennem krisen med økonomien intakt. Hermed adskilte de sig fra de fleste andre samfund i Nordatlanten. Shetlands-øerne var som anført allerede på kraftig retur i begyndelsen af det 20. århundrede. Og den selvstændige Commonwealth stat, Newfoundland, gik ligefrem fallit i 1934 og måtte som noget helt enestående opgive sin selvstændighed og acceptere status som koloni under Storbritannien for i 1949 at blive optaget som delstat i Canada. Meget tyder på at det var den nationale identitet på Færøerne, der er forklaringen på at det kunne gå så forskelligt i disse ellers sammenlignelige, nordatlantiske fiskersamfund.

Færøsk nationalisme

Den hastige økonomiske modernise-

ring er baggrunden for den nationale bevægelse. I 1888 førtes den nationale vækkelse fra København tilbage til Færøerne, idet der blev indkaldt til det såkaldte 'julemøde' i 1888. Til dette møde skrev den senere selvstændighedspolitiker Jóannes Patursson hymnen, *Nú er tann stundin komin til handa* (Nu er tiden kommet). Den lyder:

*Nú er tann stundin komin til handa
á hesum landi,
at vit skulu taka lógvatak saman
máli til frama.*

*Nu er tiden kommet
hvor vi i samdrægtighed
må tage hinanden i hånden
og arbejde for vort modersmål*

I begyndelsen var der politisk enighed i bevægelsen om de kulturelle krav. Men i årene efter 1901 udformede Jóannes Patursson med inspiration fra den islandske hjemmestyreordning af 1904 et program for et færøsk selvstyre. Han fik forhandlet sig frem til et tilbud om hjemmestyre fra den nye regering i Danmark, der var kommet til efter indførelsen af parlamentarisme i 1901. Dette tilbud splittede i 1906 den nationale bevægelse i to: *Sjálvstýrisflokkurin* (selvstændighedspartiet) på den ene side og *Sambandsflokkurin* der ville opretholde 'den nuværende statsretslige stilling', på den anden.

Den færøske sprogstrid tilspidse- des, da den danske regering – efter

ønske fra Sambandspartiet – i 1912 bestemte at undervisningssproget i den færøske folkeskole skulle være dansk. De to partier var helt enige om at færingerne udgør en særlig nation, men var uenige om det skulle have statslige følger.

Kampen førtes især om symboler og kan minde om stridighederne i de sidste år af den svensk-norske union inden opløsningen i 1905. Et eksempel er flagstriden. I 1930 fejrede det islandske Alting sit 1000 års jubilæum og havde i den anledning inviteret udenlandske repræsentanter, herunder fra Færøerne. Ved festen flagedes med det færøske flag, men islændingene måtte tage det ned igen efter dansk protest.

Stridighederne om flaget fortsatte på Færøerne, hvor en demonstrant under Olaifesten samme år rev Dannebrog ned fra parlamentsbygningen i Tórshavn og hejste det færøske i stedet. Det førte til tumulter, politianmeldelser og yderligere polarisering mellem selvstyrefolk og sambandstilhængere (Eliassen 2003, 63).

Flagstriden blev først afgjort efter den britiske besættelse 12. april 1940, hvor det færøske flag blev anerkendt på færøske skibe. Storbritannien havde besat Færøerne og Island som svar på den tyske besættelse af Danmark 9. april. Island overgik hurtigt til amerikansk besættelse og erklærede sig selvstændigt som republik i 1944.

Så vidt kom det ikke på Færøerne

selv om nogle færinger krævede det. Storbritannien nøjedes med ganske få indrømmelser til løsrivelsesfolkenene. Historikeren Nils Arne Sørensen konkluderer efter studier i de britiske arkiver at for den nøgterne britiske regering vejede hensynet til fire millioner danskere efter krigen tungere end hensynet til nogle få tusinde færinger med en fiskefangst, de under alle omstændigheder var nødt til at sælge til briterne. Anerkendelsen af det færøske flag ved starten af besættelsen forblev en enlig indrømmelse over for selvstændighedsbevægelsen. Og skyldtes først og fremmest uvidenhed om den følsomme politiske situation (Sørensen 1998).

Det lykkedes den danske amtmand Hilbert, i samarbejde med en af de færøske banker, danske interesser i London og den britiske besættelsesmagt, at sikre penge til den fortsatte drift af administrationen, således at befolkningen mærkede adskillelsen fra Danmark mindst muligt. Trods konflikter med selvstyre-folkene i det i 1939 oprettede parti, *Fólkaftokkurin* (Folkeflokken), lykkedes denne henholdende politik stort set. Ud over flaget var selvstyre-folkenes eneste resultat at få indført et borgerligt vielsesritual på færøsk.

Selvstyrebevægelsens sejr

Færøerne tjente store penge på fiskeriet under krigen, og mange færinger havde efter krigen store tilgo-

dehavender i Storbritannien. Det var baggrunden for at selvstyrebevægelsen i 1946 vandt et snævert flertal for status som suveræn stat.

Af 17.540 stemmeberettigede stemte 11.640 (66,4 %), mens 5.900 ikke stemte. Af de afgivne stemmer var 5.660 for løsrivelse, mens 5.499 stemte for den danske regerings forslag. 481 stemmer var ugyldige. Med andre ord, 33,6 % af de stemmeberettigede undlod at stemme eller afgav ugyldige stemmer, 32,3 % stemte for løsrivelse og 31,4 % stemte for den danske regerings forslag (Harder 1979).

Valgresultatet var således så snævert at det tillod flere fortolkninger. Valget havde stået mellem uafhængighed og inkorporering som dansk amt, og det fik mange vælgere til at undlade at stemme. Derfor forekom resultatet ikke tilstrækkeligt solidt til at erklære selvstændighed. Efter lange forhandlinger opløste den danske regering Lagtinget og udskrev nyvalg, hvor modstanderne af løsrivelse vandt en solid majoritet. Efter lange forhandlinger med det nyvalgte Lagting blev der i 1948 vedtaget en hjemmestyrelov for Færøerne som stadig gælder.

Færøske forskere har intenst diskuteret om hjemmestyreløven anerkender Færøerne som nation. I indledningen står der at den er givet: "I erkendelse af den særstilling, som Færøerne i national, historisk og geografisk forstand indtager inden for riget", og at "Færøerne udgør in-

den for denne lovs rammer et selvstyrende folkesamfund i det danske rige” (Debes 1991, 92).

Men begrebet ‘folkesamfund’ er som tidligere nævnt ikke nærmere defineret. En færinger er ifølge loven “en dansk statsborger med færøsk hjemfødsret”, hvilket strengt taget ikke henviser til nationalitet, men til territorialitet. Hjemmestyreloven stiller færøsk og dansk lige i offentlige anliggender, men anerkender færøsk som hovedsprog. Det symboliske stridspørgsmål var således løst, og trods færøsk bitterhed over det forkastede afstemningsresultat har hjemmestyreordningen fungeret relativt godt som ramme for det dansk-færøske forhold og – hvad der er vigtigere – også som ramme for den interne færøske uenighed der er kernen i det ‘færøske spørgsmål’.

Økonomisk stagnation

En stor del af den færøske fiskerflåde var gået tabt under krigen. Det var derfor nærliggende at indkøbe mange af de damptrawlere der efter krigen blev til overs i Storbritannien, også selv om reparationerne kostede mange penge. Resultatet var at Færøerne snart ejede en af de største trawlerflåder i Nordatlanten.

Men de kulfyrede trawlere viste sig hurtigt at være urentable. Den ene trawler efter den anden gik falit og tog Sjóvinnubanken med sig i faldet i 1951. Det lykkedes dog at redde banken i et kompliceret sam-

spil mellem politikere og bankfolk. Redningen skulle imidlertid vise sig symptomatisk for de alt for tætte relationer i et lille samfund som Færøerne, hvor alle er i familie med hinanden og bærer mange kasketter. Direktøren for banken var således samtidig en fremtrædende politiker som leder af *Fólkaflokkurin* (Folkflokket), der havde været den vigtigste fortaler for selvstændighed under og efter krigen.

Stagnationen i 1950’erne ændredes først efter en økonomisk saltvandsindsprøjtning fra Danmark i årene efter 1960, der gjorde det muligt at investere i ny og mere rentable skibe (Joensen 2003, 50). Den forbedrede økonomi tillod endvidere en fortsættelse af 1800-tallets konsolidering af den nationale identitet.

I 1952 blev der stiftet et færøsk videnskabeligt selskab, og på samme tid organiseredes en kunstforening. I 1965 blev der oprettet et færøsk akademi, *Fróðskapasetur Føroya*, der i 1986 fik status som universitet. Det har samarbejdsaftaler med flere danske og udenlandske universiteter, hvilket er forklaringen på at bl.a. denne artikels forfatter 1988-89 underviste på universitetet i Tórshavn – af alle emner i nationalisme-teori!

Senere befæstedes den færøske nationale identitet med succeser i fodbold og musik. For slet ikke at tale om de store færøske forfattere fra Jørgen-Frantz Jakobsen, William Heinesen og Heðin Bru til Gunnar

Hoydal og Roí Patursson og sangeren Annika Hoydal der har skrevet øerne ind i verdenslitteraturen, selv om det for de førstes vedkommende foregik på dansk.

Der er ikke enighed om størrelsen og betydningen af de danske tilskud, der efter 1960 finansierede udbygningen af en moderne flåde, trafikalk infrastruktur og en velfærdsstat af skandinavisk type. Ofte antages det årlige merforbrug at have været på 12 procent i 60'erne og 70'erne for at stige til over 20 procent i 80erne.

Uanset det præcise omfang er det et faktum at overforbruget, kombineret med en stor nedgang i fiskeriet, førte til en økonomisk krise omkring 1990 og manglende solvens i de to store banker. Det førte til at øerne blev sat under dansk økonomisk administration i 1992. I den proces slap den Danske Bank ud af sit engagement på en omstridt måde, samtidig med at mere end 5.000 færinger udvandrede.

Denne krise førte til sejr for en selvstyre-koalition ved valget til Lagtinget 1998 under den konservative Anfinn Kallsberg fra Klaksvig. Omverdenen fæstnede sig især ved at den karismatiske journalist, Høgni Hoydal, der var valgt for republikanerne (*tjóðveldisflokkurin*), et parti der var opstået i 1948 med krav om respekt for folkeafstemningen i 1946, blev vicelagmand og lagmand for selvstyreprocessen, efter at Republikanernes stemmeandel var eksploderet fra 10 til 24 procent.

Plan for selvstændighed

Det nye styre formulerede en ambitiøs plan for selvstændighed i løbet af 12 år. Ønsket var en ordening som Islands i 1918. Denne plan blev lagt frem til forhandling med den socialdemokratisk-radikale regering under Poul Nyrup Rasmussen 17. marts 2000. Og her gik alt galt.

Ifølge et referat af forhandlingsforløbet af David Trads i *Jyllands-Posten* begyndte mødet ellers venligt nok. Statsministeren gik rundt og spredte hygge ved interesseret at spørge til fuglefangst og fiskeri på øerne.

Da mødet endelig begyndte overrakte Anfinn Kallsberg en liste på ni punkter til Nyrup, som denne blev bedt om at skrive under på. Papiret rummede en række guide-lines for forhandlingerne som ville binde den danske regering på hænder og fødder, herunder krav om at forhandlingerne skulle foregå i fortrolighed, at der skulle oprettes et forhandlingssekretariat under færøsk ledelse, samt en detaljeret tidsplan. Ifølge Trads' referat fik det Nyrup til at eksplodere, hvorefter Kallsberg stilfærdigt spurgte om de i det mindste var enige om datoen på papiret.

Siden blev stemningen endnu værre. De danske forhandlere kaldte oplægget useriøst og reelt et krav om fortsat dansk milliardstøtte i 50 år, mens færingerne fastholdt at de havde fremsat et sobert og realistisk

forlag. Til sidst blev stemningen så ubehagelig at Nyrup besluttede at gå alene ud til det ventende pressemøde. Her afviste han det færøske krav om mindst 10 til 15 års bloktilskud. I stedet tilbød han at Danmark ville hjælpe i tre til fire år før kassen smækkede i (Trads 2000).

Den færøske koalition holdt imidlertid til presset og vedtog en modificeret udgave af deres plan i lagtinget i 2001, hvorefter bloktilskuddet skulle reduceres med en fjerdedel. Samtidig skiftede Danmark regering. Anders Fogh Rasmussen sluttede efter et hurtigt besøg på Færøerne i december 2001 fred med Anfinn Kallsberg.

I et ni linjers fælles dokument hed det: "Regeringen er indstillet på at samarbejde om landsstyrets ønsker om overtagelse af yderligere sagsområder inden for Grundlovens og Rigsenhedens rammer" – med en tilføjelse om at bloktilskuddet skulle nedtrappes i takt med overdragelsen af sagsområder. Anders Fogh Rasmussen understregede endvidere venligt at det færøske folk selvfølgelig selv måtte bestemme over sin fremtid, men at han personligt helst så at det forblev i Rigsfællesskabet (Fris Laneth 2002).

I 2002 blev Kallsberg og Hoydal genvalgt, efter at der få dage tidligere var rapporteret oliefund i havet omkring Færøerne. I 2003 afbrød Hoydals republikanerne samarbejdet med Kallsberg, efter at denne var blevet anklaget for kreativ bogføring

nogle år tidligere. Lagtingsvalget den 20. januar 2004 resulterede i en konstellation, hvor Folkepartiet dannede regering i samarbejde med Socialdemokratiet og Sambandspartiet under lagmand Jóannes Eidesgaard fra *Javnaðarflokkurin* (Socialdemokratiet).

Siden har Kallsberg ikke været minister, men blot formand for sit parti. I 2005 blev han valgt til Folketinget, hvor han repræsenterede Færøerne sammen med republikaneren Høgni Hoydal til 2007. Efter valget til Lagtinget 19. januar 2008 dannedes 5. februar 2008 en ny regering af *Javnaðarflokkurin* (Socialdemokratiet), *Tjóðveldi* (Uafhængighedspartiet) og *Miðflokkurin* (Centerpartiet) med Jóannes Eidesgaard som lagmand og Høgni Hoydal som udenrigsminister.

Situationen i dag

Sådan står situationen i dag. Færingerne er stadig splittede, om end der nu synes at være enighed om gradvis overtagelse af stadig flere områder med deraf faldende tilskud fra dansk side. Bag selvstændighedsønsket ligger forhåbninger om at finde olie i havet omkring øerne, olie som Færøerne af regeringen Schlüter har fået de fulde rettigheder til.

Men selv uden oliefund har økonomien været god siden 2000, således at situationen nu minder om de brølende 80'ere, blot på et noget so-

lidere finansielt grundlag. Den største trussel synes at være at den kvindelige del af befolkning vælger at udvandre i protest mod de snærende bånd og manglende erhvervs-muligheder, som det lille og ofte intolerante samfund lægger på dem.

Den stærke nationale selvbevidsthed, kombineret med en kraftig udbygning af infrastrukturen, der ifølge onde tunger har gjort Færøerne til landet med den højeste asfalteringsgrad i Europa, samt en stærk økonomi, er baggrunden for at det ikke er urealistisk at Færøerne snart kan blive selvstændige – inden eller uden for Rigsfællesskabet, alt afhængigt af den danske reaktion.

Forsvars- og udenrigsforhold har hidtil været undtaget det udvidede selvstyre, men med den såkaldte Fámjinserklaration fra 29. marts 2005 mellem den danske regering og Færøernes landsstyre er der også åbnet for færøsk indflydelse på dette område (cirkulære 126 af 26.9 2005 fra Udenrigsministeriet på Statsministeriets hjemmeside).

Det uafklarede spørgsmål er ikke længere om Færøerne er en selvstændig nation, men om det skal være en suveræn mikrostat. Der foreligger et udkast til en egen færøsk grundlov, som den nye regering vil forelægge i Lagtinget og derefter sende til folkeafstemning i 2010 (Joensen (red.), *Stjórnarskipan Føroya* som blev udsendt til alle færøske husstande i 2006).

Det politiske dilemma mellem selvstyre inden- eller uden for Rigsfællesskabet har præget livet på Færøerne lige siden 1906, og dets dage er ikke nødvendigvis helt talte, selv om den veltalende og intelligente repræsentant for selvstændigheden, Høgni Hoydal, der plæderer overbevisende for at det er værdigt at gøre sig helt økonomisk uafhængig af Danmark (Høydal 2000), nu igen er blevet udenrigsminister for en bred selvstyrekoalition.

Som Jóan Pauli Joensen afslutter sin analyse af baggrunden for færøsk national identitet. "En færøing kan i dag vælge om han vil have udstedt et dansk rødbedepas eller et grønt færøsk pas. Det afspejler det skisma, som er det vigtigste karaktertræk ved færøsk national identitet i dag og som i høj grad præger færøsk politik og færøsk politisk kultur: dobbeltheden" (Joensen 2003, 51).

En dobbelthed der også afspejles i den færøske valuta som reelt er danske kroner (hvilket i virkeligheden er næsten lige så godt som euro) med egne nationale symboler og færøsk tekst.

Uffe Østergård, professor i europæisk og dansk historie, International Center for Business and Politics, CBS.

Litteraturliste til artiklen kan fås ved at sende en mail til brita@udenrigs.dk

Grønland: Lad Rigsfællesskabet bestå

Søren Espersen

Det er synd, at det er lykkedes en lille gruppe grønlandske politikere at manipulere den grønlandske befolkning til at tro, at alt ondt kommer fra Danmark

Grønland og Rigsfællesskabet har optaget mig og engageret mig i al min tid. Jeg fik så at sige Grønland lige ind ad døren derhjemme i Himmerland, da jeg var 5 år gammel i 1958 og en af mine søstre kom slæbende med en eskimo-dreng, som hun havde fundet på Tønder Seminarium. Han var gået frivilligt med – et år senere stod brylluppet. De er stadig, 50 år efter, lykkeligt gift, og han er netop fyldt 75.

Han blev jo dermed min bror, og hans familie deroppe i Grønland har vi lært at kende, og vi har i gennem alle årene snakket og grinet og råbt og diskuteret om Grønland, om Danmark, om Rigsfællesskabet, og jeg har i årenes løb haft glæde af gode Grønlandsrejser. Og engagementet hos mig omkring Grønland er aldeles usvækket...!

Op til en debat jeg for nylig havde

med Jonathan Motzfeldt i Grønlandsk Selskab, fløj det pludselig igennem mit hoved: Hvornår har man i de seneste mange år hørt en grønlandsk politiker formulere sætningen: “Hvad kan vi grønlandere gøre for Rigsfællesskabet?”

Min påstand er, at en sådan sætning ikke i årevis er blevet fremsat.

Derimod har man gang på gang hørt danske politikere sige: “Hvad kan vi gøre for Rigsfællesskabet” – og som regel fulgt op af: “Fortæl os det – så vi sammen kan gøre det så godt som muligt.” Fra de grønlandske politikere har man derimod, når sagen drejer sig om Danmark og Rigsfællesskabet, mest hørt klynkeri; en vedholdende uværdig jamren over hvor forfærdeligt Danmark siden tidernes morgen har ageret i forhold til sin tidligere koloni:

Så er en landingsbane for kort, så

har man ikke gjort nok i hval-forhandlinger, så mangler der fængselspladser, så tvinger man Hjemmestyret til at købe alle varerne i Danmark, så blev man sparket ud af kajakkerne, så har man snydt Grønland med Thule, så fik man tvunget Grundloven ned over hovederne i 1953. Ja, og i 1721 gik det hele lige så godt – men så sejlede Hans Egede til Grønland, grundlagde Godthåb, og ødelagde det hele!

Min folketingskollega, Lars-Emil Johansen, er uofficiel Grønlandsminister i jammer: Han vil have mere end de 3,2 mia., idet han har haft lommeregneren fremme og fundet ud af, at Danmark *skylder* Grønland 65 milliarder kroner. Og de milliarder skal afleveres – for det er de penge, Danmark har sparet på NATO-medlemskabet ved at lade amerikanerne bruge Thule. En anden af mine bekendte fra Grønlandsk-Dansk Selvstyrekommission, borgmesteren i Jakobshavn, Anthon Frederiksen, udtrykte det engang under en debat i Kommissionen således: “Danskerne har i århundreder grinet hele vejen til banken”.

Grønlands Mandela

Men det tragikomiske ved det hele er, at dette altså er Rigsfællesskabet anno 2008. Det er sådan, at man fra mange ledende grønlandske politikeres side ser på Danmark og danskerne – som nogen, der går og griner hele vejen til banken.

Men det er ganske uantageligt at forfladige Rigsfællesskabet på den måde. At gøre Rigsfællesskabet til noget så vulgært. Og det er uantageligt at fuppe på den måde. Desværre er mange unge grønlandere hoppet på fup-historierne.

Jeg møder i mange sammenhænge disse unge – såvel her som i Grønland, og bliver dybt frustreret over at høre dem jamre på samme måde som deres politiske forbilleder – frem for friske og frejdige at tage fat på problemerne. Og jeg får af og til lyst til at tage fat i kravetøjet på dem, ruske dem – og sige: Så tag jer dog for pokker sammen! Det tragiske ved det hele, er at det faktisk er lykkedes for politikere som Anthon Frederiksen, Lars-Emil Johansen, Kuupik Kleist, Johan Lund-Olsen, Minninguaq Kleist at få den grønlandske ungdom til at få en fornemmelse af, at grønlanderne er ofre og danskerne er bøddler. Det er lykkedes disse politikere, som de dygtige manipulatorer, de er, at give grønlanderne offerrollen som ‘et undertrykt folk’.

Jeg har oven i købet af unge grønlandere hørt Grønlands grand-ol’-man, Jonathan Motzfeldt, beskrevet som ‘Grønlands Mandela’. Underforstået, at grønlanderne er de undertrykte negre, mens danskerne er en slags nazister, der holder grønlanderne i en slavelignende tilstand. I øvrigt en ganske særlig nedrig sammenligning, når man betænker, at den hårdt prøvede

Nelson Mandela måtte lide under 27 års ophold i Sydafrikas mest usle fængsel, mens Motzfeldt i 27 år har opholdt sig på business-class. Jeg vil tilføje, at Motzfeldt på ingen måde kan lastes for denne groteske sammenligning, som jeg, hvis jeg kender dette lødige menneske ret, tror, at han gerne ville have sig frabedt.

Desværre er det ikke kun unge grønlændere, der tilsyneladende er hoppet på den med offer og bøddel. Der er nemlig også i bunkevis af førende danske personligheder, herunder politikere, der er ved at falde over hinanden og egne ben for til enhver tid, undskyldende og hændervridende at stå parat med pengeposen for at bøde på alle de uretfærdigheder, vi har påført Grønland.

Men jeg må sige, at hvis det er på dén måde, man vil be-lyve sit folk til at kræve selvstændighed, synes jeg det er billigt og gement. Og hvis man får gennemført selvstændighed ved at fuppe folk til at fortælle løgnehistorier om Danmark og få grønlændere til at hade danskerne og bilde hinanden ind, at man er undertrykte stakler, synes jeg det er forargeligt. I så fald siger jeg *ikke* held og lykke med foretagendet. I så fald vil jeg bekæmpe selvstændigheden med næb og kløer. For så er projektet blevet til på en uværdig måde. Uværdigt for Rigsfællesskabet.

I forbindelse med mit arbejde i Grønlandsk-Dansk Selvstyrekommission er jeg blevet betegnet som 'Grønlandskritisk'....., og det er ble-

vet sagt, at jeg stikker kæppe i hjulet på alt, der berører Grønland. Det er beskrivelser, jeg finder såvel dybt irriterende som unfair.

Vel er jeg ej Grønlandskritisk, og vel stikker jeg ikke kæppe i hjulet på 'alt, der berører Grønland'. Jeg har derimod arbejdet nidkært og engageret i kommissionen, fulgt møderne, læst på stoffet, deltaget aktivt, medvirket! – men er altså, efter en grundig analyse og adskillige Grønlandsdebatter i vores folketingsgruppe, nået frem til, at vi ikke kan anbefale, at Grønlands Selvstyre uden videre får foræret alle ressourcer, som vi mener, tilhører Rigsfællesskabet og bør komme os alle til gode.

Pamperi og nepotisme

Nej, jeg er ikke Grønlandskritisk. Til gengæld er der ingen tvivl om, at jeg er stærkt Siumutkritisk, og det altså af ganske almindelige politiske årsager. Partiet Siumut, som også er repræsenteret i Folketinget, er for mig lige så rigtigt som legalt at modarbejde som det er, når jeg med stor fornøjelse modarbejder Enhedslisten.

I knapt 30 år har Siumut haft magten i Grønland. Det er alt, alt for længe for et politisk parti at sidde på magten i et hvilket som helst land (der er vel formodentlig kun Fidel Castros parti på Cuba, der – uden sammenligning i øvrigt – slår Siumuts rekord), for en så lang periode, stort set med de samme perso-

ner på topposterne, må nødvendigvis føre til magtfuldkommenhed, arrogance og nepotisme, præcis de dårligdomme, som Grønland i dag netop lider af.

I et vestligt demokrati er Siumut måske lidt at sammenligne med det svenske socialdemokrati, som i en menneskealder styrede 'Folkhemmet Sverige'. Den samme nepotisme, det samme kammerateri, det samme infame pamperi, de samme mentale tommelskruer på alle, der dristede sig til at udfordre styret. Hvor har jeg dog i de sidste år modtaget mange henvendelser fra grønlandere, som fortæller, at de er godt og grundigt trætte af forholdene, men, da de ikke ønsker at ødelægge deres karrieremuligheder, har de ikke nogen særlig lyst til at stå offentligt frem. Her ophører så i øvrigt også lighederne mellem Tage Erlanders Sverige og Lars-Emil Johansens Grønland.

For mens Socialdemokraterna i den lange periode grundfæstede Sverige med en bundstærk økonomi og skabte verdens bedst uddannede folk og bedste social- og sundhedsvæsen, har Siumut formået at placere Grønland i bunden af stort set alle nordiske statistikker.

Siumut fik samtidig, ved sin chauvinistiske retorik – læs eksempelvis bare Lars-Emil Johansens tale til Siumuts jubilæumsfest for nylig – skabt et nedrigt had til Danmark og en glødende foragt for Rigsfællesskabet. Siumut 'grønlandiserede'.

Ud med dansk

Så latterligt rasende var Lars-Emil Johansen og Co. på alt, hvad der var dansk, at man ikke længere ville acceptere det danske sprog. Jeg husker tydeligt, hvordan Siumut for et kvart århundrede siden stillede det retoriske spørgsmål: "Hvorfor skal vores første fremmedsprog være dansk – hvorfor skal det ikke være engelsk?" Og for mange lød det spørgsmål vel egentlig ganske fornuftigt – vel at mærke, hvis initiativet var blevet fulgt op af en intensiv engelskundervisning af den grønlandske ungdom. Sådan gik det bare overhovedet ikke. Man afskaffede nemlig stort set dansk, men satte ikke engelsk i stedet. Derved efterlod Siumut en hel generation af unge på et mellemtekniker-niveau – af den banale årsag, at de ikke havde de nødvendige sprogkundskaber.

For 20 år siden og tidligere var det dansksprogligt særdeles velfunderede grønlandere, der mødte frem til videregående uddannelser i Danmark, og disse unge havde ikke de fjerneste vanskeligheder med at klare sig i konkurrencen med deres danske kammerater. De unge grønlandere som i dag skal videreuddanne sig, kan derimod hverken engelsk eller dansk på det nødvendige niveau. De ankommer til Danmark efter endt grundlæggende uddannelse fra Godthåb, Jakobshavn eller Hølstensborg – velbegavede og ofte med fine karakterer, men støder så

ved ankomsten til Danmark med et brag mod en betonmur, når de indser, at de slet ikke kan klare det sproglige på de mellemlange eller videregående uddannelser. De fleste af de ganske få det lykkes for, ender dog, efter endt uddannelse, med at blive i Danmark – så glimrende beskrevet i TV-dokumentaren *Flugten fra Grønland*.

Samtidig fik stemmen fra Siumut – for det desværre den eneste, vi har hørt herhjemme i 25 år – danskerne til at tro, at grønlændere ikke holder af Rigsfællesskabet. Igen en fuphistorie, for der er et andet Grønland, hvor kærligheden til Danmark og det danske folk er aldeles usvækket. I de kredse kluklér man og ryster samtidig fortvivlet på hovederne af Siumuts sværmeriske planer om at rive Grønland løs fra Rigsfællesskabet. Og jeg kender dette andet Grønland godt nok til at vide, at planerne ikke så let som Siumut forestiller sig bliver virkeliggjort. Når folkeafstemningen om egentlig grønlandsk selvstændighed finder sted, kan Siumut vise sig at vågne op med svære tømmermænd.

Jo, jeg er godt gal på Siumut! Rasende og indigneret som jeg er over den elendige sociale og uddannelsesmæssige situation, der kendetegner Grønland, og som Hjemmestyret – ikke Staten! – har det fulde ansvar for. Vred over den nepotisme og korrupsion, der kendetegner Grønland, og jeg mener faktisk, at jeg har fuld ret – ja, ligefrem pligt –

til at reagere, når de tragiske sager popper op. Dels fordi alle borgere i Grønland er danske statsborgere, dels fordi Staten, og dermed danske skatteydere, er medfinansierende.

I Dansk Folkeparti, som jeg repræsenterer i Grønlandsk-Dansk Selvstyrekommission, ser vi meget gerne Rigsfællesskabet fortsat altid. Der er så meget, der binder danskere og grønlændere sammen – historisk, følelsesmæssigt og familiemæssigt, at det for begge parter efter tre århundreders tæt samhørighed vil være en historisk katastrofe at bryde båndene.

Unik beredvillighed

Det er altså urimeligt, at det i stor stil er lykkedes for denne lille gruppe af grønlandske politikere dels ved drømmerier om store oliefund og dels ved hjælp af urimelige angreb på Danmark og det danske folk at rejse kunstige barrierer mellem grønlandsk og dansk – en barriere, som ikke generelt afspejler grønlandsk sind, og som jeg ikke et sekund tror på, har vundet gehør i det grønlandske folks flertal.

Jeg finder at en egentlig grønlandsk selvstændighed, alene baseret på håb om selvbårenhed som følge af store oliefund, bør give anledning til stor utryghed i det grønlandske folk. Og jeg finder at hvis det en dag skulle lykkes de grønlandske politikere at få trukket Grønland ud af Rigsfællesskabet, vil

det gøre Grønland til en sårbar deltager i den internationale sikkerhedspolitik.

En vigtig del af diskussionen i Selvstyrekommissionen har været omkring de økonomiske forhold, og det er min opfattelse, at de danske delegationsmedlemmer generelt ikke har ageret i overensstemmelse med Danmarks og det danske folks interesser. Det burde nemlig være evident, at Danmarks Riges undergrund som en selvfølge tilhører Danmarks Rige, og at alle borgere i Rigsfællesskabet får del i de værdier, der måtte findes i undergrunden. Sådant forholdet det sig jo allerede, når det gælder de værdier, der hentes op fra Danmarks undergrund samt i forhold til de værdier, som skabes af danske borgere – og som solidarisk, år efter år, videregives, så de også kommer Grønland til gode.

Og sådan har det faktisk altid forholdt sig: Enorme subsidier blev forud for Hjemmestyrets indførelse overført fra Danmark til Grønland i årene mellem 1953 og 1979, hvor de grønlandske kommuner opnåede fuld udligning i forhold til danske kommuner. Også i årene frem til 1953, mens Grønland endnu havde kolonistatus, overførtes store subsidier fra Staten til Grønland. I alle årene, som det fremgår af DIIS-rapporten fra 2007, *Afvikling af Grønlands Kolonistatus 1945-54*, har Danmark på intet tidspunkt i historien profiteret på Grønland, som tilfæl-

det ellers normalt har været i forholdet mellem koloniherre og koloni.

Danmark har derimod til stadighed – uegennyttigt og ihærdigt – arbejdet på, år efter år, at forbedre forholdene for Grønland og for det grønlandske folk. Som stat har Danmark, i modsætning til mange andre tidligere kolonimagter, således ikke det allermindste at skamme sig over, når det gælder Grønland. Folketinget og Regeringen står pr. definition til enhver tid og med et smil parat til at assistere og yde bistand, når som helst Grønlands Hjemmestyre skulle ønske det.

Denne unikke beredvillighed betragtes fra de danske myndigheders side end ikke som en byrde, men som en kær opgave. På samme måde forholder det sig med det danske folk, som via skattebilletten og uden at mukke sender knapt 3,5 mia. kroner af sted til Grønlands Hjemmestyre, svarende til 66.000 kroner pr. indbygger i Grønland – fra spædbarn til olding.

Burde de regerende grønlandske politikere egentlig ikke anerkende denne enestående imødekommenhed og denne 300 års kærlighedserklæring til Grønland og det grønlandske folk – frem for denne kroniske surhed og denne barnagtige og uværdige jamren?

Søren Espersen er medlem af Folketinget for Dansk Folkeparti

Mellemøsten: Nye grænser, nye konflikter

Anders Jerichow

Realistisk eller naivt: Hvem tror, at Mellemøstens og Nordafrikas grænser vil overleve?

Er man optimist eller pessimist, hvis man tror at Mellemøstens og Nordafrikas nuværende grænser vil holde, indtil de sidste spæde stråler fra solen slukkes?

Optimist er man vel, hvis man tror at grænserne er i overensstemmelse med befolkningernes ønsker og interesser og – hvem ved – i overensstemmelse med Guds vilje, som har en vis betydning på de kanter. I hvert fald fortolkningen af Guds vilje.

Pessimist er man vel så, hvis man har på fornemmelsen at slagsmål og krige om olie og vand og andre resourcer vil udfordre både stater og grænser og fremkalde ny vold og nye konflikter. Man kunne også nøjes med at være realist og spørge, hvorfor og hvordan i alverden Mellemøsten og Nordafrika dog skulle fastholde grænser, der i stort tal er sat af kolonimagter og hyppigt et resultat af århundredgamle konflikter, som stadig ulmer?

En af Mellemøstens ældste nationer – den kurdiske – har på trods af 4000 år gamle rødder aldrig fået en stat. Og en af Mellemøstens yngste stater – De Forenede Arabiske Emirater, verdens næst rigeste samfund – var slet ikke en samlet nation, før de syv små emirater for 37 år siden slog sig sammen i kludetæppet UAE, hvor kun de tre har olie, og de fire lever af overførselsindkomster fra de andre.

Er det naivt at spørge, hvorfor kurdere skulle nøjes med at være et mindretal i deres eget territorium på andre nationers nåde?

Er det naivt at spørge, hvorfor det gigantiske flertal (87 procent) af befolkningen i De Forenede Arabiske Emirater i det lange løb skulle nøjes med at leve under repressiv tolerance – uden borgerskab, uden ytringsfrihed, uden ret til at organisere sig og uden stemmeret i et samfund, de faktisk selv har opbygget i den svedende varme?

Og man kunne også spørge, om det er naivt at tro på, at Israel i al tid kan fastholde eneretten til Jerusalem, som i de sidste tre tusinde år har kendt til 22 andre imperier og kulturer, hvoraf ingen før Israel havde held til at fastholde byen? Hvorfor nu?

En stat slås man sig til

De ældste nationer i Mellemøsten er vel netop den jødiske og den kurdiske. Det jødisk-israelske folk fik held til at (gen-) skabe en stat i 1948 og få den anerkendt af FN, men venter stadig på at blive anerkendt af den arabiske verden og inviteret ind i mellemøstligt samarbejde.

Det kurdiske folk måtte efter Første Verdenskrig se sit territorium splittet op mellem fire (andre) stater, Irak, Syrien, Iran og Tyrkiet. I alle fire stater lever kurdere under sikkerhedstjenesters overvågning og med begrænsning af den politiske frihed, især retten til egen jord og retten til at kræve en stat.

Israelerne vil kæmpe som løver for at overleve som nation; de har skabt Mellemøstens formentlig stærkeste militære forsvar, men de bliver hyppigt isoleret i internationalt samarbejde; de er stadig ikke velkomne eller ligefrem bandlyste i en lang række af verdens andre stater og befinder sig fortsat i en eksistenskonflikt med det såkaldt hellige lands andet folk, de palæstinensiske arabere.

Kurderne er i syv sind, om de skal slås for kulturel frihed, selvstyre eller løsrivelse i hver af de fire stater, hvor de er henvist til at leve, skønt de stadig er hjemme hos sig selv. De er ikke anerkendt som nation af FN; de er overalt ofre for diskrimination, og selv retten til at anvende deres eget sprog er genstand for politisk konflikt.

Imens har palæstinenserne meget af det, som israelere og kurdere drømmer om: De er anerkendt af FN og alverdens regeringer som nation med ret til en stat; de nyder positiv opmærksomhed ikke alene i deres egne verdener – den arabiske og den muslimske – men også i de fleste andre internationale fora. Og dog savner de, hvad israelerne har skaffet sig, altså en stat – ligesom de har gode chancer for at opnå, hvad kurderne ikke tilskrives mange chancer for – det er også en stat.

Vel, de færreste stater i verden er skabt på en global opfattelse af ret og rimelighed. De er blevet til virkelighed efter nationers ofte langvarige kamp for at etablere rammerne for en stat. De fleste har på et tidspunkt også måttet slås for deres stat eller overlevelsen som nation.

På den led blev kurderne, som ellers nok har kæmpet sig gennem århundreders magtoppgør i deres territorium, overhalet af historien, da det meste af Mellemøsten og Nordafrika efter Første Verdenskrig fik tegnet sine grænser af europæiske magter og lokale arabiske herskere.

Men igen: vil kurdere acceptere, at toget er kørt?

Palæstinenserne vil tydeligvis ikke acceptere mindre end en stat. De var faktisk tiltænkt en stat af FN, da verdensorganisationen i 1947 vedtog en delingsplan for det britiske Palæstina-mandat for at gøre det til både en jødisk og en arabisk-palæstinensisk stat. De jødiske nationalister vandt krigen, der blev det første resultat af delingsplanen, og skabte staten Israel. Palæstinenserne og de arabiske stater der førte krigen for dem, tabte og undlod at oprette nogen form for palæstinensisk stat i deres del af området. I stedet tog Jordan kontrollen med Vestbredden, og Egypten erobrede Gaza, som de hver især besatte frem til junikrigen i 1967, hvor Israel overtog besættelsen – i Gaza afsluttet i 2005.

Hvad med Vestsahara?

Hvis kriteriet for at opnå en stat er eksistensen af en rimeligt homogen befolkningsgruppe med fælles identitetsopfattelse, fælles historie og traditioner og sprog og navnlig fælles ambitioner, er en anden nation trådt under fode i Arabien. Og det er Vestsahara, som Marokko besatte i 1975 og siden har koloniseret godt og grundigt.

Ligesom Israel har skabt egne bosættelser på Vestbredden og har flyttet egne borgere ind på besat palæstinensisk jord, har Marokko oprettet nye samfund og flyttet egne

borgere ind i Vestsahara. FN kræver – med noget mindre ildhu end i tilfældet de palæstinensiske områder – også ret for befolkningen i Vestsahara til at afgøre områdets fremtid.

Men Marokko blæser på FN, og den arabiske verden, som på fjerde årti kræver at Israel skal forlade Vestbredden, ser bort fra at Marokko holder Vestsahara besat.

To modsatte tendenser

To delvis modsat rettede tendenser dominerer Mellemøstens nationale udvikling.

Den ene tendens er, at især den arabiske verden har set sine mindretal forsvinde under indtryk af manglende tolerance. De jødiske samfund, som i århundreder har været en del af samfundene i de områder, der i dag er Tunesien, Libyen, Egypten, Syrien, Irak, Yemen m.fl., er forsvundet (kun i Marokko er det jødiske samfund overlevet). Og en betydelig emigration fra forskellige kristne samfund i Libanon, Egypten, Jordan og Palæstina peger også i retning af, at multikultur og flerreligiøs tolerance er bukket under for muslimsk dominans.

Den anden tendens er, at magthavere over hele den arabiske verden – og også i Iran – tydeligvis oplever en folkelig forventning om politisk og økonomisk liberalisering. Samtlige arabiske stater og Iran har i de sidste årtier etableret forskellige former for folkelige forsamlinger med

varierende muligheder for at stille regeringer til ansvar. Alle forsamlinger har uden undtagelse stræbt efter øgede beføjelser, især bedre adgang til at tage beslutninger om nationale budgetter, og efter større frihed til at kontrollere de konkrete magthavere.

I de fleste af landene – faktisk alle undtagen Saudi-Arabien – har det ført til afholdelsen af både regionale og nationale valg handlinger for både mænd og kvinder. I samtlige lande fastholder etablerede eller delvis skjulte magthavere dog endnu grebet om magten, og intet arabisk samfund – med Libanon som nogen undtagelse – har haft mulighed for frit at vælge eller udskifte den øverste magthaver.

Hvis eller når denne politiske demokratisering folder sig yderligere ud, vil den uundgåeligt konfronteres med de økonomisk magtfulde familier, som i dag kontrollerer alle staterne ved den arabiske golfkyst. I samtlige seks arabiske golfstater – Kuwait, Saudi-Arabien, UAE, Bahrain, Qatar og Oman – er de nationale olieindtægter og de herskende familier tæt sammenfiltrede, og de folkelige forsamlinger kan vanskeligt overtage kontrollen med olien uden også at fratage familierne deres ultimative magt.

I flere af staterne vil politisk og økonomisk liberalisering også vanskeligt kunne lade sig gøre uden at bringe staterne i et indenlandsk nationalt dilemma – fordi staternes

arabiske forfatningsbaggrund er i modstrid med deres konkrete befolkningsgrundlag. Alene i De Forenede Arabiske Emirater vil en fuld demokratisering i overensstemmelse med internationale normer gøre det muligt for emiraternes flertal på 87 procent indvandrere at ændre hele statens karakter – og i princippet at gøre det muligt for dem at forvandle UAE til en sydasiatisk stat. Men også i Qatar, Bahrain og Saudi-Arabien ville tilvejebringelsen af demokratiske rettigheder til mindretal på 30-50 procent af befolkningen dramatisk kunne ændre staternes karakter.

Er det tænkeligt at disse arabiske stater vil acceptere at lade deres arabiske historie nedstemme af de indvandrede befolkninger, der har udført det hårde, svedende varme arbejde med at få staterne på benene?

Og modsat: Et det tænkeligt, at de enorme grupper af hårdt arbejdende asiater – i UAE altså flertallet gennem 30 år og foreløbig to generationer – i al fremtid vil acceptere en status som andenrangs borgere?

Demokratiseringen vil udfordre såvel magtsystemer som grænser.

Vold eller andre løsninger

I Israel/Palæstina synes det entydigt, at enten snakker de to folk sig frem til forsoning og nye grænsetegninger i deres omstridte land, eller også vil de to nationer føre nye krige for hver deres stat.

I Kurdistan er de irakiske kurdere godt i gang med at etablere så vidtstrakt et selvstyre, at fuld løsrivelse kun begrænses af politiske overvejelser af, om fordelene ved et selvstyre ikke trumfer risikoen ved at udfordre både det arabiske flertal i Irak og de nabostater, især Tyrkiet, som ikke vil leve med udråbelsen af en kurdisk stat. Men heller ikke Syrien og Iran med hver deres kurdiske mindretal, én million i den ene stat, tre millioner i den anden, vil nødvendigvis se passivt til, at kurdere skaber deres egen stat.

I virkeligheden er Tyrkiet – uanset PKK's blodige uafhængighedskampagne – bedst 'vaccineret' mod løsrivelse, fordi over halvdelen af de tyrkiske kurdere slet ikke længere bor i det kurdiske Sydøstanatolien, men har søgt til større tyrkiske bysamfund mod vest.

Irak kæmper for at overleve som stat, men vil ikke nødvendigvis forblive netop én stat. Ikke alene har kurdere deres egne interesser og deres egne ressourcer, som glimrende kunne finansiere en selvstændig stat. Det har den shia-arabiske befolkning i Sydirak også. Kun den sunni-arabiske befolkningsgruppe, som mistede sine privilegier ved Saddam Hussein-regimets nederlag i 2003, har både en politisk og økonomisk interesse i at holde sammen på Irak for at få andel i de vældige olieforekomster i det kurdiske Nordirak og det shia-arabiske Sydirak. Et fortsat samlet Irak vil være et resultat af

et gigantisk kompromis og en vældig forsoningsvilje, som forudsætter et ophør af de aktuelle blodsudgydelser.

Ved Golfen vil den politiske liberalisering som før eller senere bryder igennem, ikke alene åbne for opgøret om golfsamfundenes ikke-arabiske befolkninger. Liberaliseringen kan også åbne for et debat i fx emiratet Fujairah, om det overhovedet ønsker at forblive i UAE eller hellere vil søge tilslutning til Oman.

I Libanon bliver de kristne samfunds mangeårige proportionsløse indflydelse i dag afgørende udfordret af især den shiamuslimske tredjedel af befolkningen, som gennem bevægelserne Amal og Hizbollah kræver deres ret.

Diktaturet i nabolandet Syrien fisker traditionelt og stadig dygtigt i denne eksplosive udvikling. En anden og fredeligere løsning end en ny syrisk besættelse vil fordre, at de kristne organisationer og militser ikke alene accepterer at aflevere magt og indflydelse, men også vil tiltro Hizbollah & co. villighed til at acceptere en egentlig demokratisering af deres fælles land og den multikultur, som resten af den arabiske verden har så svært ved at leve med. Vil det være muligt i Libanon?

I Somalia, også medlem af den Arabiske Liga, er staten reelt ophørt med at fungere. I stedet har rivaliserende klaner og krigsherrer travlt med at tilgodese hver deres interesser på Afrikas Horn, midt i et af ver-

dens allerfattigste samfund.

I Sudan syntes de nationale konflikter i syd mellem arabisk- og afrikansk-orienterede befolkninger ved årtusindskiftet afløst af forsoning og forventning om et fælles olieeventyr. På længere sigt kan netop striden om enorme olieforekomster føre til nye nationale opgør i både de sydlige provinser og den sydvestlige Darfur-provins; ingen af dem bryder sig om at være underlagt hovedstaden Khartoum i nord.

I Nordafrika vil Marokko også være nødt til at finde en fremtid for Vestsahara, som dette vildt forarmede samfund kan leve med uden at være tvunget til det.

Og Algeriet vil – ligesom Libanon i Mellemøsten – være nødt til at finde en levedygtig balance mellem de dominerende flertal og etniske og religiøse mindretal. Begge samfund har oplevet voldsomme borgerkrige – og begge ved, at borgerkrigspotentialet ligger under overfladen, hvis undertrykkelse og vold ikke erstattes

af liberalisering og institutionel tolerance.

Realisme eller naivisme?

Oveni alle disse truende fortrædeligheder kommer Mellemøstens behov for at få bilagt de aktuelle eller potentielle mellemstatslige konflikter – Israel versus palæstinenserne, Marokko versus Tchad, Syrien versus Libanon, Tyrkiet versus irakisk Kurdistan, Saudi-Arabien versus Yemen i deres fælles provins Asir – og behovet for økonomisk udligning mellem nogle af verdens fattigste samfund ved Golfen og nogle af de fattigste kort derfra, i Yemen, Somalia, Djibuti, Sudan og til dels Egypten.

Så hvem tror, at Mellemøstens og Nordafrikas grænser og nuværende statssamfund vil holde fra nu – og indtil solen slukkes?

Anders Jerichow er kronikredaktør på Politiken og redaktør af Udenrigs

Medvedjevs Rusland?

Mette Skak

Præsidentvalget var den mindste hurdle for Medvedjev på hans vej til at blive Ruslands mægtigste mand. Spørgsmålet er om han får lov til at udøve den magt, som forfatningen tildeler ham

Ud på aftenen søndag den 2. marts i år tikkede der en ikke-nyhed ind på alverdens nyhedsredaktioner: Dmitrij Anatoljevitsj Medvedjev havde vundet det russiske præsidentvalg med 70,28 procent af stemmerne. Stemmeprocenten var lige så høj: 69,8 procent – dvs. højere end ved Duma-valget i december 2007, også ganske forventeligt.

Ikke-nyheden var resultatet af et nøje aftalt spil mellem Ruslands nuværende præsident, Vladimir Vladimirovitj Putin, og Medvedjev, Putins nære ven og sparringspartner i det daglige regeringsarbejde i de sidste otte år, i nyere tid med titel af vice-premierminister samtidig med, at han er bestyrelsesformand for den magtfulde gasproducent *Gazprom*. Putin nominerede ham som præsidentkandidat den 10. december 2007, hvorved det forestående præsidentvalg forvandlede sig til en ikke-nyhed.

Det aftalte spil og især de øvrige manipulationer af valgets konkurrenceaspekt fik OSCE til helt at droppe sin valgobservation. Medierne og eksperterne har derfor stillet skarpt på det urene trav. Derved har omverdenen overset det trods alt væsentlige faktum, at Putin overholdt forfatningen og, at selve magtskiftet den 7. maj modsat mønstret i Ruslands historie var fredeligt, næsten kedeligt.

Beretningerne om valgsvindel såsom stærkt oppustede stemmeprocenter selv i visse af Moskvas kvarterer kan heller ikke overskygge det faktum, at befolkningen i Rusland vitterlig foretrækker Medvedjev fremfor kommunisten Zjuganov, højre-ekstremisten Zjirinovskij og den ukendte demokrat Bogdanov som landets præsident. Det har alle vælgerundersøgelser forud for valget klart dokumenteret. Så Medvedjev indtræder i præsidentembedet

med stor folkelig opbakning, selv om han ikke har tilsvarende proceduremæssig legitimitet.

Derfor kan man sige, at præsidentvalget er den mindste hurdle på hans vej mod at blive den Russiske Føderations mægtigste mand. Det spørgsmål, mange nemlig stiller sig, er, om han får lov at udøve den magt, som forfatningen tildeler ham, fx kontrollen over udenrigspolitikken jævnfør paragraf 86.

Vil Putin og de øvrige *siloviki* – folk med en fortid i de hemmelige tjenester og magtministerier – lade ham udfolde sin egen politik? Eller vil Putin, som annonceret på pressekonferencen den 14. februar, vedblive at trække i alle trådene? Hvordan vil det her forsøg på tomandsvælde overhovedet fungere indadtil i Rusland, hvor folk er vant til håndfast enmandsledelse? Har Medvedjev overhovedet et program, der adskiller sig fra Putins? Eller skal vi indstille os på mere putinisme, evt. i lidt pænere indpakning?

Overskriftens spørgsmålstegn efter Medvedjavs Rusland er ikke noget tilfælde, tværtimod.

Medvedjavs Rusland *er* en ligning med flere ubekendte. Men man kan også overdrive uvisheden, og under alle omstændigheder befinder Rusland sig ved nok et vendepunkt i landets nyere historie: Nemlig Ruslands tilbagekomst på den internationale storpolitik arena, nu som en økonomisk stormagt på linje med andre '*emerging markets*'. Det kalder

man de lande, der lokker med middelklassesegmenter, altså kunder, der skal tælles i mange millioner. Ruslands middelklasse udgør mindst 30 millioner mennesker, så landet er blevet en væsentlig aktør i globaliseringen.

Analysen indledes med det sandsynlige indhold i Medvedjavs politik – vel vidende, at han bliver en præsident med en yderst selvbevidst støttepædagog. Men den magtfordeling er måske ikke så tosset, når man betænker, at Putins varslede indtræden som premierminister kan blive netop det, der holder forsmædede *siloviki* – eksempelvis Igor Setjin og Sergej Ivanov – på tilbørlig afstand. Medvedjev er ingen *silovik*, det gør ham attraktiv som Ruslands nye ansigt udadtil, men kan være en ulempe på hjemmebane, hvor magtkampen ofte er nådesløs – *kto kogo* (hvem vinder over hvem) som allerede Lenin sagde.

Videre belyses Ruslands nyvundne status som såkaldt BRIK-land som en af Putins sejre samt de knaster og udfordringer, der tårner sig op i horisonten, hvis Ruslands økonomiske stormagtsstatus og befolkningens begyndende velfærd skal bevares. Analysen bevæger sig derefter over i det sikkerhedspolitiske spor med afsæt i mysteriet omkring den nye russiske militærdoktrin.

Til sidst drøftes Europas bekymringer og optioner i forhold til Rusland, og der gøres status over Rusland i dag.

Hvad vil Medvedjev?

Medvedjev, der er jurist med en ph.d. i privatret, har en mere af-dæmpet og pragmatisk stil end Putin.

På en offentlig fremtræden i Krasnojarsk under 'valgkampen' advarede han mod den udbredte søgen efter en national ide og lagde luft til den megen sværmeriske udenrigspolitiske tænkning i Rusland. Det var et svirp til Putins to chefideologer, Vladislav Surkov og Vjatjeslav Nikonov, der har søsat 'det suveræne demokrati' som nationalkonservativt samlingsmærke for det nye Rusland – ikke ulig zarismens tre søjler: 'ortodoksi, enevælde og folkelig russiskhed' Medvedjeps egne prioriteter omtalte han i Krasnojarsk som fire I'er: 'institutioner, innovationer, investeringer og infrastruktur'.

Denne management-jargon kan vi lige så godt vænne os til, for det er Medvedjev i en nøddeskal. Også Putin opfører sig, som var han koncernchef for A/S Rusland: ingen pardon over for *whistleblowers*, de skader jo omsætningen, plus forsøg på rettidig omhu, navnlig hvad angår Ruslands dødsensalvorlige demografiske krise.

Som ægte *silovik* og *tjekist* (qua Putins fortid i efterfølgerne til Lenins hemmelige politi, *tjeka*'en) er der imidlertid brutaliteten til forskel mellem ham og Medvedjev. Putin kan finde på at skælde ministre og

guvernører ud foran snurrende TV-kameraer og bruge vendinger som 'sjakaler, der er i udlandets sold' om den helt chanceløse liberale opposition.

Medvedjev ønsker visse indenrigspolitiske omlægninger, fx respekt for privateje af virksomheder, hvor Putin har stået for en renationalisering af Ruslands energi-mastodonter ved at lade sine *siloviki* samt Medvedjev indtræde i ledelsen af dem. Førnævnte Setjin er både Putins vicestabschef og bestyrelsesformand for *Rosneft*, det store statslige olieselskab; Setjin menes at stå bag *Rosneft*'s ikke-venlige overtagelse af oliemagnaten Mikhail Khodorskovkijs yderst rentable olieudvindingsfirma *Jukos*.

Som koncernchef lægger Medvedjev op til for udenrigspolitikken vedkommende at ville prioritere udenrigsøkonomi og stabilitet højere end at udfordre omverdenen sikkerhedspolitisk. Putin, der har været den afgørende udenrigspolitiske aktør i sine præsidentperioder, har tidligere i 2008 kommenteret vredt på det, han ser som NATOs oprustning.

Det søgte Medvedjev den 26. februar at distancere sig fra ved at betone Ruslands værdifællesskab med USA, som noget, der ikke levner andet valg end samarbejde. Han lovede at samarbejde med hvem som helst, der måtte vinde præsidentvalget, men antydede en aversion mod republikaneren John McCain.

Økonomi eller sikkerhedspolitik?

Nuvel, vi kan ikke vide, om den arbejdsdeling, Putin forestiller sig, går ud på, at han tager sig af den hårde sikkerhedspolitik og lader Medvedjev om de bløde udenrigspolitiske emner samt bøvet med at klinke skårene. Uanset hvad, har Rusland imidlertid brug for at tage skeen i den anden hånd, præcis som Medvedjev signalerer.

Omverdenen blev foruroliget over Putins tale i München, og analytikeren Ariel Cohen sammenligner Ruslands kurs under ham med kejser Wilhelm vel at mærke efter, at han havde fyret sin udenrigspolitiske støttepædagog, nemlig Bismarck (*Udenrigs*, nr. 1, 2007). Men det er ikke for ingenting, at Medvedjev blev nomineret til præsidentposten af Putin. Nok taler Medvedjev om frihed – personlig frihed, pressefrihed osv. – men han har stået last og brast med Putin under hans mange stramninger, fx den yderst byzantinske NGO-lov af januar 2006.

Nok så sigende har Medvedjev været i Beograd og bekræftet Putins opbakning til Serbien i den ømtålelige sag om Kosovo. Men det kan sagtens være udenrigsøkonomen Medvedjev, der agerer, mere end sikkerhedspolitikeren.

Kremls støtte til Serbien handler nok så meget om gasledningen *South Stream*, der skal forsyne det sydlige Europa med gas fra *Gazprom* som konkurrent til den *Nabucco*-ledning,

der skal bringe centralasiatisk gas til Europa via Tyrkiet og uden om Rusland. Så det var lige så meget formanden for *Gazproms* bestyrelse, ikke bare Ruslands kommende præsident, der talte ved underskrivelsesceremonien i Beograd den 26. februar. Medvedjev udnævnte da *South Stream*-aftalen til at udgøre fundamentet i et europæisk energisikkerheds-regime.

I det hele taget er den særlige måde, hvorpå den russiske stat er 'indlejret' i det russiske erhvervsliv, som det hedder hos globaliseringsforskere som Peter Evans, ganske interessant udenrigspolitisk set.

Netop *Gazprom* har udkæmpet adskillige 'gaskrige' mod Ukraine og Hviderusland, og sammenholder man det med *Gazproms* muskuløse adfærd over for vestlige energigiganter, bekræfter det en tese om nutidens internationale politik, som den amerikanske strategiske analytiker Edward N. Luttwak har fremsat: Verden bevæger sig fra en tilstand med klassisk militær og sikkerhedspolitisk rivalisering ('*geopolitics*') over mod en økonomisk rivalisering mellem staterne ('*geo-economics*'). Det første er kort fortalt blevet for farligt, det andet for fristende.

Samtidig tyder meget på, at Medvedjev og andre russiske udenrigspolitikere er klar over, at Rusland ofte overspiller sine geo-økonomiske trumfkort og sin øvrige udenrigspolitik. Hårde nysere som førnævnte Nikonov ved godt, at Ruslands trus-

sel om at anerkende Abkhasien og Sydossetien som modtræk til Kosovos selvstændighed er et tveægget sværd. Derfor belærte han i *Izvestija* fra 8. marts 2008 i stedet sine læsere om betydningen af de *bløde magtformer* i international politik – som havde han læst Joseph S. Nye og fulgt kurser i det danske udenrigsministerium!

Timingen passer, for nu er valgene til både Duma og præsident ovre. Rusland behøver ikke længere at stå stejlt i sin udenrigspolitik af rene og skære valgtaktiske hensyn, som vi gang på gang har set det i 2007 og 2008. Om nogen er Medvedjev manden, der kan tale udenrigspolitikken ned i et mere naturligt konfliktleje, mens Putin kan signalere kontinuitet indadtil.

Rusland som BRIK-land

Budskabet om, at Rusland som en anden Terminator er vendt tilbage som hovedaktør i international politik, blev bragt af Putin selv i München-talen fra 10. februar 2007 i denne indpakning: “Fru forbundskansleren var inde på det. Indiens og Kinas samlede BNP i købekraftpariteter overgår USA’s. Opgør man på samme måde BNP’et for landegruppen BRIK – Brasilien, Rusland, Indien og Kina – overgår det EU’s samlede BNP. Ekspertes mener, at denne kløft vil vokse inden for en overskuelig fremtid. Der er ingen tvivl om, at de nye globale vækstcen-

tres potentialer vil blive omsat i politisk indflydelse og styrke multipolariteten.”

De eksperter, som Putin hentyder til, er finanshuset Goldman Sachs, der lancerede BRIK-begrebet om de nævnte fire geopolitiske og geo-økonomiske giganter i en hyppigt citeret verdensøkonomisk prognose (Purushothaman og Sachs, “*The BRICs’ Path to 2050 ...*”, 1. oktober, 2003).

Som de stormagter, BRIK-landene er, har de meget selvbevidste regeringer, der prøver at styre og optimere det enkelte lands globalisering i tæt, korporatistisk samspil med erhvervslivet. Ruslands ovenfor beskrevne statslige monopolkapitalisme er ingen undtagelse, ej heller når det gælder satsningen på eksport og økonomisk åbenhed som kontrast til Sovjetunionens lukkethed. Den økonomiske nedsmeltning i Rusland i 1998 pustedede liv i den nye hjemmemarkedsproduktion på markedsøkonomiske vilkår, og i 2000 var kurven vendt.

Der er nu stabil vækst, arbejdsløsheden er faldet til ro og reallønnen steget. Kapitalflugten er vendt til det modsatte, og udlandet begynder for alvor at investere i Rusland. 2007 slog rekorden fra året før: 121 mia. \$ i samlede russiske og udenlandske investeringer, dvs. en fordobling. Folk har fået biler, IKEA-møbler og rejser udenlands som aldrig før i Ruslands historie.

Okay, det er Putins svineheld og

ikke hans fortjeneste, at både olie- og gasprisen på verdensmarkedet er gået støt opad i begge hans præsidentperioder. Men han har suppleret med skattereformer og genoprettet statens funktionsevne indadtil i Rusland og derved skabt den ro og stabilitet, som russerne har hungret efter oven på Jeltsin-årenes kaos. Metoderne minder om Peter den Store – tænk på de syv superguvernører, Putin indsatte for at ånde Ruslands regionale guvernører, republikpræsidenter og lokalforvaltninger tungt i nakken. Dette centralistiske tiltag kan imidlertid godt have styrket fremfor svækket menigmands retsstilling, selv om korrupsion og embedsmisbrug forbliver et enormt problem.

Fortidens hypermilitarisme plager stadig Rusland: våbenindustrien er stort set ene om at være højteknologisk; den beskæftiger over halvdelen af landets videnskabsmænd og -kvinder og står for over 70 procent af vidensproduktionen (se Blanks artikel i *Problems of Post-Communism*, nr. 1, 2008). Men i dag befinder forsvarsudgifterne sig på et anderledes jordnært niveau: under fem procent af BNP siden år 2000, hvor CIA førhen talte om en rustningsbyrde på 25-30 procent af den sovjetiske samfundshusholdning. Faktisk ryster den russiske rustningsøkonom Vitalij Shlykov på hovedet, når talen falder på, om CIA's eller deres amerikanske rivalers estimater var korrekte. Det rigtige tal, som de aldrig fandt frem

til, siger han og slår en skraldatter op – det var sgu 100 procent! Han understreger, at hovedtendensen er en de-militarisering af økonomien, ikke oprustning, selv om Putin kaster lidt lunser ud i form af enkeltstående prestigeprojekter (*personligt interview*, Moskva, januar 2008).

WTO

En anden knast i forhold til Medvedjvs strategi med innovationer, investeringer og infrastruktur er, at Rusland som den eneste af BRIK-stormagterne ikke er medlem af WTO, sådan som Ukraine og visse andre post-sovjetiske lande er. Så længe Rusland er en petrostat, der bare skal leve af olie og gas, er problemet ikke så stort. Og dog. For skal olie- og gaseventyret fortsætte, vil det kræve enorme investeringer i udvindings- og forsyningsinfrastruktur.

Her er Putins re-nationaliseringer og *Gazproms* muskuløse forhandlingsstil problematisk uanset, at investeringerne begynder at vælte ind. Et WTO-medlemskab vil afstive Ruslands ry som marked og pålidelig samarbejdspartner på en måde som ingen reklamekampagne kan. Hertil kommer den bagvedliggende vision om helt at bryde med energieksportens dominans af udenrigshandelen, som man finder i mange af Putins taler og hos Medvedjev. Visionen vil falde til jorden, hvis Rusland vedbliver at stå uden for WTO.

WTO-medlemskabet har længe været en mærkesag for Kreml, men man er tilsyneladende løbet sur i de komplekse optagelsesforhandlinger og siger nu, at det ikke er så vigtigt – stolthed spiller tydeligvis ind. Ikke mindst de russiske landmænd frygter konkurrencen fra udlandet, og WTO-medlemskabet vil givetvis gøre livet surt for de mange mindre konkurrencedygtige producenter i Rusland. Måske har Rusland ligefrem brug for WTO som stressfaktor: Stik mod normal praksis har fx IKEAs afdelinger i Rusland opgivet at have lokale møbelfabriker som underleverandører, da de ikke kan leve op til IKEAs produktstandarder.

Under overskiften innovation gemmer der sig ifølge Medvedjev en satsning på informationsteknologi (IT). I teorien ligger det lige til højrebænet, når det drejer sig om Rusland. Landet har fået en hær af eminente matematikere, naturvidenskabsfolk og ingeniører i arv fra Sovjetunionen – sammenlagt ca. en halv million sådan menneskelig kapital, og Rusland vedbliver at være det europæiske land, der producerer langt det største antal højtuddannede.

Godt 20 procent af den voksne befolkning har taget internettet til sig som seriøs kilde til information og andre formål, for RuNet, som det hedder, er ikke underlagt statslig censur (modsat situationen i Kina). I løbet af 1990'erne voksede der en kreativ russisk IT-industri frem, og software-eksporten er faktisk Rus-

lands mest konkurrencedygtige på verdensmarkedet. IBM satser nu på de russiske matematikeres kunnen og har åbnet et udviklingslaboratorium i Moskva.

Men russerne kan på ingen måde hamle op med inderne som software-eksportører. Ifølge data fra D.J. Peterson, *Russia and the Information Revolution* (RAND, 2005) udgjorde den russiske IT-eksport i 2003 højst 1/30 af den indiske, som lever højt på, at den indiske elite taler engelsk på modersmålsniveau som Indiens arv fra tiden som britisk koloni. Nummer to og tre i rækken af IT-eksportgiganter er de lige så professionelt engelsktalende lande Irland og Israel.

Derfor peger russiske og vestlige analytikere på Ruslands indbyggede sprogproblem, hvortil kommer de nationalistiske politikeres og til tider myndighedernes IT-fjendske holdninger. Hvis Rusland skal udnytte sine enestående potentialer på området, er det nødvendigt, at der seriøst udvises åbenhed, globalisering og professionalisme over for omverdenen.

Imidlertid har de politiske konjunkturer under Putin stimuleret det stik modsatte: xenofobi kulminerende i *hate crimes* mod sagesløse mørklødede udlændinge. For det er ikke bare styrvolterne i Putins ungdomsbevægelse *Nashi*, men ham selv, der har hetzet mod de liberale og mod Vesten og bidraget til såvel forråelse som fordummelse. På den

baggrund virker Medvedjevs og Putins egne højtflående tanker om Rusland som 'ide-land' fremsat på *XI St Petersburg Economic Forum* i 2007 ude af trit med virkeligheden. Karakteristisk nok foreslog han i trontalen af 26. april 2007 at skabe en national fond for det russiske sprog til støtte for russiskundervisning og studiet af russisk litteratur verden over.

Flere iagttagere vurderer, at festen meget vel kan være ved at slutte: Oven på de otte fede år med Putin vil følge nogle om ikke magre, så i hvert fald udfordrende år for putinismen. Inflationen (p.t. 12 procent) og navnlig prisstigningerne på dagligvarer giver murren i krogene, og mange russere er betænkelige ved den magts arrogance, der hersker i Kreml indadtil som udadtil.

Ganske vist har Rusland lige nu en enestående chance for at indhente det forsømte og opbygge infrastrukturen, men stadig er omverdens konstruktive medspil kritisk af hensyn til at opnå investeringer der, hvor behovet er akut. Imidlertid er Putins anseelse selv i det ruslandsvenlige Tyskland styrtdykket til et niveau på linje med USA's nuværende præsident George W. Bush.

Det er problematisk, for Vesten er simpelt hen livlinen til ikke bare materiel højteknologi, men også politisk-institutionel teknologi samt den kulturelle og sikkerhedspolitiske europæiske identitet, som russerne

ikke er et sekund i tvivl om, den dag de bliver tvunget til at vælge mellem deres forankring i Europa eller Asien.

Dermed er vi ovre i sikkerhedspolitikken.

Militærdoktrinen, der døde

For Rusland er der enorm prestige forbundet med at følge USA's eksempel på det udenrigs- og sikkerhedspolitiske område. Man har skabt et nationalt Sikkerhedsråd og lancerer jævnligt sikkerhedspolitiske programerklæringer i stil med USA's nationale sikkerhedsstrategier.

Derfor forlød det længe, at der i løbet af 2007 ville komme en ny russisk militærdoktrin som afløser for det store doktrin-kompleks fra 2000 og den midlertidige opfølgning af 2. oktober 2003 (*Aktual'nye zadatji razvitija Vooruzjonnykh sil Rossijskoj Federatsii*; se de Haas i *Baltic Defence Review*, nr. 12, 2004). Men 2007-doktrinen kom aldrig, og de Kreml-insiders, jeg har talt med, bliver forlegne, når man spørger til den. Ved nærmere eftertanke er det ikke så afgørende for os at have en militærdoktrin, lyder svaret.

Forklaringen på den overraskende vending, som sagen har taget, ligger antagelig i de signaler om doktrinens indhold og sigte, der er sluppet ud.

Således kunne man i *Nezavisimaja Gazeta* den 25.-26. august 2006 læse, at nu hvor Ruslands omstilling fra

diktatur til demokrati er ovre, er tiden inde til ikke bare at specificere trusler, men også at udpege den Russiske Føderations allierede og fjender i en evt. krigssituation.

Ordren om at udarbejde en ny doktrin kom fra daværende forsvarsminister Sergei Ivanov, der lagde arbejdet i hænderne på udvalgte officerer fra Generalstaben og embedsmænd fra Sikkerhedsrådet. Avisens kilde til arbejdet med doktrinen var den åbenmundede og fritænkende generalmajor Jurij Kirsjin, der blandt andet har skrevet en sønderlemmende kritik af Stalins forsvarspolitik før og under Anden Verdenskrig, men alligevel bevaret sin stilling ved Generalstaben åbenbart som medforfatter til doktrinen.

Kirsjin understregede den afgørende betydning af at opregne hhv. venner og fjender, fordi Rusland kan være allieret med nogle stater i bestemte krige og konflikter, men med andre i andre typer konflikter. Derved lagde han op til almindelig statsræson, hvor stater ikke har permanente venner, kun permanente interesser.

Han gjorde det klart, at Rusland bør alliere sig med USA og NATO i kampen mod terror og mod uansvarlige diktatorer, der truer omverdenen med masseødelæggelsesvåben – velsagtens en hentydning til Irans leder Mahmoud Ahmajinedad og Nordkoreas Kim Jong Il! Omvendt mente Kirsjin, at Rusland kun blive USA's og NATOs modstan-

dere i en evt. krig om verdensordenen.

Selv med denne tilføjelse forekommer det, at Kirsjins udlægning af teksten har placeret ham på kollisionskurs med de dominerende ærkekonservative strømninger i det russiske militærs top. Selv om 2003-papiret og almindelig sund fornuft tilsiger, at USA og NATO ikke er fjender af Rusland og derfor ikke bliver landets modstandere i en evt. storkrig, har toneangivende russiske militære topfolk mere end svært ved at slippe fortidens fjendebillede. Kirsjin ville nemlig omdefinere Ruslands syn på henholdsvis retfærdige og uretfærdige krige og sætte krigen mod terror i centrum som det 21. årh.s svøbe – og samtidig bekrige Ruslands egen falske patriotisme og falske fjendebilleder.

Sagt på en anden måde har de mere sikkerhedspolitisk fremsynede og ansvarlige kræfter i Kreml besluttet at lægge låg på sagen formentlig for ikke at udstille og forpligte Rusland på de oldnordiske og modproduktive fjendebilleder, der trives i det russiske officerskorps og dets støtter i Dumaen samt hos eurasiater som Aleksandr Dugin.

Ergo skal man ikke overdrive den indflydelse, som de sværmeriske chauvinister i Rusland egentlig har, når det kommer til det operationelle niveau af russisk sikkerhedspolitik. For ganske vist er munden hermed blevet lukket på Kirsjin, men så sandelig også på hans modstandere.

Europas bekymringer og optioner

Der tales og skrives meget om EU's svaghed og splittelse, men realiteten er, at ikke mindst Putins og *Gazproms* fremfærd har skabt nyt fodslag i EU for at modvirke det, man opfatter som russisk afpresningspolitik. Således har EU vedtaget et overordentlig ambitiøst program for at sænke CO₂-udslippet, som i sin effekt bliver et særdeles mærkbart Ruslands-politisk tiltag – det vil generobre meget af EU's handlefrihed. For Europas afgørende og generelt dårligt udnyttede ruslandspolitiske optioner og bliver den fælles besluttsomme optræden via EU, som påpeget i det ruslandsstrategiske papir, som tænketanken *European Council on Foreign Relations* debuterede med den 7. november 2007.

Der går simpelt hen en lige linje fra de enkelte EU-landes – inklusive Danmarks! – fuldtone opbakning bag EU til Vestens muligheder for normativt at påvirke Rusland i retning af demokrati, retsstat og fredelighed.

Det skyldes, at EU endnu mere end NATO ser sig selv som et værdifællesskab baseret på Europarådets høje standarder for menneskerettigheder jf. Lissabontraktaten. Det gør EU til en krumtap for den normativt ambitiøse vestlige ruslandspolitik ligesom Europarådet selv; her skal man jo huske, at Rusland er medlem af Europarådet og er blevet pålagt at ophæve dødsstraffen.

Siden 1999 har den russiske stat ikke foretaget en eneste henrettelse.

Andrei Tsygankov, en russisk politolog med speciale i Ruslands udenrigspolitik ser Vestens anerkendelse af Rusland som determinant for magtforholdet mellem de liberale og de anti-liberale kræfter i Rusland, en plausibel tese. Men denne indsigt betyder ikke, at Vesten ukritisk skal stryge Rusland med hårene, tværtimod må man spille på, at Ruslands selverkendte europæiske identitet indebærer en forpligtelse på nutidens europæiske standarder. Grunden til, at Kina og Indien får en blidere medfart er jo, at de vedgår sig en asiatisk identitet.

Endvidere må russerne bringes til at indse, at de får megen særbehandling allerede eksempelvis via Ruslands præmature optagelse i G8.

Selv om de russiske magthaveres egen stil er at give den som *machoer* og machiavellister er de bestemt ikke upåvirkede af EU som forbillede. Det gælder integrationen indadtil i EU, som har meget mere betydning i dagligdagen end NATOs udvidelse af medlemskredsen, og det gælder EU's udpræget bløde magt som aktør i international politik jf. Nikonovs føromtalt besyngelse af denne magtform.

Samtidig skal man ikke være blind for to andre forhold: Trods Ruslands generelle hetz mod NATO er Kreml påfaldende afdæmpet i sin kritik af NATOs militære operation i Afghanistan.

ISAF-operationen løser nemlig et akut sikkerhedsproblem for Rusland. Derfor forlyder det nu, at NATO og Rusland vil til at samarbejde tæt om at få forsyninger til ISAF-styrken frem gennem SNG-territorium, dvs. Usbekistan og Kasakhstan, så NATO ikke behøver at forlade sig på det notorisk ustabile Pakistan.

Budbringeren af denne nye drejning i russisk NATO-politik er en velkendt høg i russisk sikkerhedspolitik, nemlig Ruslands nye NATO-ambassadør Dmitrij Rogozin (*Financial Times*, 7. marts, 2008). Det siger noget om den gensidige afhængighed og tillid mellem Rusland og NATO, som der faktisk er at spille på nedenunder overfladen af kold krig og russisk udvidelseshysteri.

Det andet forhold, der påkalder sig opmærksomhed, er EU's samtidige offentliggørelse af et alarmistisk strategi-papir om udsigten til kold krig i de arktiske egne som følge af klimaændringerne. Ophavsmændene var EU's Høje Repræsentant for den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik Javier Solana, og udenrigskommissæren Benita Ferrero-Waldner (*The Guardian*, 10. marts, 2008).

Blandt andet slog de ned på Kremls demonstrative plantning af det russiske flag på Nordpolens havbund i august 2007 som en begivenhed med "mulige konsekvenser for international stabilitet og europæiske sikkerhedsinteresser".

Det er lige præcis udsigten til

'geo-økonomi' i Arktis, der foruroliger EU: Intens rivalisering om ressourcer og handelsruter efterhånden som Nordvestpassagen, senere Nordøstpassagen bliver sejlbare som alternativ til de lange ruter gennem Suezkanalen og Malaccastrædet eller Panama-kanalen. Det manifesterer sig for et nyt NATO, der skal fremlægges på topmødet i Bucharest i april 2008, lufter de samme bekymringer affødt af Ruslands offensive fremfærd i international politik (*sammesteds*).

Med andre ord trækker der skyer op i horisonten for Rusland – økonomisk og sikkerhedspolitisk. Det er imidlertid ikke noget dårligt tegn. Rusland er givetvis farligere, når landet ikke får kritisk modspil. Alt tyder nemlig på, at saglig, kritisk dialog samt en beslutsom og klar politik fra omverdenens side gør indtryk i Kreml.

På en måde er vores stærkeste våben en fordomsfri, seriøs ruslandsekspertise – for kritikerne af vestlig ruslandspolitik har desværre ret, når de peger på den overfladiskhed og inkonsekvens, der ofte præger Vestens syn på Rusland.

Rusland anno 2008 og frem

Det billede, der aftegner sig, er et Rusland som nok afstiver sig med koldkrigeriske manøvrer og udviser foruroligende tendenser i sin indenrigspolitik, men som ingenlunde er uden for pædagogisk rækkevidde.

Under den kølige og blankpolerede overflade som BRIK-stormagt ser det ud til, at beslutningstagereliten er ved at få et mere realistisk syn på, hvilke svagheder og faldgruber, der lurer.

Derfor er det ikke sikkert, at det vil gå Rusland så galt som spået af Harvey Balzer (se *Post-Soviet Affairs*, nr. 3, 2005). Han parallelliserer til Spaniens katastrofalt ensidige og dårligt forvaltede grundlag for sin opstigning til verdensmagt i 1500-tallet på basis af sølv og guld – i Ruslands tilfælde gas og olie – en opstigning, der som bekendt endte brat med den Uovervindelige Armadas forlis ud for Skotlands kyst. Men skal Rusland klare skærene for nu at blive i billedet, er det afgørende, at den bølge af vækst, som Rusland nu rider på, administreres klogt og fremsynet og det vil nødvendigvis sige i tæt samspil med Vesten, i al fald ikke det modsatte.

Valget af Medvedjev til landets nye præsident er ikke nogen dårlig begyndelse. Han signalerer åbenhed og saglighed iblandet loyalitet over for den kurs, som Putin har udstukket. Det betyder, vi ikke kommer til at stå over for et liberalt, individ-orienteret Rusland sådan som vi forstår begrebet liberal. Scenariet bliver

snarere et Rusland, hvor putinismen har fået et tiltrængt tilskud af realitetssans, dvs. et knap så bøst Rusland. Så må man heller ikke glemme, at Rusland er et land, der ofte byder på overraskelser – både af den ubehagelige og den rare slags. Det ved eliten alt om, det er en af grundene til, at den ikke har travlt med at ophæve moratoriet på dødsstraffen: Det er dens livsforsikring.

Hvad angår Putin som den onde zar og Medvedjev som den gode, sådan som det fremstår her, vil jeg slutte med at genopfriske mindet om Aleksandr Lebed, der omkom i 2002 og derfor aldrig blev præsident for Rusland, som mange i Vesten dengang håbede på. Menneskerettighedsaktivisten Aleksandr Sungurov fra Sankt Petersborg bekræfter, at Lebed før sin død var eneste realistiske alternativ til det Putin-scenarion, vi har set.

Men med Lebed som præsident ville det være gået langt værre, insisterer han: Putins rolle som bestyrer af den mere autoritære fase af systemskiftet er langt fra det værste, der kunne være overgået os! (*Russia Profile*, 6. marts 2008).

Mette Skak er lektor ved Institut for Statskundskab, Århus Universitet.

De franske socialister mangler leder og politik

Connie Pedersen

De franske socialister prøver at komme på benene igen efter tre tabte præsidentvalg på stribet. Men de er uenige om, hvem der skal være deres leder, og hvilken politik de skal føre

Det franske socialistparti er som en bus, hvor alle passagererne vil styre, og hvor GPS'en er blevet væk. Sådan har en bladtegner illustreret situationen i partiet, og han rammer plet. Det er et politisk – og et personligt – drama der udspiller sig i bussen med socialisternes røde rose malet på siden.

Socialisterne tabte ikke kun præsidentvalget, de tabte også det efterfølgende valg til Nationalforsamlingen – dog ikke helt så stort som frygtet. Så i dag ser det politiske landskab således ud: det borgerlige, gaulistiske UMP har præsidentposten og et flertal på 359 deputerede i Nationalforsamlingen. Socialisterne har 149 medlemmer, og så er der et lille midterparti, MoDem, og nogle mindre partier på venstrefløj. Det betyder, at socialisterne er *oppositionen* i Frankrig, men de mange inter-

ne problemer i socialistpartiet gør det til en meget tavs opposition.

Oven på de to valgnederlag i foråret, gav præsident Sarkozy socialisterne endnu en politisk mavepuster ved at stjæle nogle af partiets gode folk til poster i den borgerlige regering fx Bernard Kouchner, der blev udenrigsminister.

Præsident Sarkozys hvedebrødsdage med den franske befolkning er ganske vist ved at være forbi, men det er ikke, fordi den socialistiske opposition presser ham. Præsidenten har oplevet et voldsomt fald i sin popularitet i 2008, og det er der både private og politiske grunde til. Sarkozy eksponerer sit privatliv for meget efter franskmændenes mening, og de har svært ved at tage hans ægteskab med ex-topmodellen Carla Bruni alvorligt. Desuden lader de økonomiske resultater vente på

sig. Under valgkampen lovede Sarkozy, at folk, der 'arbejdede mere, også skulle tjene mere', men de økonomiske konjunkturer er ikke med den franske regering, og fransk-mændenes købekraft er ikke blevet forbedret.

Formandsposten

I ti år har socialistpartiets leder heddet François Hollande. Det er en 54-årig gemytlig og kompromissøgende mand. Indtil for trekvart år siden boede han sammen med socialisternes præsidentkandidat, Ségolène Royal.

Det var Hollande, der samlede stumperne af socialistpartiet op efter katastrofevalget i 2002, hvor socialisternes præsidentkandidat, Lionel Jospin, ikke engang nåede frem til anden valgrunde, men blev slået af den yderliggående højrepolitiker Jean-Marie Le Pen. Hollandes fortjeneste er at han har holdt sammen på partiet, men det er sket på bekostning af en helt nødvendig fornyelse som fx den, det britiske Arbejderparti har været igennem.

Som socialistpartiets formand havde Hollande regnet med, at han skulle være socialisternes præsidentkandidat sidste år. Men sådan kom det ikke til at gå. Han blev overhalet indenom af sin kone, Ségolène Royal, som hurtigt viste sig at have langt bedre fat i vælgerne end han. Det blev begyndelsen til et politisk og personligt opgør, som svækkede par-

tiet under valgkampen, og som stadig sætter sit præg på det.

Under valgkampen havde socialisterne reelt en præsidentkandidat – Ségolène Royal – og en partiformand – François Hollande – som ikke talte sammen, fordi de privat var ved at blive skilt, og fordi de konkurrerede politisk. Det var en uholdbar situation.

Det endte da også med en separation. Efter valget bad Royal Hollande om at flytte. Hun forklarede, at de længe havde haft problemer i deres forhold, men hun havde valgt 'at sætte en parentes om de ægteskabelige problemer i valgkampen', sagde hun. Efter at separationen var blevet officiel, indrømmede fremtrædende partimedlemmer, at den anspændte situation mellem de to havde skabt problemer under valgkampen.

"Aldrig i fransk historie, som ellers har oplevet lidt af hvert, har vi været vidne til en sådan situation. Aldrig nogensinde har det politiske liv været så åbenlyst påvirket af private problemer", skrev avisen *Le Monde* efter valget.

Socialisterne tabte præsidentvalget den 6. maj 2007, og efterfølgende er der udgivet en halv snes bøger om, hvorfor det gik så galt. De fleste af dem er meget kritiske over for Ségolène Royal og hendes måde at føre valgkamp på, så i slutningen af 2007 kom Royals forsvar i form af en bog med titlen *Ma plus belle histoire, c'est vous (Min smukkeste historie, det er jer (vælgerne, red.))*. Heri erkender

hun, at hun mistede pusten midt i valgkampen, fordi hun satte for lang tid af til at indsamle vælgernes ønsker, inden hun sammenfattede dem i et politisk program. I mellemtiden havde Sarkozy taget teten, og hun indhentede ham aldrig.

Men hun fik heller ikke den støtte, hun skulle have haft fra socialistpartiet og fra sin partner, François Hollande. "For at vinde en anden gang skal hele partiet støtte kandidaten, og så skal kandidatens partner virkelig være forelsket i kandidaten", skriver hun. Partiformand Hollande drog den konsekvens af valgnederlagene, at hans tid som formand var forbi, og han går af på partiets kongres til november.

Ségolène Royal derimod fortsætter. Ganske vist tabte hun til Nicolas Sarkozy med 47 pct. af stemmerne mod hans 53 pct., men hun mener, at hun tabte med ære, for i modsætning til Jospin i 2002 nåede Royal frem til anden valgrunde, og hun fik 17 mio stemmer. Så efter at hun har sundet sig oven på nederlaget, og hun og Hollande er flyttet fra hinanden, melder hun sig nu på banen igen – som kandidat til formandsposten i stedet for sin tidligere mand og som partiets præsidentkandidat i 2012.

Men Ségolène Royal har mange konkurrenter.

Konkurrenterne

Ségolène Royals alvorligste konkurrent er borgmesteren i Paris, Ber-

trand Delanoë. De er begge to meget populære blandt socialistpartiets menige medlemmer, men ingen af dem har en særlig stærk base i selve partiapparatet.

Det har til gengæld de såkaldte 'gamle elefanter' som Dominique Strauss-Kahn, tidligere finansminister, nu direktør for Den internationale Valutafond, og Laurent Fabius, tidligere regeringschef. De blev begge slået af Ségolène Royal, 'gazellen', i kapløbet om at blive præsidentkandidat, og deres fraktioner kan ikke i øjeblikket stille med en kandidat, der kan blive valgt til formand. Men de to 'gamle elefanter' og deres tilhængere er gået sammen om at forhindre, at Royal og Delanoë får posten som partiets leder. De samarbejder med en tredje gruppe, som sommetider bliver kaldt 'de unge løver', bl.a. den unge politiker Arnaud Montebourg, som støttede Royal op til præsidentvalget, men som nu går sine egne veje.

Det er en sand jungelkrig mellem elefanter, løver og en gazelle, og socialistpartiets lammende problem er, at de populære politikere står svagt i partiapparatet, og dem der står stærkt, er ikke særlig populære.

Under præsidentvalgkampen forsøgte Ségolène Royal at gøre det til en fordel, at hun ikke havde nogen stærk base i partiapparatet. Hun er en stor tilhænger af, at vælgerne skal inddrages mere direkte i politik – det såkaldte deltagerdemokrati – og hun opbyggede sin egen inter-

netbaserede organisation, *Désirs d'avenir*. Hun omtalte sig selv som en fri kvinde, og hun sagde konsekvent 'jeg' og ikke 'socialistpartiet', når hun omtalte sit politiske projekt. Men efter valgnederlaget har hun erkendt, at hun bliver nødt til at have et bedre fodfæste i socialistpartiet, hvis hun vil være dets leder og præsidentkandidat i 2012.

Så hun kan enten alliere sig med en af de eksisterende stærke fløje i partiet, eller hun kan prøve at opbygge sin egen base i partiet. Hvis hun vælger en alliance, vil den mest oplagte fløj – trods de private og ægteskabelige problemer – være François Hollandes fraktion. Han står stadig stærkt i partiet, selv om han må gå af som formand til efteråret. I sin bog åbner Royal for et samarbejde med sin tidligere mand: "Da François Hollande for nylig talte om måske at vende tilbage (til hende, red.), sagde jeg til ham, at det ikke var nogen god ide, men at et fælles politisk arbejde helt sikkert kunne komme på tale".

Ségolène Royal siger ligeud, at hun satser på at blive både socialistpartiets formand og dets præsidentkandidat i 2012. Det sidste er meget kontroversielt. Hun er den eneste, der kan hamle op med præsident Sarkozy i øjeblikket. Det viser meningsmålingerne klart. Derfor er det i hendes interesse, at den, der bliver valgt til formand til efteråret, også bliver præsidentkandidat. Tilsvarende vil hendes modstandere

kun vælge en formand til efteråret og vente med at udpege partiets præsidentkandidat i håbet om, at en anden socialist kan blive stærk nok til at udfordre Sarkozy i 2012.

I øjeblikket har den borgerlige præsident stort set frit spil over for den socialistiske opposition, fordi den er så splittet. Et eksempel: I begyndelsen af året holdt præsidenten en stor, velbesøgt pressekonference, hvor han lancerede en række politiske initiativer. Bagefter jagtede journalisterne socialisterne for at få deres reaktion på præsidentens udspil.

Men socialisterne kunne ikke samles om en fælles reaktion. I stedet indkaldte de til tre forskellige pressekonferencer tre forskellige steder i byen med hver deres fremtrædende socialist. Der var ingen fælles talsmand med tilstrækkelig gennemslagskraft, og resultatet var at socialistersnes modspil druknede.

Det rod skyldes ikke kun personmodsatninger og intern rivalisering, det er også udtryk for, at socialisterne ikke kan blive enige om partiets politiske linje.

Fornyelse

Under præsidentvalgekampen kom Ségolène Royal for skade at udtale sig positivt om Tony Blairs modernisering af det britiske Arbejderparti, og det faldt mange af hendes partifæller for brystet. De vil ikke vide af Blairs tredje vej, der bygger bro mellem socialisme og liberalisme. Det

har altid været en fundamental del af det franske socialistpartis ideologi, at der er en kløft mellem socialisme og liberalisme.

Så det var ikke socialistpartiet men derimod Sarkozys borgerlige UMP-parti, Blair besøgte i begyndelsen af året. Sarkozy har gjort 'åbning' over for andre politiske partier til en vigtig del af sin politik, så det var med Blair i hånden, at præsidenten trådte op på scenen på et stort møde i UMP i Paris.

Men socialistpartiet bliver nødt til at forny sig, det er alle enige om, spørgsmålet er bare hvordan.

Ségolène Royal vil have et 'stort moderne parti med døre og vinduer åbne ud til samfundet og med ligevægt mellem det kollektive og det individuelle'. Hun er villig til at arbejde tæt sammen med det borgerlige midterpartiet MoDem (Mouvement Démocrate), som ledes af François Bayrou.

Bayrou stillede også op til præsidentvalget sidste år, og han blev nummer tre med 11 mio. stemmer. Mellem de to valggrunder bejlede både Royal og Sarkozy til Bayrous vælgere, som endte med at fordele sig nogenlunde ligeligt mellem de to. Men Bayrou selv tog helt klart parti for Royal, og tilnærmelsen mellem de to nåede så vidt, at Royal tilbød Bayrou posten som regeringschef, hvis hun blev præsident.

Så langt var midterpolitikeren dog ikke parat til at gå. I Royals bog er der en interessant skildring af, hvor-

dan hun kørte hen til Bayrou på hans privatadresse en af de sidste kritiske dage før sidste valgrunde for at aftale et samarbejde, men han havde fået kolde fødder og ville ikke lukke hende ind: " 'Nej, nej, stå ikke ud af bilen, der er så mange på gaden'. Jeg har François Bayrou i mobiltelefonen. Han er deroppe hos sig selv, og jeg er hernede i bilen... Jeg insisterer. Der er absolut ingen på gaden her efter kl. 23".

Men Royal bliver ikke inviteret op i Bayrous lejlighed, og det bliver ikke til et formelt samarbejde mellem de to ved anden runde af præsidentvalget, men i mange kommuner fandt socialisterne og MoDem-folkene sammen til kommunalvalgene, og det samarbejde håber Royal at udvide til landsplan.

På den modsatte fløj af Royal står en helt anden fløj i socialistpartiet. Den ledes af den vragede præsidentkandidat Laurent Fabius og hans folk, og deres slagord er, at 'et moderne venstre ligger ikke til højre'. De vil ikke vide af noget samarbejde med Bayrou, som de anser for at være en ren borgerlig politiker.

Men til venstre i det politiske landskab er der reelt ikke nogen at samarbejde med. Det franske kommunistparti er skrumpet ind til det rene ingenting, og miljøpartiet 'De grønne' har ikke fået tag i vælgerne. Den eneste, der kan mønstre en vis vælgertilslutning, er det stærkt venstreorienterede postbud, Olivier Besancenot, men han vil ikke samar-

bejde med socialisterne. Han går i stedet med planer om måske at samle det yderste venstre i et nyt 'antikapitalistisk' parti.

Mellem de to yderpunkter – Royal og Fabius – er der forskellige grader af reformiver.

Ser man på, hvem partiets vælgere er, så viser vælgerundersøgelser af præsidentvalget, at partiet står stærkest hos de offentligt ansatte og de unge. Flertallet af arbejderne og de dårligst stillede stemte derimod på Sarkozy. Op til valget strømmede nye medlemmer til socialistpartiet. De benyttede sig af et rabattilbud om at blive medlemmer og være med til at vælge partiets præsidentkandidat. 300.000 medlemmer nåede partiet op på, men efter nederlaget den 6. maj 2007 er det tyndet ud i medlemskartoteket, som nu tæller 120.000 medlemmer.

Europapolitikken

Europapolitikken har om noget splittet de franske socialister. I 2004 gik partiets ledelse med François Hollande i spidsen ind for et ja til EU-forfatningen, og ved en intern afstemning i partiet fik han opbakning til den linje. Men vælgerne sagde nej til forfatningen i 2005, og det var i virkeligheden der, Hollande fik dødsstødet som socialisternes leder.

Under valgkampen var Ségolène Royal fortaler for en ny forfatning og en ny folkeafstemning, mens Sarkozy ville have en skrabet udgave af

den forkastede traktat – det der nu kaldes Lissabon-traktaten – og den skulle ikke til folkeafstemning, men vedtages i Nationalforsamlingen. Socialisterne følte sig snydt for en folkeafstemning, men de kunne ikke enes om en fælles linje i de afstemninger, der førte frem til Lissabon-traktatens ratifikation i Nationalforsamlingen i februar. Nogle få af de socialistiske medlemmer af Nationalforsamlingen stemte for traktaten, en større gruppe imod og en næsten lige så stor gruppe afholdt sig fra at stemme. Det kan kun være en fordel for socialisterne at få sagen om en EU-traktat overstået, så man kan komme videre.

Partiet har tiden indtil kongressen i november til at samle sig om en politisk leder, og så skal det have formuleret en fælles politik på områder som pensioner, sundhed, sikkerhed, immigration og globalisering. Det skal også komme op med en økonomisk politik, for det er det, der optager franskmændene mere end noget andet. Kodeordet er 'købekraften' – den skal forbedres.

Som det er nu, kan socialisterne ikke mønstre et minimum af partidisciplin, og Frankrig mangler en vigtig pille i sit demokrati – en effektiv opposition.

Connie Pedersen er journalist ved DR-Nyheder og bachelor i fransk. Hun har i øjeblikket orlov fra DR for at færdiggøre sine franskstudier.

Pakistan: Mindre militær og mere demokrati

Ole Christensen

I marts 2007 var den politiske magt i Pakistan solidt forankret hos præsident og hærchef Pervez Musharraf. Et år senere, i marts 2008, var Musharraf stadig præsident, men ikke længere hærchef, og et demokratisk valg har givet oppositionen et flertal i nationalforsamlingen. Er Pakistan gået fra militærdiktatur til demokrati?

Ved indgangen til 2007 var Pakistans præsident og hærchef, Pervez Musharraf en magtfuld mand. Han havde hærens solide opbakning i ryggen. I nationalforsamlingen havde 'kongens parti', Pakistan Muslim League (Q) flertal og dermed regeringsmagten, som partiet loyalt brugte til at føre Musharrafs politik. Lederne af de to oppositionspartier, Benazir Bhutto fra Pakistan Peoples Party (PPP) og Nawaz Sharif fra Pakistan Muslim League (N) (PML (N)), var begge i eksil på grund af anklager for korrupsion og forræderi. De kunne ikke true Musharrafs position.

På den udenrigspolitiske front havde Musharraf USA's støtte og til-

lid. Han var ven og allieret i kampen mod terror. Venskabet med USA havde også bidraget til rundhåndet amerikansk økonomisk bistand, der bidrog til pæn økonomisk vækst og fremgang.

I dag, et år senere, ser det politiske landkort ganske anderledes ud. Pervez Musharraf er ganske vist stadig præsident – valgt i oktober sidste år af en nationalforsamling, som var domineret af hans støtteparti, Pakistan Muslim League (Q). Men han har måttet opgive posten som hærchef. Og i mellemtiden har der været valg til nationalforsamlingen, hvor støttepartiet PML (Q) og dermed også Musharraf led et alvorligt nederlag.

Vinderne af valget var Benazir Bhuttos Pakistan Peoples Party under ledelse af hendes enkemand, Asif Ali Zadari, og som nummer to, Pakistan Muslim League (N) under ledelse af tidligere premierminister Nawaz Sharif. Begge ledere nyligt hjemvendte fra eksil og gennem en årrække højlydte kritikere af Musharraf.

De to partier har tilstrækkelig med pladser i nationalforsamlingen til at danne en koalitionsregering, men de har ikke de to tredjedele af pladserne, der er nødvendige for at ændre forfatningen eller indlede en rigsretssag mod Musharraf. Så Musharraf bliver som præsident, men betydelig svækket i forhold til marts 2007.

På jagt efter legitimitet

Ved indgangen til 2007 kunne Musharraf se tilbage på otte år som præsident, hvor det efter et ublodigt kup i 1999 var lykkedes ham at fastholde magten gennem en blanding af topstyret lovgivning, behændig manøvrering af de politiske partier og manipulerede valg og folkeafstemninger.

Musharraf's regime var ikke et demokrati, men de politiske partier spillede en rolle, pressen havde en vis frihed, og domstolene kunne dømme, så længe de ikke kom på direkte politisk kollisionskurs med præsidenten. Der var en forfatning, som foreskrev valg af såvel præsi-

dent som nationalforsamling. Ifølge forfatningen skulle der holdes valg til nationalforsamlingen og vælges præsident i 2007.

Præsident Musharraf måtte gå til valg, hvis han ikke ville fjerne enhver form for forfatningsmæssig fernis på sit styre. Men han var samtidig fast besluttet på at beholde magten. Det betød, at han skulle genvælges som præsident, og at hans loyale støtteparti, Pakistan Muslim League (Q) skulle have et flertal i den nye nationalforsamling.

Der var imidlertid forfatningsmæssige problemer for Musharraf, idet han ikke kunne fortsætte med både at være hærchef og præsident. Han måtte altså forvente, at den politiske opposition ville forsøge at blokere for hans genvalg ved at indbringe sagen for højesteret.

Og højesterets formand, Iftikhar Chaudry, var set med Musharraf's øjne ikke til at stole på. Musharraf besluttede sig derfor for at fyre Chaudry; men til hans store forbauselse nægtede Chaudry at gå frivilligt. Chaudry fik støtte fra advokater over hele landet, og uroen bredte sig til mange byer.

De to oppositionspartier, PPP og PML (N) kastede sig ind i kampen, og kritikken af Musharraf var massiv. Også fra USA lød der kritik. Den amerikanske regering lagde pres på Musharraf for at give plads til de politiske partier og dermed styrke legitimiteten. Et bredere politisk fundament ville give den pakistanske rege-

ring bedre muligheder i kampen mod terror, var det amerikanske synspunkt.

Magtdeling og genvalg

Gennem foråret 2007 førte den pakistanske regering forhandlinger med Benazir Bhutto i hendes eksil i Dubai. Målet for præsidenten var at få Bhuttos og dermed PPP's støtte til hans genvalg. Til gengæld skulle Bhutto have mulighed for at vende tilbage til Pakistan og deltage i valget til nationalforsamlingen og dermed også have mulighed for at blive premierminister. Benazir Bhuttos klare holdning mod islamisterne i Pakistan var medvirkende til, at USA støttede bestræbelserne på at få en aftale mellem Bhutto og Musharraf.

Resultatet blev en amnestilov, der gav Benazir Bhutto mulighed for at forlade sit eksil og rejse tilbage til Pakistan i oktober måned – tids nok til at lade sig registrere som kandidat til det kommende valg. Nawas Sharif, der var i eksil i Saudi-Arabien, var ikke omfattet af amnestiloven; men efter pres fra den saudiske regering lod Musharraf ham vende tilbage. Hans registrering som kandidat til valget blev dog afvist af valgkommissionen.

Præsident Musharraf lod sig nu genvælge af nationalforsamlingen, hvor hans eget parti, PML (Q) kunne mønstre et flertal. Men hans valgbarhed blev indbragt for højesteret af en række oppositionspolitikere.

Med udsigt til at hans valg til præsident blev underkendt, erklærede præsident Musharraf undtagelsestilstand og fyrede de højesteretsdommere, han ikke havde tillid til. Officielt blev undtagelsestilstanden begrundet med den uro og vold, der fulgte i kølvandet på terroranslaget mod Benazir Bhutto, da hun vendte hjem fra eksil i oktober måned.

Benazir Bhutto dræbt

Begivenhederne tog en brat drejning, da Benazir Bhutto den 27. december blev dræbt ved et bombeattentat. Oppositionen havde mistet sin frontfigur og Pakistan Peoples Party havde med et slag mistet sin leder. Valget til nationalforsamlingen blev udskudt en måned på grund af mordet.

I løbet af få dage besluttede PPP, at Benazir Bhuttos 19-årige søn skulle være den nye leder, men at han i lyset af sin unge alder, og mens han stadig er under uddannelse, vil blive bistået af sin far, Asif Ali Zadari, Benazir Bhuttos enkemand.

Lederskiftet i PPP illustrerer karakteren af politiske partier i Pakistan. Der er tale om en organisation baseret på en families magt og indflydelse. I PPP's tilfælde Bhutto-familien, der har grundlagt partiet tilbage i 1960'erne, og som har ledet partiet gennem hele dets historie.

Bhutto-familien er storgodsejer i Sindh-provinsen i det sydlige Pakistan og har betydelig politisk indfly-

delse i den store landbefolkning. Familiens indflydelse udbygges og fastholdes gennem alliancer med andre familier. Ægteskabet mellem Benazir Bhutto og Zadari var samtidig en sådan alliance mellem to indflydelsesrige familier.

På den baggrund kunne PPP hurtigt få en afklaring på, hvem der skulle tage over efter Benazir Bhutto. Det var ikke et spørgsmål om valg i partiorganisationen. Det var et spørgsmål om arvefølgen i familien.

Tilsvarende gælder for Pakistan Muslim League (N), der har sin base i Pakistans største provins, Punjab. Her har indflydelsesrige familier med basis i forretningsverdenen og ikke mindst militæret og bureaukratiet et fast greb om partiet.

Oppositionen vinder

Ved valget den 18. februar vandt oppositionen en solid sejr. PPP blev det største parti, formentlig godt hjulpet på vej af en udbredt sympati-stemning efter mordet på Benazir Bhutto. Pakistan Muslim League (N) fulgte efter og blev det næststørste parti i nationalforsamlingen. De to partier kan tilsammen få et flertal i nationalforsamlingen og har erklæret, at de vil danne en koalitionsregering.

Musharrafs parti, Pakistan Muslim League (Q) blev valgets store taber. 23 tidligere ministre mistede deres plads i nationalforsamlingen.

Resultatet af valget, der anses for

at have været rimeligt frit og fair, viser først og fremmest en betydelig utilfredshed med Musharraf og hans regering. Godt hjulpet af pres fra USA har de politiske partier benyttet utilfredsheden med Musharraf til at flytte noget af den politiske magt fra Musharraf og militæret over til partierne i nationalforsamlingen. Regeringsmagten kommer fremover til at ligge hos de to partier, PPP og OML (N).

Det betyder, at der er mere civil og mindre militært styre i Pakistan. Og det er legitimeret i et demokratisk valg. Men det er ikke det samme som at sige, at demokratiet har afløst militærdiktaturet.

For det første er Musharraf fortsat præsident. Han er ganske vist ikke længere hærchef, men forbindelsen mellem præsidenten og militæret er stærk og formaliseret i det nationale sikkerhedsråd.

Samtidig har Musharraf som præsident betydelige beføjelser i form af muligheden for at fyre regeringen og sende nationalforsamlingen hjem. Beføjelser, der tidligere har kostet både Benazir Bhutto og Nawaz Sharif posterne som premierminister.

Endelig er Musharraf godt beskyttet mod eventuelle forsøg på forfatningsændringer eller rigsretssager mod ham, der kunne underminere hans position, idet sådanne lovforslag skal igennem senatet, hvor Musharrafs parti PLM (Q) har flertal.

Der er med andre ord gode grun-

de til, at Musharraf pure har afvist at gå af som følge af det dårlige valgresultat.

Gamle fjender

På den anden side står de to partier, PPP og PLM (N) med magten til at danne regering. De har et folkeligt mandat bag sig. Men selv om de har flertallet, er det ikke det samme, som at de vil kunne danne en stærk demokratisk regering som modvægt til militærets indflydelse på Pakistansk politik.

De to partier har altid været hinandens værste fjender og kæmpet om magten i Pakistan. PML som oftest med gode relationer til militæret og PPP i skarp opposition. Modsætningerne afspejles også i deres politiske bagland; PPP i Sindhs landdistrikter og PML (N) i Punjab militære, bureaukratiske eliter.

De to partier er heller ikke enige om ret meget. Overordnet er de modstandere af Musharraf, men når det kommer til spørgsmålet om, hvor målbevidst de skal gå efter at få ham til at gå som præsident, hører enigheden op. Sharif vil gøre alt, mens Zadari synes at være indstillet på en samarbejdslinje.

Holdingerne til den islamistiske trussel er også forskellig. PPP har meldt en klar og uforsonlig holdning ud, mens PML (N) har en lang tradition for nære, gode forbindelser til såvel islamister som den efter-

retningstjeneste, der har været medvirkende til islamisternes fremgang.

Bag de forskellige politiske holdninger ligger den grundlæggende konkurrence om, hvem der kan erobre den politiske magt og dermed de fordele, det kan give for partiet og dets bagland; er det Sindhs eller Punjab elite, der skal bestemme.

For indeværende kan PPP, Pakistan Muslim League, og to andre regionale partier fra henholdsvis Sindh og North Western Province glæde sig over, at de har haft et godt valg på bekostning af 'kongens parti', PML (Q). Ikke mindst PPP kan glæde sig over sejren, idet partiet efter ca. 10 år ude i den politiske kulde nu kan se frem til at komme til magten i Islamabad og flere af provinserne.

Men det er en skrøbelig fremtid. Ingen af de to partier har det nødvendige antal stemmer til at danne regering, så koalitionen mellem PPP og PML (N) er et fornuftsægteskab. Muligheden for at danne nye konstellationer vil konstant være en trussel mod sammenholdet.

Risikoen for en splittelse og fornyet indgriben fra Musharraf eller hans venner i militæret hænger tungt over den nye folkevalgte regering af civile politikere.

Ole Christensen er chefkonsulent, Dansk Industri

Første kvartal 2008

Udenrigspolitik kan også være som en blandet landhandel. Regeringer kan lave strategier og tilstræbe et fokus. De kan planlægge politiske udspil og forberede rolige dage fra kl. 09-16. Men verden lever hele døgnnet, og ofte er det verden, der kommer til landhandlen på Asiatisk Plads i København og ikke omvendt.

Se blot begyndelsen på 2008, hvor fusk med valget hos en gammel modtager af dansk udviklingsbistand, Kenya (valget fandt sted i den danske juleferie), pludselig krævede rynkede øjenbryn og hævede pegefingre i København.

NATO mødte tiltagende problemer i Afghanistan, en dansk tv-dokumentar afslørede flittig CIA-transport af fanger til og fra torturcentre gennem dansk-grønlandske lufthavne, og Europa fik et nyt land: Kosovo. Og som om det ikke var nok, meldte en ny profetaffære sig også med PETs afsløring af mordplaner mod en dansk bladtegner.

Med andre ord: Nye opgaver for diplomatiet. Og til det var at sige: Nogle opgaver kommer mindre bejligt end andre.

Sådan én var Profetaffæren II. Hvem kunne nu vide, at to tunesere og en dansk-marokkaner tumlede

med planer om at slå en af Jyllands-Postens tegnere ihjel, ham med bomben i turbanen. Ja, det kunne PET, som øjensynligt fulgte forberedelserne og valgte at knuse dem i god tid før det planlagte mord. Resten kunne knapt nok have været værre set fra en diplomats udsigtspunkt.

Danske aviser valgte i solidaritet med tegneren at (gen-) optrykke hans anfægtede tegning. Men så valgte en række muslimske stater som Iran, Pakistan og Egypten at kalde danske diplomater til politisk spanking, og de første sms-kæder i Mellemøsten begyndte igen at tale om boykot af Danmark og danske varer.

Og dog, med lidt held kunne det faktisk undgås, at konflikten blev helt så grell som sidst. For de regeringer, som sidste gang pustede til ilden og storme på danske ambassader og interesser – i Syrien, i Iran, i Egypten m.fl. – var denne gang påpasselige med at sørge for, at affæren ikke igen skulle eksplodere ud over al kontrol. Selv Al-Jazeeras kult-prædikant, Al-Qaradawi, undlod at opfordre til bål og brand.

Det er sådan noget, der kan glæde en dansk diplomat, både i Mellem-

østen og hjemme, hvor den danske regering igen-igen gjorde opmærksom på, at her i landet er det ikke regeringen, som styrer pressen og dens bladtegnere. Det iranske krav om en dansk officiel undskyldning førte dog til, at Udenrigspolitisk Nævn måtte aflyse et besøg i Teheran.

Kenyanske forviklinger

Og så var der Kenyas valg, som EU's valgobservatører den 1. januar underkendte resultatet af. Observatørerne konkluderede kort og godt, at valget ikke levede op til demokratiske standarder.

Der gik ikke lang tid, før voldsomme protester mod valgsvindel brød ud i Kenya. Mange hundrede mennesker blev dræbt, og kritikere af præsident Kibaki foreslog hurtigt en boykot af landet.

Udviklingsminister Ulla Tørnæs udtalte, at "den fortsatte politiske konfrontation og de voldelige sammenstød, som præger Kenya i øjeblikket, giver anledning til stor bekymring. Krisen har resulteret i, at mange mennesker har mistet familiemedlemmer, ejendom og andre værdier, som er deres levegrundlag."

Tørnæs, dvs. Danmark, besluttede at støtte det kenyanske Røde Kors og andre kirkelige organisationers hjælp til ofre for urolighederne, og Danmark udtrykte støtte til internationale forsøg på at bilægge urolighederne, ligesom Danmark udtrykte

støtte til FN-forsøg på at forsone de to hovedfraktioner i den kenyanske konflikt.

Solidaritet i Afghanistan?

I Afghanistan ville Danmarks styrker i den uroplagede Helmand-provins svært gerne have støtte af flere NATO-styrker. Men NATO var ved årets start fortsat plaget af sin egen konflikt om den indbyrdes solidaritet i Afghanistan, hvor det koster liv at bidrage til genopbygningen efter krige og Taleban-regime.

Forsvarsminister Søren Gade sagde ifølge Ritzau, at "hvis ikke over en milliard mennesker (NATO-kredsens indbyggertal, red.) er i stand til at løse en opgave i et af verdens fem fattigste lande, hvor der er omkring 30 millioner indbyggere, så er det ikke, fordi man ikke kan. Så er det dybest set, fordi man ikke vil."

Hans kollega, udviklingsminister Ulla Tørnæs, lovede i januar, at Danmark vil bidrage til en hurtig genopbygning af skoler i byen Musa Qula i Helmand-provinsen.

Danske problemer med CIA-fly

Mellem 2002 og 2004 landede et fly med tilknytning til CIA's såkaldte fangeprogram tre gange i Københavns Lufthavn, og det har flere gange overfløjet dansk territorium og foretaget stop i Grønland, afslørede DR i slutningen af januar med papirer fra lufthavnsmyndighe-

derne som dokumentation. Tidligere topfolk i CIA bekræftede senere disse oplysninger i flere medier.

Oppositionen krævede omgående, at regeringen skulle stille USA til regnskab for brugen af dansk territorium til transporterne af fanger, der typisk bortføres, flyves til et af CIA's hemmelige fængsler i østeuropæiske lande samt fx Egypten og Afghanistan, hvor disse fanger udsættes for såkaldte 'forbedrede afhøringsmetoder', som senest et flertal i det amerikanske Senat i februar 2008 karakteriserede som regulær tortur.

Den amerikanske praksis, som først blev afsløret af *Washington Post*, strider imod internationale konventioner, lød det omgående fra oppositionen, mens statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) ligesom udenrigsminister Per Stig Møller (K) afviste ethvert kendskab til sagen. Ifølge statsministeren har USA gjort det klart over for den danske regering, at flyvningerne ikke har fundet sted over dansk luftrum.

Men regeringen vil henvende sig til USA om yderligere besked, udtalte han til medierne efter afsløringerne. Til gengæld nægter regeringen selv at gennemføre en egentlig undersøgelse af sagen, som oppositionen kræver.

"Det er klart, at regeringen tager de oplysninger, der er lagt på bordet, alvorligt. Vi har tidligere meget klart meddelt den amerikanske regering, at det er uacceptabelt, hvis

der finder overflyvninger af dansk luftrum eller danske lufthavne sted, som ikke er i overensstemmelse med internationale konventioner", udtalte han 31. januar.

Åbning om danske EU-forbehold

SF's hovedbestyrelse har tidligere haft meget at skulle have sagt om dansk EU-politik. Det var fx SF, der efter det danske Maastricht-nej i juni 1992 gav grønt lys for det nationale kompromis om de danske undtagelser fra Maastricht-traktate. Og den 3. februar 2008 sagde hovedbestyrelsen ja til at fjerne to af dem, nemlig forbeholdene for forsvar og retlige anliggender, mens partiet ønsker at bevare forbeholdet for den fælles EU-valuta, euroen. SF valgte også at støtte Lissabon-traktaten, som skal ratificeres af Folketinget.

SF's accept af at fjerne to af forbeholdene sker dog på betingelser, som partiet vil drøfte med regeringen og Folketingets øvrige partier. Det kan fx skabe problemer, at SF ønsker dansk tilslutning til hovedlinjerne i EU's nuværende asyl- og flygtningepolitik, som partiet anser for mere liberal end den danske. Omkring forsvarsforbeholdet kræver SF, at Danmark modarbejder en 'militarisering' af EU. Det kan skabe vanskeligheder, hvis EU-lande som Frankrig og Storbritannien kommer igennem med deres ønsker om at øge unionens militære kapacitet betydeligt.

SF's udmelding letter arbejdet for statsministeren. I regeringsgrundlaget fra november 2007 hedder det, "at tiden er løbet fra forbeholdene fra 1993... Regeringen ønsker derfor, at vælgerne ved folkeafstemning får lejlighed til at tage stilling til forbeholdene".

Statsministeren kan vælge en 'big-bang-løsning' og sende alle forbehold til folkeafstemning på en gang, hvilket fx SF afviser. De konservative vil koncentrere sig om at få forbeholdene om forsvar og retlige anliggender fjernet, sagde partiformand Bendt Bendtsen den 5. januar, mens Socialdemokraternes går efter big-bang modellen.

"Forbeholdene kom sammen, og derfor skal de til afstemning samen. Det har vi ment ganske længe", lød det fra partiformand Helle Thorning-Schmidt i begyndelsen af januar. Men i første omgang gælder det ratificering af Lissabon-traktaten, tilføjede hun.

Den radikale formand Margrethe Vestager er klar til at tage forbeholdene i rækkefølge. Forsvarsforbeholdet og de retlige og indre anliggende skal klares først – derefter kommer ØMU'en "i den takt, regeringen får ambitioner", udtalte hun lettere syrligt til flere medier.

Status: alt tyder på den realistiske model med afstemninger om forsvar

samt retlige og indre anliggender. Det kan et stort flertal af partierne enes om. Og endnu vigtigere: det vil danskerne ifølge meningsmålingerne sige ja til, mens de ikke er klar til ØMU'en.

Ny stat: Kosova

Det er ikke hver dag, at Europa får en ny stat. Men det skete den 17. februar 2008, hvor Kosova erklærede sig selvstændigt. Danmark var klar til at anerkende den ny stat – sammen med Tyskland, England og Frankrig, vore vigtigste eller vægtigste europæiske allierede – ligesom USA. Derimod faldt ethvert håb om en fælles EU-opbakning omgående til jorden, da Grækenland, Spanien, Rumænien og Cypern erklærede deres modstand mod Kosovos løsrivelse fra Serbien.

Udenrigsminister Per Stig Møller erklærede, at med Kosovos selvstændighed "falder den sidste brik på plads i det komplicerede Balkanlandkort. Grænserne ligger fast og forudsætningen for stabilitet er til stede".

Michael Seidelin er udenrigsreporter ved Politiken. Anders Jerichow er kronikredaktør ved Politiken og redaktør af Udenrigs.

Kritisk dialog med Kina?

Spm. nr. S 1080

Spørgsmål til videnskabsministeren af Benny Engelbrecht (S): "Hvorfor undlod ministeren at omtale Kinas forhold til menneskerettigheder kritisk, da han i efteråret 2007 besøgte landet?"

Videnskabsministeren (Helge Sander):

Ja, så skifter vi emne. Nu handler det om dialog om menneskerettigheder, som vi jo alle ved er en integreret del af Danmarks og EU's samarbejde med Kina med henblik på at støtte landets demokratiske udvikling og sikre beskyttelse af mindretal. Det vil der ikke blive ændret på.

Den løbende dialog med de kinesiske myndigheder om disse spørgsmål varetages fra dansk side af udenrigsministeren. Når det er sagt, mener jeg, at det er vigtigt, at den kritiske dialog føres på mange forskellige niveauer. Mit besøg hos den kinesiske videnskabsminister og undervisningsminister i september sidste år var det første møde, jeg havde med kineserne. Formålet var at opbygge relationer og indgå en række samarbejdsaftaler på forsknings- og uddannelsesområdet.

I et reelt og åbenhjertigt partner-

skab vil der fremadrettet også være plads til dialog om vanskelige spørgsmål af mere principiel karakter. Inden for Videnskabsministeriets ressort er det problemstillinger vedrørende videnskabelig metode og forskningsfrihed, der især trænger sig på, og disse spørgsmål vil indgå i det videre samarbejde med Kina, når vi har fokus på forskning og uddannelse.

Benny Engelbrecht:

Indledningsvis vil jeg starte med at gratulere ministeren. Der er ingen tvivl om, at der efter ministerens besøg i Kina har været massivt fokus på det samarbejde, der er imellem Kina og Danmark. Der har været fremlagt mange særdeles interessante resultater, der er kommet nye tiltag og samarbejdsrelationer på mange forskellige måder, det kommer vi ikke uden om.

Det efterlader os jo så med det åbenlyse spørgsmål, om nogle af disse gode resultater, der er opnået, har været mere i fokus end det at føre en konkret kritisk dialog med Kina under ministerens besøg sidste år. Som det også er fremgået af dagspressen, har der ikke fundet en kritisk dialog sted under besøget i

Kina – det går jeg ud fra at ministeren også kan bekræfte. Det kan man sige er ærgerligt. Det er også forunderligt, ikke mindst i betragtning af den store indsats og den store opmærksomhed, som netop Tibetspørgsmålet og hele det olympiske spørgsmål i den grad får i øjeblikket.

Spørgsmålet må derfor også være, om ministeren fremadrettet har tænkt sig at føre en kritisk dialog. For det er tydeligt, at ministeren har særdeles gode forbindelser og kontakter med Kina og med det politiske system i Kina. Det håber jeg at vi kan få bekræftet her i dag.

Videnskabsministeren:

Først og fremmest tak for de venlige bemærkninger.

For så vidt angår den kritiske dialog, vil jeg gerne som udgangspunkt sige, at jeg føler, det er utrolig afgørende, at vi har et tæt samarbejde med kineserne, at vi ikke sidder tilbage med korslagte arme og tror, det er den måde, vi påvirker tingene bedst på. Jeg mener rent faktisk, det bl.a. er ved hjælp af den strategi, som spørgeren også omtaler.

I den forbindelse vil jeg gerne gentage, hvad jeg har sagt flere gange, at den måde, hvorpå jeg føler at jeg kan yde et bidrag, er ved at fokusere på de områder, hvor der også er mangler i Kina i dag. Det drejer sig selvfølgelig om de videnskabelige metoder, forskningsfrihed og ophavsrettigheder. Det har vi

gjort meget konkret, og som det fremgår af strategien, er det jo også noget, vi har fået skrevet ind i den. Derfor mener jeg i og for sig, at jeg har gjort det, som var særdeles relevant på det område, jeg repræsenterer.

Kirsten Brosbøl (S):

Men når det her spørgsmål er blevet ekstra relevant siden sidst, så er det jo også, fordi der er opstået en vis forvirring om regeringens holdning til, hvordan man skal forholde sig til de menneskerettighedskrænkelser, som alle jo ved foregår i Kina – der har jo senest i forbindelse med problemerne i Tibet været stor opmærksomhed om det.

Fra Socialdemokraternes side skal der ikke herske nogen tvivl om, at vi er meget optaget af, at regeringen også fører den kritiske dialog, som man tilkendegiver, at man vil gøre. Det er jo også sådan, at efter det kom frem, at videnskabsministeren havde været i Kina uden at påtale de her ting, så er videnskabsministeren jo også blevet sat på plads af statsministeren, som siger, at det selvfølgelig forventes, at man fører en kritisk dialog. Det fremgik af dagspressen, at statsministeren var ude og præcisere, at det selvfølgelig forventes, at fagministrene tager forhold vedrørende menneskerettigheder og demokrati op, når de er på besøg i Kina.

Så det er jo sådan lidt en zigzagkurs vi oplever fra regeringen:

SPØRGETID

Først tager man ikke noget op, og så gør man det sandelig alligevel. Hvad er det egentlig helt konkret, regeringens vil med hensyn til den her kritiske dialog med Kina?

Videnskabsministeren:

Som jeg allerede nævnte i min første besvarelse, så mener jeg, at det, for så vidt angår de overordnede forhold, er vigtigt, at det foregår gennem EU, og at det på nationalt plan er udenrigsministeren, der fører den overordnede kritiske linje overfor Kina.

Når jeg stiller mig uforstående over for, at jeg skulle være blevet sat på plads af statsministeren, så er det, fordi jeg netop som fagminister har anført de forhold, som er særdeles relevante inden for mit område, og som jeg også sagde i den foregående besvarelse, vil jeg gerne bede om, at man noterer sig, at det ikke bare er noget, der er blevet sagt, men at det også noget, som indgår i de aftaler, vi har med kineserne, og som fremgår af selve strategien, der ligger her. Så det vil jeg gerne fremover gøre, og jeg vil gerne understrege endnu engang, at jeg mener, at den måde, hvorpå vi allerbedst kan påvirke den udvikling, simpelt hen er ved, at vi er aktive, hver på vort område, og det er det, jeg har forsøgt at være med den dansk-kinesiske videnstrategi.

Kirsten Brosbøl:

Jo, men det kræver jo også, at man,

når man rejser til Kina, tager nogle af de spørgsmål op, som kan være lidt ømfindtlige. Det jo vældig fint, at man har et godt samarbejde på videnskabsministerens område og at man tager en lang række initiativer, for det er meget vigtigt i den situation, vi står i globalt med hensyn til konkurrence osv. Det sætter vi ikke spørgsmålstegn ved.

Det, der er sagen, er, om regeringens ministre skal tage spørgsmålet om menneskerettigheder og demokrati op, når de er derovre. Ministeren så så undrende ud før, så jeg vil gerne præcisere, at der er tale om en artikel i *Berlingske Tidende* fra den 2. april, som har overskriften "Regeringen strammer Kina-kritikken", og hvor der står, at statsministeren siger, at ministrene som udgangspunkt skal udtrykke kritik, når de mødes med kinesiske kollegaer, og at fødevareminister Eva Kjer Hansen nu lover at kritisere på baggrund af det, der har været oppe den seneste tid.

Så det betyder vel, at statsministeren har været nødt til at gå ind og pointere over for fagministrene, herunder videnskabsministeren, at det altså er utrolig vigtigt, at spørgsmålet om menneskerettigheder og demokrati bliver rejst, når man rejser derover og i øvrigt har samarbejde på alle mulige områder.

Videnskabsministeren:

Det tror jeg, at jeg kan gøre her, for jeg bliver nødt til at sige til det, fru

Kirsten Brosbøl citerer, om, at fagministrene skal udtrykke kritik, når de møder kinesiske kollegaer, at det lige akkurat er det, jeg har gjort som fagminister. Jeg har taget de tre områder op, hvor der er problemer, og vi har påtalt det og fastholdt det i strategien. Så det synes jeg i og for sig at jeg har gjort, og det oplever ikke som nogen påtale, og hvis det er således, at der er en ændret politik i regeringen, så er det normalt noget, som vi ministre får besked på, og ikke noget, vi skal læse i en eller anden avis.

Mogens Jensen (S),

Ja tak, det var, fordi jeg nu hørte ministeren, som jo også har en fortid inden for sporten, sige, at man jo bedst påvirker ved ikke at sidde med armene over kors – jeg tror, det var sådan ministeren udtrykte sig – men ved at være til stede og ved at virke inden for sit felt, tror jeg også, ministeren fik sagt.

Der vil jeg bare høre, om jeg også skal forstå ministeren sådan, at ministeren klart mener, at det ikke hjælper noget at blive væk fra Kina eller boykotte Kina, men at man netop, som jeg hører ministeren sige, bliver nødt til at være til stede og udtrykke sin kritik i forhold til den almindelige virksomhed, som man nu har med kineserne, de muligheder, man har for at mødes med kineserne.

Var det sådan, jeg skulle forstå ministeren?

Videnskabsministeren:

Jeg vil gerne sige, uden at vi har drøftet disse forhold i regeringen, at jeg ikke bare mener, at det er på universitetsområdet, forskningsområdet eller på erhvervslivets område, at man skal være aktiv i forhold til Kina. Jeg mener absolut også, vi skal være det på idrætsbanen, og jeg vil være meget bedrøvet, hvis det er således, at Danmark ikke aktivt deltagere på idrætsbanen under de forestående olympiske lege.

Men som sagt: Det er ikke mit ressort, vi har ikke drøftet det i regeringen, men det hænger selvfølgelig sammen med den overordnede holdning, jeg har til det at påvirke et land, hvor der i allerhøjeste grad er en række forhold, som ikke er, som de bør være.

Mogens Jensen:

Jeg synes, at det er meget klog tale fra ministeren. Man skal være der, man skal påvirke tingene, og det gælder sportsligt, det gælder på erhvervsområdet, og så går jeg ud fra, at ministeren også mener det på det politiske område.

Videnskabsministeren:

Ja, nu er det lige før, jeg siger: Desværre har jeg jo ikke ret meget med idrætten at gøre i relation til mit arbejde i regeringen. Så derfor er det jo ikke et forhold, jeg kommer til at skulle forholde mig til. Men jeg kan sige, at vi i regeringen overhovedet

SPØRGETID

ikke har drøftet de her forhold, så jeg kan ikke sige noget om, hvordan og hvorledes de regeringsrepræsentanter, for hvem det måtte være relevant, vil forholde sig.

Benny Engelbrecht:

Det er selvfølgelig ærgerligt, at ministeren skal høre om regeringens politik igennem medierne. Men jeg kan da i hvert fald konstatere, at der i artiklen, som tidligere blev omtalt fra *Berlingske Tidende* den 2. april – står et citat af hr. Anders Fogh Rasmussen, der lyder:

Udgangspunktet er, at når danske ministre møder kinesiske kollegaer, så føres der kritisk dialog om menneskerettigheder og demokrati.

Det er jo ikke første gang, at vi også fra vores side har måttet erfare regeringens politik igennem medierne – ikke engang nødvendigvis danske medier. Men det er en helt anden diskussion.

Mit spørgsmål skal derfor være, om ministeren som konklusion på dette punkt vil love i fremtiden at indgå i kritisk dialog med Kina. Det kan man nemlig godt være i tvivl om om man rent faktisk ønsker at være – på linje med ministerens kollega fru Eva Kjer Hansen.

Videnskabsministeren:

Hvis jeg hørte ret, tror jeg, det var det samme citat, som fru Kirsten Brosbøl kom med, så derfor er svaret akkurat det samme, som jeg har givet på et tidligere spørgsmål.

Men når det er sagt, vil jeg gerne tilføje, at jeg nok også fremover – selv om jeg har den dybeste respekt for *Berlingske Tidende* – vil lægge mere vægt på det, der sker på regeringsmøderne, end det, jeg læser om regeringsmøderne i landets aviser.

Folketinget, 9. april 2008

En sejrrig taber

Jan Jakob Floryan

En fremragende biografi der viser Lenin som en klippefast fundamentalist, der tabte verdensrevolutionen

Niels Erik Rosenfeldt: **Lenin. En revolutionær fundamentalist.** *Høst & Søn, København 2008.*

Niels Erik Rosenfeldts Lenin-biografi er fremragende. Lenin selv derimod fremstår som en temmelig usympatisk starut, kolerisk, påståelig og først og fremmest fundamentalistisk. Hør selv: "Han var efter hver ideologisk kolbøtte umiddelbart fuldt overbevist om, at netop han var landet på benene igen på den eneste rigtige måde. Om at han simpelthen havde *ret* i det essentielle. Objektivt set. Helt og holdent. Til enhver tid." Rosenfeldts karakteristik passer på enhver fundamentalist, og Lenin var altså en af de mere klippefaste. Han var antitesen til alt, hvad moderne ledelse præker. For Lenin var verden et skakbræt, og hvert træk enten en sejr eller et nederlag. Nulsumspil.

Hans tro på egen ret gjorde, at hans tolerance over for andres afvigende holdninger – og her taler vi

ikke om 'klassefjender', men om nuancer i den bolsjevikiske lære – var minimal, og han drog straks ud i felten med sprogets groveste gloser for at bekæmpe dem. Hans arbejdsevne var formidabel, og han formåede at håndtere adskillige problemer og emner samtidig. Dertil kom en sær blanding af teoretisk skrivebordsarbejde og evne til at handle med stor beslutsomhed, som da han nærmest i strid med den øvrige kommunistiske ledelse (undtagen Trotskij) og sine egne teorier om samfundets udvikling gennemtvang Oktoberrevolutionen, uden i øvrigt selv at være aktiv i felten. Sådan gik det også på andre kritiske tidspunkter, hvor Lenin holdt sig til sit skrivebord, mens andre fór fra front til front.

Vi er vant til at se Lenin som en sejrherre, hvem det lykkedes at omkalfatre Rusland, lægge grunden til den sovjetiske stat og dens senere magt og erobringer. Men for Rosenfeldt var han en taber. Rosenfeldts perspektiv er nemlig verdensrevolu-

LITTERATUR

tionen, som Lenin og de øvrige bolsjevikker ventede på og virkede for, og som skulle redde deres eget vakkelvorne styre i det tilbagestående Rusland. Nøglelandet her var Tyskland, og der blev brugt mange ressourcer på at fremme de røde tyskeres sag. Alle gange forgæves. Revolutionen forblev begrænset til Rusland.

Det får Rosenfeldt til at konkludere, at som verdensrevolutionær var Lenin en fiasko. Men uden at rokke ved hans historiske betydning, som en af dem der i højeste grad har påvirket det 20. århundredes udvikling. Rosenfeldt går nogle gange så vidt som til at tvivle, om der overhovedet ville have været en kommunistisk revolution i Rusland uden Lenin: Hvis Lenin under et forsøg på at undgå tsarens politi var gået gennem isen på Den Finske Bugt eller hvis han var blevet dræbt på sin cykel, da en fransk adelsmand påkørte ham i Paris. Men Lenin kom ingenting til, og verdenshistorien kunne fortsætte uhindret. Det er Rosenfeldts metode som historiker at afdekke de samfundsmæssige præmisser for udviklingen, men i sidste ende at tillægge individerne en afgørende indflydelse på deres praktiske udmøntning.

Privatlivet

Bogen er først og fremmest en politisk biografi. Den kan læses som den russiske revolutions historie, og der

er ikke for mange detaljer om Lenins privatliv. Forklaringen er nok, at han knap havde et. Det hele gik op i politisk aktivitet, lige siden han blev 'vakt', da hans ældre bror blev henrettet for meddelagtighed i et mordforsøg mod tsaren, og efter 1918 var det helt sket med privatlivet. Men noget får Rosenfeldt vredet ud af den tørre revolutionsteoretiker. Vi får at vide, at hans kone, Nadezjda Krupskaja, tog sig af madlavningen, for det kunne Lenin ikke håndtere. Under de mange eksilår levede han i München af *mehlspeisen*, mens de i London ikke kunne forlige sig med det engelske køkkenoverhovedet.

Og så var der den store udenomsægteskabelige romance med den russisk-franske kommunist Inessa Armand, der varede i adskillige år, men i øvrigt foregik med Nadezjda Krupskajas vidende. De tre optrådte ofte sammen, ligesom de to damer kunne slå hinanden følge. På det tidspunkt, skriver Rosenfeldt, var Lenins ægteskab forvandlet til et kammeratligt partnerskab, og i øvrigt mener han, at Lenin var ganske tilfreds med et hastigt kys mellem to teoretiske skrifter og altså ikke specielt krævende som elsker. Rosenfeldt snager ikke i spørgsmålet om, hvorfor der ikke var nogen børn i Lenins forhold, men holder sig lidt reserveret tilbage. Dog ikke uden humor og sågar sarkasme, som da han bemærker, at under forvisningen i Sibirien måtte det nygifte par ansætte

en hushjælp for at få tid til deres egne teoretiske aktiviteter til gavn for arbejderklassen.

Lenin og Stauning

Bogen er meget velskrevet. Man mærker, at forfatteren har sproget i sin magt. Det er stilsikkert, let, til tider causerende, men altid præcist og varieret. At bogen er dansk og ikke oversat, giver også en anden form for bonus: Vi får at vide, hvad Lenin foretog sig under sine to besøg i Danmark (1907 og 1910), og hvad han tænkte om dansk politik og især socialismes ledende skikkelse – Thorvald Stauning.

Og Lenin tænkte ikke godt om ham. Germanofil socialchauvinist var betegnelsen, og Stauning blev slået i hartkorn med andre revisionister og klasseforrædere som den tyske leder Karl Kautsky og øvrige socialdemokrater.

Stauning holdt sig heller ikke tilbage. Fra en senere kongres i Berlin skrev han, at han sjældent havde spildt så megen tid på vrøvl, især på grund af kommunisternes evige manøvreren og taktiske spil. Derimod var Lenin meget interesseret i og endda imponeret af den danske andelsbevægelse, som han studerede under sine ophold – teoretisk på Det Kgl. Bibliotek, for det hørte til hans ufravigelige vaner, at hvor han end kom, stod det lokale hovedbibliotek på programmet. Dog helst den ovale læsesal på British Mu-

seum, der dels var datidens bedste, dels stedet hvor Marx havde siddet. Et håndgribeligt minde om Danmarksbesøgene er Lenin-statuen, der i dag kan ses på Arbejdermuseet i Rømersgade i København.

Den sovjetiske terror

Et afgørende spørgsmål, som Rosenfeldt gang på gang tager op, angår forholdet mellem Lenin og den sovjetiske terror, som den udfoldede sig i hans samtid og kulminerede under efterfølgeren Stalin. Her er Rosenfeldts konklusion klar: Det er ikke muligt at skelne mellem den 'gode Lenin' og den 'onde Stalin', ligesom man heller ikke kan adskille kommunismens humane og menneskekærlige principper fra den barbariske praksis. Det er der utallige belæg for. Dem nævner Rosenfeldt, men på intet tidspunkt følger han i den anden ledende danske ruslandsforsker Bent Jensens fodspor og foreholder, hvor og hvornår Vesten har svigtet, glemt eller set gennem fingrene med kommunismens ugerninger.

De konklusioner overlader Rosenfeldt til læseren selv, men sørger dog for, at vi får at vide, hvad Lenin mente om den humanistisk tænken, borgerlige offentlighed, der uden at tilslutte sig bolsjevikkernes ideologi så den som et mere avanceret og moralsk rent bud på samfundets udvikling end kapitalismen. Vi kender dem som nyttige idioter,

LITTERATUR

men Lenin havde et endnu mere rammende udtryk i sit fantastiske arsenal af skældsord: de døvstumme. Dem kunne man binde hvad som helst på ærmet, mente han – og havde ret når det gjaldt om at manipulere den progressive vestlige offentlighed.

“Man kan ikke lave en revolution uden henrettelser,” udtalte Lenin, og henrettet blev der. Straks efter Oktoberrevolutionen blev der oprettet et hemmeligt sikkerhedsvæsen, Tjeka, der siden blandt andet blev kendt som KGB. Således kom Lenins stat, der i princippet skulle bygge på massernes selvorganisering, til at hvile på fire søjler: partiet, hæren, statsbureaukratiet og ikke mindst Tjekaen. Og sådan blev det frem til sovjetstatens endeligt lidt over 70 år senere.

Visse træk fortsætter endda den dag i dag, for eksempel den særlige paranoia over for udlandet. Under hungersnøden i begyndelsen af 1920'erne blev de vestlige og især amerikanske hjælpeorganisationer nøje overvåget, kontrolleret og nærmest betragtet som spionreder. I dag har vestlige humanitære og forskningsmæssige institutioner det heller ikke let i Rusland, mens det er kriminelt for russiske græsrodder at modtage tilskud fra udlandet.

Et emne Rosenfeldt kun flygtigt berører i sit afsluttende afsnit er for-

holdet mellem den kommunistiske og den nazistiske terror. Den tyske historiker Ernst Nolte skrev under den tyske historikerfejde i 1980'erne, at den kommunistiske terror var mere oprindelig end den nazistiske, og at den sidstnævnte derfor må ses i en vekselvirkning til den første.

Det havde været interessant at læse mere om det i Lenin-biografien og høre, om den sovjetiske terror simpelthen blev prototypen på det 20. århundredes statslige terrorvirksomhed.

Et andet lidt kritisk punkt er, at bogen er blottet for fodnoter. Kender man Niels Erik Rosenfeldt som forsker, vil man vide, at det er sket på læselighedens alter, men nogle steder ville man gerne have sat navn på en citeret kilde og ikke blot vide, at vedkommende stod Lenin nær.

Til gengæld er bogen gennemillustreret med velvalgte og velkommenterede fotografier, der fungerer som supplement til teksten. Et velskrevet, velkomponeret og klogt værk, der kun kan anbefales. Og man fristes til at forvente mere fra samme hånd: hvad med en dansk biografi af Lenins modspiller i 1917, den demokratiske politiker Krenskij?

Jan Jakob Floryan er cand.scient.pol. og programmerarbejder ved DR.

Europas historie

Thorsten Borring Olesen

Politik, økonomi og kultur blandes til en stor fortælling om Europas genrejsning fra asken

Tony Judt: **Postwar. A History of Europe since 1945.** (Penguin 2005) *Pimlico 2007, 933 sider.*

‘Awesome’ er et gennemgående udtryk brugt i de angelsaksiske anmeldelser af den britisk-fødte, men i New York bosiddende historiker Tony Judts bog om efterkrigstidens Europa. Man kan også roligt fastslå, at bogens 933 tættrykte sider indeholder mere stof, end man lige pløjer sig igennem på et weekendophold i sommerhuset. Men det respektindbydende ved bogen ligger ikke kun i dens monumentale størrelse. Det består i mindst lige så høj grad i bogens indholdsmæssige kvaliteter. Det er således beundringsværdigt, at Judt i den grad formår at skrive bred samfundshistorie, hvor politik, økonomi og kultur – Judt er eksempelvis særdeles velbevandret i både europæisk litteratur og film – blandes sammen til en stor fortælling om Europas genrejsning fra asken siden 1945. Og vel at mærke en fortælling, som tager lige så me-

get afsæt i Øst som i Vest i forsøget på at præsentere en samlet syntese om Europas udvikling fra Anden Verdenskrigs afslutning til i dag.

Når projektet lykkes hænger det sammen med, at Judt har samlet sin fremstilling omkring fem gennemgående temaer eller ‘master tales’. Den første handler om Europas ‘decline’. Det er den velkendte historie om, hvordan Europa efter Anden Verdenskrig uigenkaldeligt havde mistet positionen som verdens politiske, økonomiske og kulturelle (magt)centrum. Politisk blev Europa skåret over i en Vest- og Østdel, der blev gjort til satellitter i de nye supermagters imperier, Pax Americana og Pax Sovjetica.

Selv om dette forhold allerede stod lysende klart i den første efterkrigstid har Judt en pointe, når han hævder, at året 1956 kan karakteriseres som det endegyldige symbolske udtryk for Europas deroute. I Øst blev pointen drevet hjem, da sovjetiske tanks knuste den ungarske opstand, hvor den virkelige helligbrø-

LITTERATUR

de ifølge Judt ikke bestod i eksperimenter med markedsøkonomi eller forsøget på at løse båndene til Warszawa-pagten, men derimod i at opstanden udgjorde en trussel mod det kommunistiske partis dominerende position i ungarsk politik. Det var nemlig kontrollen med kommunistpartierne, der udgjorde kerneelementet i sikringen af Sovjet-regimets interesser i Østeuropa.

Næsten samtidig måtte Storbritannien og Frankrig stå skoleret for USA for deres militære ekspedition til Suez-kanalen. Operationen var iscenesat som en fredsskabelsesintervention, selv om det var de to tidligere stormagter selv, som havde aftalt med Israel at angribe Egypten, da landets nye stærke mand general Nasser nationaliserede Suez-kanalen. Sådanne eventyr var ikke velsete i Washington, som på ret ydmygende vis belærte de to landes regeringer om, at nok var man allierede, men dirigentstokken blev svunget på den anden side af Atlanten.

Overordnet set viste episoden også tydeligt, at Europa ikke længe var i stand til at sætte dagsordenen uden for Europa. De tidligere kolonier løsrev sig, og når moderlandet, ikke mindst Frankrig, forsøgte at forhindre frigørelsen, ledte det til krig med efterfølgende nederlag. Kampen om Algeriet tog endda livet af det politiske system i Frankrig i 1958 og førte til dannelsen af en ny Femte Republik under præsident de Gaulles magtfulde ledelse.

Hvad udad tabes

Recepten, hvad udad tabes må indad vindes, er velkendt i Danmark, men der udgør også kernen i Judts anden og tredje 'master tale'. Det er Judts pointe, at den store politisk-ideologiske kamp mellem Højre og Venstre og mellem radikale fløjgrupper og demokrater, som havde præget europæisk politik i det 19. og første del af det 20. årh., gav efter for en meget mere konsensusorienteret politik. Denne fandt udtryk i opbakningen til (i Vest) socialdemokratiske og kristelige demokratiske partier, der trods variationer langt hen var forenet i målsætningen om at supplere det parlamentariske demokrati med en social dimension, eller kort og godt at opbygge en moderne demokratisk velfærdsstat. Selv i Øst fandt velfærdsideologien et vist nedslag, selv om eksperimentet her, især på grund af stigende økonomiske strukturproblemer for de socialistiske økonomier, ikke faldt helt så heldigt ud.

Det var naturligvis ikke kun økonomiske problemer, men også Sovjetunionens politiske kontrol og hårdhændende indgriben i de politisk-økonomiske forhold, der underminerede forsøgene på at skabe moderne velfærdsstater i Østeuropa. Det er således Judts tolkning, at ideologiseringen af europæisk politik oplevede en opblomstring i 1960'erne. I Øst endte denne opblomstring imidlertid, da Warszawapagt-

styrker i 1968 kvalte Prag-foråret. Ifølge Judt betød denne begivenhed, at alle illusioner om forandringer indefra med henblik på at skabe et reform-socialistisk system blev endegyldigt stedt til hvile.

Også i Vest betegnede 1968 en kulmination på et kortvarigt forsøg på at reideologisere politikken. Denne reideologisering var del af ungdomsoprøret, som bl.a. blev næret ved et ubehag ved velfærdsstaten. Men ifølge Judt rystede Det Nye Venstre ikke velfærdsstaten, for med indgangen til 1970'erne havde reideologiseringen allerede toppet og fandt i tiden fremover kun udtryk inden for de alleryderste politiske fløje. Et af disse udtryk var 1970'ernes terrorbølge, som hærgede en række større europæiske lande, men selv disse væbnede forsøg på at destabilisere staten formåede ifølge Judt ikke for alvor at rukke systemet.

Selv om sidstnævnte perspektiv i en historisk betragtning givet er holdbart, vil de fleste, der har oplevet denne periode, fx i Vesttyskland og Italien, erindre sig, at terrorfænomenet påvirkede politik og kultur nok så meget. Spørgsmålet er, om Judt på dette punkt ikke bliver offer for sin egen overordnede ambition om at ville sammenskrive Øst-historien og Vest-historien. Hvor der er meget gehalt i tolkningen af, at 1968 i Øst betød enden for reform-socialisme-ambitionerne, virker det som om, at Judt for tidligt tager livet af 1968 i Vest. Når man ser på styr-

ken af Det Nye Venstre og udbredelsen af den alternative ungdomskultur gennem det næste tiår, er der jo meget, der taler for, at de virkelige 60'ere lå i 70'erne.

Tredje Industrielle Revolution

Årsagen til at Judt har så travlt med at få afviklet 1968 skyldes, at man i 1970'erne ser en anden og nok så stærk trussel mod velfærdsstaten og det tankegods, der har næret den, bryde frem. I 1970'erne ophørte nemlig den lange højvækst-konjunktur, som velfærdsstaten var blevet opbygget under. Nedbruddet for Bretton Woods-systemet, der havde reguleret det internationale monetære system med dollaren som det solide ankerfæste, og oliekriserne kastede økonomierne i Vest ud i en decideret lavkonjunktur præget af stagnation og lavvækst, høj inflation og stor arbejdsløshed – en udvikling som lagde stærkt pres på velfærdsstaten og den keynesianske økonomiske tænkning bag den.

Problemerne blev forstærket af, at de tårnede sig op netop i take-off fasen for det, man kalder Den Tredje Industrielle Revolution, hvor dynamikken i den kapitalistiske verdensøkonomi forskød sig mod informationsteknologiens fagre verden. I den proces var Europa ikke i førertrøjen, og hvor man i 1950'erne og 60'erne havde talt om det europæiske Wirtschaftswunder, talte man i 1980'erne om den udbredte eurosclerose. Judt

LITTERATUR

viser imidlertid, at Øst-økonomierne ligeledes blev ramt af krisen, og at krisen her udviklede sig til at blive permanent på en cocktail af stigende gældssætning, forældede produktionsteknikker og en fuldstændig afkobling fra det nye informationsteknologiske gennembrud – en udvikling, der er væsentlig for at forstå det sammenbrud, som hele Østblokken inklusive Sovjetunionen oplevede i 1980'erne.

Så galt gik det ikke med den vesteuropæiske velfærdstat. Ganske vist skete der et økonomisk paradigmeskifte fra keynesiansk interventionsøkonomi til et stærkere fokus på neoliberal udbudsøkonomi, ligesom der også fandt en politisk forskydning sted fra centrum-venstre regeringer til liberal-konservative regeringer. Men ændringerne skete gradvist, slog først for alvor igennem i 1980'erne og førte ikke til en afvikling af velfærdsstaten, kun til en trimning. Selv om der var neoliberale ideologer, der vejrer morgenluft, fastholdtes velfærdsstatsprojektet og med det også helt grundlæggende afideologiseringen af den vesteuropæiske politik.

Der var én undtagelse fra dette mønster – Storbritannien. Som Judt slår fast, “only in Britain was the political disciples of Hayek and Friedman able to seize control of public policy and wreck a radical transformation in the country’s political culture” (Judit: 537). Årsagen ser Judt i det paradoksale faktum, at skønt

Storbritannien på mange måder ved Anden Verdenskrigs slutning var en pioner i opbygningen af den moderne velfærdsstat, så fik man aldrig afideologiseret projektet. Der blev ikke udviklet de korporative strukturer, som andre steder i Vesteuropa bidrog til at sammenbinde velfærdsstatsudvikling med arbejdsmarkedsstabilitet og tilpasningsevne, og som knyttede alle parter – stat, arbejdsgivere og fagbevægelse – til det fælles velfærdsprojekt.

I Storbritannien holdt fagbevægelsen fast i den traditionelle klassekampmentalitet og den politiske ideologisering, og på det grundlag var det ekstremt vanskeligt at komme igennem med nødvendige reformer af den britiske økonomi, som i hele efterkrigstiden vækstmæssigt havde haltet efter den mere dynamiske udvikling på Kontinentet. Som Judt ser det, banede Thatchers hårdhændende og succesfulde fremfærd mod den britiske fagbevægelse vejen for den fornyelse, der kurerede ‘den britiske syge’, men som han tilføjer var prisen, at Storbritannien “as a society suffered meltdown.” (Judit: 543)

Den europæiske model

Hvis velfærdsstatspolitikken udgør det ene ben i den europæiske indre genrejsning, kan man sige, at den europæiske integrationsproces, eller som Judt benævner det, ‘den europæiske model’, udgør det andet –

interdependente – ben. Historien om denne model fungerer som Judts tredje 'master tale'. Han har selv kondenseret denne fortælling på følgende markante vis: "Thirdly, and as a modest substitute for the defunct ambitions of Europe's ideological past, there emerged belatedly – and largely by accident – the 'European model'. Born of an eclectic mix of Social Democratic and Christian Democratic legislation and the crab-like institutional extension of the European Community and its successor Union, this was a distinctively 'European' way of regulating social intercourse and inter-state relations. Embracing everything from child care to inter-state legal norms, this European approach stood for more than just the bureaucratic practices of the European Union and its member states; by the beginning of the twenty-first century it had become a beacon and example for aspirant EU members and a global challenge to the United States and the competing appeal of the 'the American way of life'". (Judt: 7 f.)

Citatet her udgør en nøgle til den samlede bog, idet den i hvert fald knytter an til fire af de fem 'master tales', som Judt strukturerer bogen efter. Som citatet viser, er det Judts opfattelse, at Europas historie ikke længere kan fortælles som historien om Europas 'decline'. Gennem den europæiske model har Europa hentet ny identitet, nyt ståsted og ny

styrke og er oven i købet i færd med at hele den splittelse i to halvdele, som var en realitet under den kolde krig. Det er i meget høj grad takket være denne models succes, at Judt overordnet konkluderer, at den næste samlede bog om Europas historie ikke kan sammenfattes under overskriften 'Efterkrigstid': Som han skriver som afslutning på bogens introduktion: "Postwar in Europe lasted a very long time, but it is finally coming to a close." (Judt: 10)

Det er lige så oplagt, at tolkningerne vedrørende den afideologiserede politik, betydningen af velfærdsstatsprojektet og naturligvis af den europæiske models fremvækst og triumf kan læses ud af citatet. Det er interessant at notere sig, at den vægt citatet lægger på, hvordan EU har stået som en rollemodel og magnet i den østeuropæiske transformations- og frigørelsesproces efter 1989 også følges op i bogens meget fine kapitler om disse processer. Hos befolkningerne i alle de østeuropæiske lande, der har søgt optagelse, har ønsket om tilknytning til EU stået stærkt, men som Judt viser ikke nødvendigvis som led i en reflekteret politisk analyse, som et middel til at sikre demokratiet eller på baggrund af en anti-russisk impuls, men ofte fordi EU i den brede befolknings øjne slet og ret repræsenterede et stærkt *brand*.

Denne tolkning knytter an til bogens fjerde 'master tale', der handler om Europas vitale, men blandede

LITTERATUR

de forhold til USA gennem hele efterkrigstiden. I Vesteuropa blev USA under den kolde krig både betragtet som sikkerhedsgarant og som gate-crasher, der ikke altid respekterede det finere suverænitetsspil hverken i det bilaterale forhold, eller når det handlede om at organisere Vesteuropa. På samme vis på det kulturelle felt, hvor USA både repræsenterede den dynamiske fremtid og den åndløse kulturformørkelse. Dette mønster er ikke blevet mindre kompliceret eller dobbelttydigt efter koldkrigens ophør. Bush-administrationen har selv deltaget aktivt i spillet om Europas nye sjæl med sin destinktion mellem Old Europe og New Europe, som bl.a. har fundet resonans i det faktum, at det amerikanske *brand* i dele af Østeuropa (og Danmark?) har stået lige så stærkt som det europæiske.

Judts tolkning er imidlertid klar. Med særlig reference til holdningen i Østeuropa slår han fast: "For a long time America had been another time – Europe's future. Now it was just another place" (Judt: 790). Det er flot formuleret, og det er givetvis også langt hen rigtigt. Men man kan ved læsningen af den afsluttende diagnose af nutidens amerikansk-europæiske forhold ikke rigtigt frigøre sig fra den tanke, at Judt har en tendens til at gøre den europæiske model stærkere, end den i virkeligheden er, og til at undervurdere den fortsatte vigtighed for Europa af et godt forhold til USA. En

af de største udfordringer for den europæiske model i fremtiden kan nemt tænkes at ligge i, hvorvidt det lykkes at skabe en fælles og bæredygtig europæisk platform for håndteringen af forholdet til USA.

Den historiske arv

Tolkningen af, at Europa er ved at bevæge sig ud af efterkrigstiden, skyldes imidlertid ikke kun den europæiske models succes. Den skyldes også, at Europa og europæerne i dag tør konfrontere sig åbent med den europæiske historie og ikke mindst med dens virkelig mørke kapitler fra perioden 1914-1945. Her finder vi Judts femte og sidste 'master tale'. Den er organisk integreret i bogens kapitler, men vies også særlig opmærksomhed i den afsluttende epilog med titlen, "From the House of the Dead. An Essay of Modern European Memory". Her er det altså den historiske arv fra perioden før efterkrigstiden, den private og kollektive erindring om denne, og historien om hvordan samspillet mellem arv og erindring har påvirket europæisk politik i efterkrigstiden, der står i centrum

Betydningen af dette felt sammenfatter Judt indledningsvis på følgende måde: "World War One destroyed old Europe; World War Two created the conditions for a new Europe. But the whole of Europe lived for many decades after 1945 in the long shadow cast by the dictators

and wars in its immediate past.” (Judt: 6). Den mest markante, men også kontroversielle arv fra mellemkrigstiden er ifølge bogen de ugeringer i form af krig, etnisk udrensning og folkemord, som blev udført på Hitlers og Stalins ordrer.

Disse ugeringer skabte et dybt sår i europæisk civilisation og selvforståelse, men hører ifølge Judt også med til baggrunden for den europæiske succeshistorie efter 1945. De forbryderiske løsninger i perioden 1914-1945 fjernede ganske enkelte en række af de nationale og etniske modsætninger, som var en konstant bombe under mellemkrigstidens politik og var dermed også en afgørende forudsætning for afideologiseringen og succesen med at opbygge homogene national- og velfærdsstater i efterkrigstiden. Med en brutal logik kan Judt henvise til, hvordan det faktisk er gået i det eks-jugoslaviske område, som trods åbenbare etniske spændinger aldrig blev religiøst og etnisk homogeniseret i før-efterkrigstiden.

I forlængelse heraf påpeger Judt – at det har været en fordel for Europa, at der i den første efterkrigstid generelt blev lagt låg på debatten om de europæiske forbrydelser og skyldsspørgsmålet i relation hertil. I den første efterkrigstid var der naturligvis en tendens til at give Hitler og Tyskland skyld for det onde i Europa.

Men selv sejrherrene opgav hurtigt afnazificeringspolitikken i Vest-

tyskland, og blandt vesttyskerne selv var det først for alvor med ungdomsoprøret, at den tyske historie og især Nazi-tidens forbrydelser blev genstand for nogen større selvransagelse – og vedrørende Stalins forbrydelser skete det først ved afslutningen af den kolde krig. Judt er ganske usentimental, når han slår fast, at glemslen og fortielsen havde den fordel, at den tillod europæerne at fokusere på fremtiden uden at hænge i fortiden og især uden at lade konflikter om fortidens skyldsspørgsmål forpuste opbygningen af et nyt Europa. I den forstand have europæerne lært noget siden Første Verdenskrig.

Judt er imidlertid så meget inde i emnet om erindring og erindringspolitik, at han ved, at den slags nationale traumer ikke kan holdes nede i evighed. Derfor opfatter han det som sundt, at der i dag er langt større bevidsthed om de betændte sider af den europæiske historie, som også kan være en nyttig lære i en tidsalder, hvor Europa i stigende grad igen er ved at blive multikulturaliseret – og måske som følge heraf også reideologiseret. Men pointen er, at Europa i dag er meget bedre rustet til at se sin egen fortid i øjnene, end det eksempelvis var i 1950'erne. For Judt er det et sundhedstegn, at man i dag kan diskutere spørgsmålet om Allierede krigsforbrydelser under Anden Verdenskrig (fx bombningen af Dresden og sænkningen af tyske flygtningeskibe).

LITTERATUR

Hug en hæl og klip en tå

At skrive en bred Europa-historie, som Judt gør, kræver et enormt overblik og voldsom arbejdsindsats. Det kan heller ikke undgås, at der bliver klippet en tå og hugget en hæl rundt omkring for at få pengene til at passe. Eksempelvis vil jeg påstå, at man ikke bliver så voldsom klog på dansk/nordisk historie ved at læse bogen – kun indirekte hvis man selv evner at relatere den nordiske erfaring til Judts master tales. For Danmarks vedkommende optræder landet mest markant i forhold til diskussionerne af velfærdsstaten, EU-modstand og fremmedfjendskhed. Men problemet er også, at på nogle områder passer Danmark/Norden ikke ind i, ja modsiger snarere mesterfortællingerne, ikke mindst den anden og tredje fortælling.

Problemet ligger ikke så meget i den indholdsmæssige beskrivelse – af-ideologiseringen og velfærdsstatsideologien var bestemt også markante post-1945 fænomener i Norden – men snarere i spørgsmålet om timing og linkning mellem fortælling 2 og 3. Det er som vist Judts tolkning, at Europa oplevede et brud og ny begyndelse i 1945. Ser man på Norden, både på spørgsmålet om af-ideologisering og velfærdsstatstopbygningen, giver det imidlertid mere mening at se 1945 som en tilbagevendning til en kurs, der allerede var slået markant igennem i mel-

lemkrigstiden. Dette er måske hovedårsagen til, at mellemkrigstidens autoritære bevægelser aldrig for alvor slog igennem i Norden.

Denne forskel er vigtig, især fordi den havde store konsekvenser for nordisk politik i efterkrigstiden. Når Judt i sin fortælling kan placere udviklingen af den europæiske model (fortælling 3) som liggende i logisk forlængelse af fortælling 2 (opbygningen af den moderne demokratiske velfærdsstat), så kan denne forbindelse ikke etableres på samme overbevisende måde i relation til Norden, hvor den europæiske model ofte er blevet opfattet som en trussel mod den nordiske velfærdsstat. Har man ikke fat i denne anderledeshed, kan man heller ikke overbevisende forklare den vanskelighed, de nordiske lande har haft ved at omfavne det europæiske projekt.

Denne forsømmelse skal ikke lægges Judt voldsom til last. Historien om Europa er jo i høj grad også historien om diversitet og heterogenitet, som man være svær at indfange i al sin detaljerighed i en bog, som har synteseambitioner. Judt har lagt en både nuanceret og fascinerende tolkning af den europæiske efterkrigstid for os. Bolden er givet op til, at nationale historikere i alle Europas verdenshjørner kan gå i kritisk dialog med bogen.

Thorsten Borring Olesen er professor ved Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet.

Det Udenrigspolitiske Selskab

er en almennyttig, uafhængig forening, grundlagt i oktober 1946. Selskabets formål er at fremme kendskabet til og interessen for udenrigspolitiske spørgsmål. Selskabet tager ikke stilling til noget politisk problem. Kun redaktion og forfattere hæfter for de i Selskabets publikationer offentliggjorte meninger.

Som medlem kan optages enhver dansk statsborger, hvis medlemskab skønnes gavnligt for Selskabets formål.

Udlændinge med særlig tilknytning til Danmark kan optages som associerede medlemmer uden stemmeret. Institutioner og virksomheder kan optages som kollektive medlemmer.

Selskabets protektor

Hans Kongelige Højhed
Kronprins Frederik

Selskabets æresmedlemmer

Henrik Henriques

Selskabets bestyrelse

Merete Ahnfeldt-Møllerup,
arkitekt, p.hd.
Bodil Nyboe Andersen,
præsident for Dansk Røde Kors
Suzanne Brøgger, *forfatter*
Michael Ehrenreich, *redaktør*
Uffe Ellemann-Jensen,
tidl. minister, Selskabets formand
Lykke Friis, *prorektor*
Troels Frøling, *generalsekretær*

Kjeld Hillingsø, *generalløjtnant*

Erik Hoffmeyer, *dr.polit.*

Anne E. Jensen, *cand.polit.*

Anders Jerichow, *journalist*

Anne Knudsen, *chefredaktør, dr.phil.*

Suzanne Lassen Kürstein

Steen Langebæk, *landsretssagfører*

Anna Libak, *journalist*

Mogens Lykketoft, MF,
tidligere minister

Finn Lynge, *seniorrådgiver*

Siegfried Matlok, *chefredaktør*

Ida Nicolaisen, *seniorforsker*

Herbert Pundik, *journalist*

Tøger Seidenfaden, *chefredaktør*

Vibeke Sperling, *journalist*

Niels Thygesen, *professor, dr.polit.*

Selskabets bibliotek

er et offentligt tilgængeligt specialbibliotek inden for udenrigs- og international politik i bred bestand. Bibliotekets samlinger omfatter

- Danske og udenlandske tidsskrifter
- Diverse håndbøger og bibliografier.
- Elektroniske opslagsværker.

Biblioteket har ca. 100 danske og udenlandske tidsskrifter i fast abonnement.

Biblioteket er åbent man.-fre. kl. 12-16, eller efter aftale. Henvendelse kan desuden ske på tlf. 3314 8886 i samme tidsrum.

udenrigs

63. årgang

Grundlagt af Erik Seidenfaden og Steen Gudme

Udkommer marts, juni, september og december

Redaktionen af dette nummer sluttet 25.04.2008

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

Udgives med støtte fra Knud Højgaards Fond og Oticon Fonden

Udgiver

Det Udenrigspolitiske Selskab

Amaliegade 40 A, DK-1256 København K

Telefon 3314 8886, fax 3314 8520

E-mail udenrigs@udenrigs.dk

Redaktion

Anders Jerichow (ansvarshavende)

Brita Vibeke Andersen

Anna Libak

Redaktionskomité

Svend Aage Christensen

Michael Ehrenreich

Ib Faurby

Nanna Hvidt

Anne Knudsen

Tøger Seidenfaden

Vibeke Sperling

Frede Vestergaard

Uffe Østergård

Direktion

Klaus Carsten Pedersen

Sekretariat

Brita Vibeke Andersen

Produktion

Skagen Bogtrykkeri og Rounborgs grafiske hus

Omslagsill.: Per Marquard Otzen

ISSN 1395-3818